

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**Utjecaj hibridnih prijetnji na sigurnost i društvenu
bezbjednost građana Bosne i Hercegovine**

-magistarski rad-

Kandidat :

Šako Andrija , 880/II-SPS

Mentor :

prof. dr. Selmo Cikotić

Sarajevo, januar 2023.

Sadržaj

UVOD.....	1
1. METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	4
1.1. Problem i predmet istraživanja	4
1.1.1. Problem istraživanja.....	4
1.1.2. Predmet istraživanja.....	5
1.1.3. Operacionalno određenje predmeta istraživanja.....	6
1.1.4. Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja.....	7
1.1.5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja.....	7
1.2. Ciljevi istraživanja.....	7
1.2.1. Naučni ciljevi.....	7
1.2.2. Naučna deskripcija	8
1.2.3. Naučna eksplikacija.....	8
1.2.4. Naučna klasifikacija.....	8
1.2.5. Naučno otkriće	9
1.2.6. Naučna prognoza	9
1.2.7. Pragmatični ili društveni ciljevi.....	9
1.3. Hipoteze i indikatori.....	10
1.3.1 Generalna hipoteza	10
1.3.2. Pomoćne hipoteze	10
1.3.3. Indikatori	10
1.4. Naučni pristup – paradigme i metode.....	11
1.4.1. Metode istraživanja.....	11
1.5. Naučna i društvena opravdanost	12
1.5.1. Naučna opravdanost istraživanja.....	12
1.5.2. Društvena opravdanost istraživanja.....	12
1.6. Kategorijalni, pojmovni i terminološki sistem	12
1.7. Naučna i druga saznanja o predmetu istraživanja.....	15
2. POVIJEST POJAVE POJMA „HIBRIDNI RAT“	16
2.1. Povijest pojma „hibridnog ratovanja“	18
2.2. Pojam „hibridni rat“.....	22
2.3. Sadržaj pojma „hibridnog rata“	24

2.4. Definicije „hibridnog rata“.....	26
2.5. Hibridna politika.....	30
2.5.1. McCullohova teorija o hibridnom ratovanju.....	34
2.5.2. Hoffmanova teorija hibridnog ratovanja.....	36
2.5.3. Karberova teorija o hibridnom ratu.....	37
3. HIBRIDNE AKTIVNOSTI NA PODRUČJU BOSNE I HERCEGOVINE.....	40
3.1. Interesi Ruske Federacije na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu.....	42
3.2. Interesi SAD-a na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu.....	46
3.3. Interesi Republike Turske na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu.....	47
3.4. Interesi Islamske Republike Iran prema Zapadnom Balkanu s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu...	49
3.5. Interesi Kraljevine Saudijske Arabije na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu.....	50
3.6. Hibridno djelovanje Republike Srbije prema Bosni i Hercegovini.....	52
3.6.1. Ruske strukture u Republici Srbiji koje su ključne za vođenje hibridnih napada na Bosnu i Hercegovinu.....	55
3.6.1.1. Ruski institut za strateška istraživanja (RISI).....	55
3.6.1.2. Srpsko-ruski humanitarni centar u Nišu.....	56
3.6.2.1. Rusko-srpske organizacije u entitetu Republika Srpska.....	57
3.6.2.2. Udruženje Srpsko-ruski most u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu.....	58
3.6.2.3. Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva „Bratstvo“ u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu.....	59
3.6.2.4. Rusko-srpski centar u Banjoj Luci.....	59
3.6.2.5 Udruženje građana „Istočna alternativa“ Republike Srpske.....	60
3.6.2.6. Balkanska kozačka vojska.....	60
3.6.2.7. Ruski centar Trebinje – Centar ruskog jezika i kulture „Vozrođenje“ u Trebinju.....	61
3.6.2.8. Noćni vukovi.....	61
3.6.2.9. Srpska čast.....	62
3.6.2.10. Marš besmrtnog mira.....	63
3.7. Hibridne aktivnosti Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini.....	64
3.7.1. Hibridne aktivnosti iz entiteta Federacije Bosne i Hercegovine u cilju ostvarivanja hrvatskih i drugih interesa.....	66
4. NEKONVENCIONALNE AKTUELNE HIBRIDNE AKTIVNOSTI NA PODRUČJU BOSNE I HERCEGOVINE .	69
4.1. Političke metode u sistemu hibridnih aktivnosti.....	70
4.1.1. Financiranje političkih opcija i političara pojedinaca, te nevladinih udruga.....	72
4.1.2. Hibridni rat protiv pojedinca.....	72
4.2. Ekonomske mjere u sistemu hibridnih aktivnosti.....	73

4.3. Cyber napadi.....	76
4.4. Organizirani kriminal.....	78
4.5. Medijska propaganda.....	81
4.6. Psihološke operacije	83
4.7. Pobune stanovništva	85
4.7.1. Organiziranje revolucije i građanskih pobuna.....	85
4.7.2. Raseljavanje ili useljavanje stanovništva.....	85
4.7.3. Prikrivena invazija.....	86
4.8. Obavještajna djelatnost	87
4.9. Subverzivna djelatnost.....	88
4.10. Prirodne katastrofe.....	89
5. SUZBIJANJE I PROTIVLJENJE HIBRIDNIM PRIJETNJAMA	95
5.1. Preporuke za unapređenje u suzbijanju i odbrani od hibridnih aktivnosti i napada.....	97
6. ZAKLJUČAK.....	99
7. LITERATURA	102

Skraćenice

BiH – Bosna i Hercegovina

CEAS – Center for Euro-Atlantic Studies / Centar za evroatlantske studije u Beogradu

CERT-EU – Computer Emergency Response Team / Tim za odgovor na računalne hitne slučajeve za institucije, tijela i agencije EU-e

CIA – Central Intelligence Agency / Središnja obavještajna agencija Sjedinjenih Američkih država

CSIRT/CERT – Computer Security Incident Response Team / Mreža europskih timova za obradu računalno – sigurnosnih incidenata

DIMEFIL – Diplomatic, Information, Military, Economic, Financial, Intelligence and Law / Diplomatski, informacijski, vojni, ekonomski, finansijski, obavještajni i regulisanje zakona.

DSS – Demokratska stranka Srbije

EU – European Union / Europska unija

GRU – Ruska vojna obavještajna služba

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

ISIL – Islamic State of Iraq and the Levant / Islamska država Iraka i Levanta

KGB – Ruski odbor državne sigurnosti

MMF – International Monetary Fund / Međunarodni monetarni fond

NATO – North Atlantic Treaty Organisation / Organizacija Sjevernoatlantskog vojnog saveza

NOS – Nizozemska medijska kuća

NVO – Nevladina organizacija

RS – Republika Srpska, dio entiteta Bosne i Hercegovine

SAD – United States of America / Sjedinjene Američke Države

SDA – Stranka demokratske akcije

SFRJ – Savezna Federativna Republika Jugoslavija

SRS – Srpska radikalna stranka

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

SUR – Vanjska obavještajna služba Rusije

UFEU – Treaty on the Functioning of the European Union / Ugovor o funkcioniranju
Europske unije

VEVAK – Vezarat-e Ettela'at va Amniyat-e Keshvar / Iranska obavještajna služba

UVOD

Način hibridnog ratovanja nije novi, kao što je već poznato mnoge države i njihove obavještajne agencije su u bliskoj prošlosti koristile različite subverzivne načine i alate u širenju raznih dezinformacija i širenju propagandi. Hibridni rat predstavlja jedan vrlo opširan i popularan pojam danas koji se odnosi na savremeno ratovanje između državnih ili nedržavnih aktera vođen nevojnim sredstvima. Hibridne prijetnje predstavljaju koncept koji je ušao u mnoge službene dokumente i sigurnosne strategije naročito kada je riječ o razvijenim i jakim državama. EU i NATO poduzeli su ozbiljne mjere za suzbijanje aktivnosti koje su povezane s hibridnim prijetnjama.

Politički rat, aktivne mjere i tajne akcije vođene komunikacijom nisu novost, a propaganda se koristila kroz povijest u sukobima i situacijama sličnim ratu. Međutim, danas naše digitalno komunikacijsko okruženje i komunikacijski alati koje u legitimne svrhe koristimo također koriste i neprijateljski autoritarni akteri koji su se umiješali u demokratske procese kao što su izbori, nagrizaju povjerenje državnih institucija, polariziraju i vrše podjele društva, stvaraju državu nestabilnom, te šire animozitet između društva, država i međunarodnih partnerskih zemalja. Kada se uporede sigurnosni izazovi i prijetnje s kojima su država i građani Bosne i Hercegovine susretali prije dvije decenije itekako se može uočiti da su se sigurnosni izazovi znatno promijenili, te da su prisutni novi oblici sigurnosnih prijetnji koji do sada nisu bili toliko izraženi.¹

Ono što je itekako bitno za istaknuti kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, ali i područje Zapadnog Balkana, da je upravo navedeno područje kroz povijest ali i danas centar dešavanja sukoba, jer je taj prostor oduvijek bio geopolitički pogodan za vođenje interesa velikih sila i saveza između Istoka i Zapada. Dakle, može se reći, da je područje Zapadnog Balkana, u slučaju područje Bosne i Hercegovine itekako pogodno za ostvarivanje i nametanje raznih sigurnosnih prijetnji i izazova koji su prisutni u današnjem vremenu.

Analizirajući dublje sigurnosnu situaciju u Bosni i Hercegovini može se reći da je stanje u državi relativno stabilno, te da nisu na vidiku neke potencijalne opasnosti koje bi mogle da

---

¹ Željko Cvrtila, Hibridni rat – savremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, Radovi u časopisu, 2017. godina, web stranica : [1086183.Hibridni rat - suvremeni naziv za ve poznate oblike ratovanja ZA 12-17\(13\).pdf](#) (datum pristupa 13.10.2023.)

ugroze ovo područje uspostavom oružane borbe i samim tim naruše trenutni mir u državi ali i u region. Kada se govori o regionalnim državama i Bosni i Hercegovini svakako se treba istaći prisutnost visokog stepena korupcije, prisutnost siromaštva, velika stopa organizovanog kriminala, te nedostatak ekonomskih i socijalnih perspektiva koji su subjekti u ugrožavanju stabilnosti kako u Bosni i Hercegovini tako i u zemljama u regionu. Prema nekim od navedenih sigurnosnih problema s kojima se susreću zemlje Zapadnog Balkana, prvenstveno Bosna i Hercegovina, u skorijoj budućnosti postoji opcija da može doći do prijetnji miru i društvenoj nestabilnosti građana.

U uvodnom dijelu rada bit će predstavljen teorijski i metodološki okvir istraživanja magistarskog rada. U okviru istraživanja navedene teme najviše će se koristiti komparativna analiza dostupnih izvora i zakonskom regulativom kada bude riječi o pristunosti organiziranog kriminala u Bosni i Hercegovini. U drugom dijelu rada koji će biti podijeljen, bit će više riječi o samom pojmu hibridnog ratovanja, te njegove najznačajnije elemente, obilježja i koje su to aktivnosti koje spadaju u hibridno djelovanje. Ovaj rad o hibridnom ratu i hibridnim prijetnjama po sigurnost Bosne i Hercegovine za cilj ima prije svega unaprijediti spoznaju i razumijevanje načina koje akteri hibridnih prijetnji koriste. Navedeni akteri mogu potencijalno iskoristiti informacijsko okruženje za ciljanje naših demokratskih društava i procesa u donošenju odluka na različitim razinama, za različite svrhe. Također, navest će se sve pojave i dešavanja koja utječu na Bosnu i Hercegovinu kada su u pitanju hibridne prijetnje.

Prema dosadašnjem istraživanju i polaznoj literaturi može se reći da je Bosna i Hercegovina okarakterisana kao jedna od najnestabilnijih država na području Zapadnog Balkana. Kada se govori o Bosni i Hercegovini i hibridnim prijetnjama u domenu sigurnosti može se reći da Bosna i Hercegovina najveće poteškoće trpi od strane države Srbije koja je blisko povezana sa bosanskohercegovačkim entitetom Republikom Srpskom. Država Srbija je više orjentisana prema Istoku ili državi Rusiji, koja svojim političkim djelovanjem suprotstavlja i protivi bilo kakvoj saradnji Bosne i Hercegovine ka članstvu u EU ili NATO. Saradnja bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske sa Istočnim silama, zajedno udaljava Bosnu i Hercegovinu od članstva EU i NATO-a. Neke od država koje svojim djelovanjima poput prikrivenih operacija, oblicima hibridnih prijetnji utječu na sigurnost Bosne i Hercegovine su svakako i SAD, Kina, Turska, Iran, Saudijska Arabija, Hrvatska, Italija, Austrija pa i Velika Britanija dok je bila član EU. Svakako da tu postoji još mnogo država ili nedržavnih aktera koji utječu na sigurnost Bosne i Hercegovine, te nam to govori zaista kakve su hibridne

aktivnosti u stvarnosti. Ono što ih najbolje karakteriše i opisuje jeste njihova nepredvidivost, što mnogim državama predstavlja iznimne problem u samoodbrani ili suprostavljanju kako bi pružili sigurnost za sebe i za svoje građane.

Samim članstvom Bosne i Hercegovine u EU i NATO može se očuvati veći stepen stabilnost i sigurnosti kao i društvene bezbjednosti građana Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina mora da uloži maksimalne napore kako bi mogla da se suoči i suzbije sa sigurnosnim prijetnjama o čemu će biti više riječi u pisanju magistarskog rada.

1. METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem i predmet istraživanja

1.1.1. Problem istraživanja

Cjelokupni problem istraživanja navedene master teme bit će fokusiran na prepoznavanje hibridnih prijetnji tj. savremenih sigurnosnih prijetnji i izazova koje se mogu pojaviti i na neki način narušiti postojeći mir i destabilizirati određenu državu, kao što je u našem slučaju riječ o Bosni i Hercegovini, ali i području Zapadnog Balkana.

Posvećenost problemu istraživanja kojim će se baviti ovaj magistarski rad je od velikog značaja kada je u pitanju sigurnost kako države tako i njenih građana. Cilj istraživanja je svakako da se što bolje predstavljaju i prepoznaju oblici hibridnih prijetnji i izazova, te da naglasi potreba očuvanja mira i stabilnosti na bosanskohercegovačkom području u svakom pogledu.

Istraživačka pitanja:

- 1) Da li i u kojoj mjeri hibridno ratovanje predstavlja prijetnju po nacionalnu sigurnost Bosne i Hercegovine?
- 2) Da li je BiH u ratu, ko protiv koga vodi hibridni rat, te ako je to tako, treba li organizirati obranu?
- 3) Da li Bosna i Hercegovina teži ka suprostavljanju hibridnih prijetnji od strane regionalnih i drugih država?

1.1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja magistarskog rada bit će fokusiran na savremene sigurnosne izazove koje su okarakterisane hibridnim prijetnjama s kojima se Bosna i Hercegovina susreće. Bosna i Hercegovina kroz povijest se susretala i oružanom borbom koja je bila prisutna na njenom području devedesetih godina, te mnogi znanstvenici iskazuju mišljenje da je upravo to razlog zašto je Bosna i Hercegovina danas okarakterisana kao jedna od najnestabilnijih država Zapadnog Balkana kada je u pitanju njena sigurnost i sigurnost njenih građana. U protekloj deceniji, javili su se novi sigurnosni izazovi i problemi s kojima se Bosna i Hercegovina susreće. Kao što smo ranije spomenuli, razvojem tehnologija i modernizacijom cjelokupnog društva, kako u Bosni i Hercegovini tako i na globalnom nivou došlo je do epistemološke promjene društva. Razne društvene mreže danas su postale žarište širenja različitih ideologija, koje su vrlo često fokusirane na ugrožavanju sigurnosti i mira, te s takvim djelovanjem vrlo lako se može doći do destabiliziranja nekog određenog područja ili određene države. Mnogi stručnjaci u vezi hibridnih prijetnji u Zapadnim država tvrde kako je danas vrlo teško predvidjeti potencijalne prijetnje koje bi mogle da ugroze mir, te još teže preventivno djelovati protiv njih. Od velike je važnosti da upravo navedene teme preferiramo u institucijama koje su zadužene za određene oblasti sigurnosti, te među običnim građanima kako bi mogli da poduzmemo pravovremeno sve moguće mjere u slučaju izbijanja suvremenih sigurnosnih izazova i prijetnji.

Dosadašnja istraživanja su pokazala da se Bosna i Hercegovina susreće sa hibridnim prijetnjama, te neke od glavnih i aktuelnih hibridnih aktivnosti koje su prisutne na našem području su:

- terorističke aktivnosti koji uključuju neselektivno nasilje i prisilu;
- velika stopa prisutnosti organizovanog kriminala;
- pojava migracija;
- modernizacija društva praktikuje razne medijske prijetnje, propagande, širenje raznih ideologija, medijske i političke manipulacije i pritiske;
- ekonomske ucjene;
- cyber operacije;

- ulijevanje nepovjerenja u institucije države Bosne i Hercegovine;
- utjecaj na socijalne grupe;
- psihološke operacije;
- pobune stanovništva i raseljenje domaćeg stanovništva;
- politička subverzivnost;
- pokrivene operacije;
- prirodne i ekološke katastrofe izazvane ljudskim faktorom.²

1.1.3. Operacionalno određenje predmeta istraživanja

Bitni činioci operacionalnog određenja predmeta istraživanja su:

- 1) Uslovi: Jedan od glavnih uslova za suprostavljanje hibridnim prijetnjama je svakako posjedovanje strategije cyber sigurnosti na državnom nivou. Nažalost, Bosna i Hercegovina nema službeni strateški pristup za reagovanje na prijetnje i izazove cyber sigurnosti. Bosna i Hercegovina je jedina zemlja u Jugoistočnoj Europi koja nema strategiju cyber sigurnosti na državnom nivou.
- 2) Subjekti: Hibridne prijetnje, sigurnosna i društvena bezbjednost države Bosne i Hercegovine, građani Bosne i Hercegovine.
- 3) Motivi, interesi i ciljevi: Prepoznavanje hibridnih prijetnji i izazova, suprostavljanje hibridnim prijetnjama i izazovima, pružiti što bolju sigurnost kako institucijama Bosne i Hercegovine tako i građanima Bosne i Hercegovine.
- 4) Aktivnosti: Upoznavanje sa već prisutnim problemima koji su potekli iz domena hibridnih prijetnji, te predlaganje rješenja problema i težnja ka uspostavi stabilnog i istinskog mira unutar Bosne i Hercegovine od strane stručnih ljudi.

---

² Vijeće Ministara BiH, Procjena prijetnje od organizovnog kriminala u BiH za period 2017.-2020.godina, 2016., Sarajevo, BiH web stranica : (http://www.msb.gov.ba/PDF/OCTA_BiH_2016_Final_usvojena_08032017.pdf datum pristupa 07.10.2022.)

5) Metode i sredstva: Na državnom nivou mogu se organizovati programi, projekti osnaživanja i pružiti adekvatna podrška rada i edukacije kako bi u što većoj mjeri pružili sigurnost građanima.

6) Efekti: Odnose se na građane i institucije države, te se nastoji da se pruži što veći nivo sigurnosti kada su u pitanju aktivnosti hibridnih prijetnji koje su prisutne u Bosni i Hercegovini, kao i suprostavljanje hibridnim prijetnjama.

1.1.4. Vremensko i prostorno određenje predmeta istraživanja

Vremensko određenje predmeta istraživanja:

Hibridne prijetnje su počele dolaziti do izražaja od završetka Hladnog rata (1945.-1990.), te je njihova prisutnost danas na najvišem nivou.

Za vremensko određenje predmeta i pojma istraživanja se uzima period od 2001. godine do 2022. godine.

Prostorno određenje predmeta istraživanja:

Za prostorno određenje predmeta istraživanja se uzima područje Bosne i Hercegovine.

1.1.5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Ovo istraživanje je interdisciplinarnog karaktera u okviru sigurnosnih i mirovnih studija sa osloncem na saznanja iz drugih nauka i naučnih disciplina (ekonomija, sociologija i ostale društvene nauke).

1.2. Ciljevi istraživanja

1.2.1. Naučni ciljevi

Naučni ciljevi ovog istraživanja odnose se na istraživanje pojave hibridnih prijetnji, uzroke njihovog problema, te uloga sigurnosnih institucija u saniranju ovog problema, ali i

građana kao najuticajnijeg faktora. Naučnim činjenicama i aktivnostima treba analizirati utjecaj na sami razvoj sigurnosnih studija u oblasti hibridnih prijetnji s fokusom na globalnu sigurnost, te istražiti koliko je razvoj proučavanja hibridnih aktivnosti zastupljen na području Bosne i Hercegovine. Također, poznavajući osnovicu stanja hibridnih prijetnji i slučaj Bosne i Hercegovine, treba ustanoviti koje su to prepreke koje koče ka razvijanju instituta koji se isključivo bavi hibridnim aktivnostima.

Osnovni naučni cilj istraživanja jeste da se naučnim putem izvrši deskripcija trenutnog stanja kada je u pitanju uloga hibridnih prijetnji na području Bosne i Hercegovine. Nakon toga, dobijeni podaci će se kroz naučnu klasifikaciju i tipologizaciju sistematizirati, dakle odrediti šta je to potrebno napraviti kako bi smo dobili naučno saznanje o predmetu istraživanja.

1.2.2. Naučna deskripcija

Za ovo istraživanje potrebno je da analiziramo koji su to sve oblici hibridnih prijetnji sa kojima se susreće Bosna i Hercegovina u određenom vremenskom roku, te navesti svaki od njih i detaljno ih opisati.

1.2.3. Naučna eksplikacija

Naučna eksplikacija predstavlja naučno saznanje o uzročnopoljedičnim vezama. U izradi magistarskog rada posmatrat će se veza aktivnosti hibridnih prijetnji na opću sigurnosnu situaciju na području Bosne i Hercegovine, te će istraživanje težiti ka tome kako je potrebno što prije uspostaviti institut za hibridne prijetnje, kako bi država Bosna i Hercegovina bila spremna da odgovori na savremene izazove i prijetnje s kojima se susreće.

1.2.4. Naučna klasifikacija

Pri naučnoj klasifikaciji potrebno je da se analiziraju sigurnosni izazovi i prijetnje koji utječu na sigurnosnu situaciju u Bosni i Hercegovini, pa čak i u regionu. Na osnovu dosad prikupljenih podataka, sigurnosni izazovi i prijetnje u proteklih desetak godina znatno su

postali kompleksniji, što je prisililo države da se ozbiljno angažiraju kako bi očuvale mir i sigurnost na svom području kada su u pitanju hibridne prijetnje.

1.2.5. Naučno otkriće

Analizom i obradom prikupljenih podataka moći ćemo vidjeti angažiranost Bosne i Hercegovine kada su u pitanju hibridne prijetnje, te zaštita same države i njenih građana u pogledu sigurnosti i očuvanja mira.

1.2.6. Naučna prognoza

Prema pretpostavci, svakako da bi se uspostavljanjem instituta za hibridne prijetnje u Bosni i Hercegovini napravio ogroman korak kada je u pitanju uspostavljanje sigurnosti i stabilnosti na njenom području. Također, jedan od prioritetskih zadataka države Bosne i Hercegovine je svakako težnja ka članstvu EU i NATO-a, jer bi se članstvom garantirao trajni mir na ovom području, te s vremenom bi se stvorio prostor za napredovanjem kada su u pitanju savremeni sigurnosni izazovi koji pripadaju hibridnim prijetnjama.

1.2.7. Pragmatični ili društveni ciljevi

Primarni cilj ovog magistarskog rada jeste doprinos i proširenje znanja kada je u pitanju razumijevanje i prepoznavanje hibridnih aktivnosti, kao i sagledavanje realnog stanja u kojem se nalazi Bosna i Hercegovina kada su u pitanju hibridne aktivnosti i prijetnje. Pri izradi master rada javnost će također biti upoznata o ključnim faktorima koji utječu na sigurnost Bosne i Hercegovine kada govorimo o hibridnim aktivnostima na državu od strane regionalnih i globalnih država.

1.3. Hipoteze i indikatori

1.3.1 Generalna hipoteza

Ukoliko Bosna i Hercegovina ne postigne viši nivo stabilnosti i funkcioniranja državnih struktura i sistema sigurnosti, neće biti u potpunosti spremna suprostaviti se hibridnim prijetnjama kojima je izložena.

1.3.2. Pomoćne hipoteze

- 1) Stabilan i pozitivan mir na području Bosne i Hercegovine nije u potpunosti postignut.
- 2) Aktivnosti hibridnih prijetnji na području Bosne i Hercegovine mogu se definirati kao rastuća nestabilnost unutar države i njenog društva.
- 3) Od Bosne i Hercegovine i njenih sigurnosnih institucija se očekuje da posvete više pažnje suvremenim sigurnosnim prijetnjama i tako cjelokupnu državnu teritoriju učine sigurnijim mjestom življenja.
- 4) Samom pojavom hibridnih aktivnosti na području Bosne i Hercegovine sigurnosna situacija je postala još više kompleksnija i teža za očuvati pozitivni mir među stanovništvom.

1.3.3. Indikatori

Dokumenti koji će poslužiti u izradi magistarskog rada će biti pisani tekstovi, knjige, članci, stručnih ljudi iz oblasti hibridnih prijetnji, te stručni, naučni i pouzdani podaci. Neki od njih su: Bosna i Hercegovina – podijeljeno društvo i nestabilna država, Bosna i Hercegovina – nedovršena država, podijeljeno društvo i nemogućnost konstituiranja političke zajednice, Hibridno ratovanje i suvremeni sukobi, Hibridne prijetnje u 21. stoljeću – teorija i istraživanje nazivlja u Bosni i Hercegovini i mnogi drugi dokumenti i časopisi koji će biti naknadno navedeni u literaturi.

1.4. Naučni pristup – paradigme i metode

S obzirom prema istraživanju teme pri izradi magistarskog rada bitno za istaknuti je da se pri istraživanju i njegovoj izradi neće bazirati prema određenom ili jednom teorijsko metodološkom pravcu. Pristup istraživanju navedene teme bit će integralno – sintetičko, dok će samo istraživanje pripadati teorijsko – empirijskom načinu istraživanja.

1.4.1. Metode istraživanja

Pri svakom istraživanju bilo koje teme iz bilo koje oblasti, vrlo je važno da se odabere metod istraživanja. Prema istraživanju hibridnih prijetnji i njihov utjecaj na sigurnost i društvenu bezbjednost građana Bosne i Hercegovine koristit će se općenaučne metode (hipotetičko-deduktivna metoda), opće metode društvenih nauka (komparativna metoda), metod prikupljanja raznih podataka vezanih za navedenu temu (metod posmatranja), te anketa.

Metoda analize dokumenata i sadržaja: predstavlja jednu od najsloženijih metoda, jer neprestano ostvaruje komunikaciju na relaciji opažanje-mišljenje-razumijevanje i shvatanje. Hipotetičko-deduktivna metoda se u većini slučajeva koristi u društvenim nauka.

Komparativna metoda: je metoda koja je zasnovana na analogiji, odnosno, prilikom istraživanja navedene teme vršit će se usporedba sličnosti i razlika u sadržaju rada. Istraživanje možemo da usmjerimo i na usporedbu sigurnosnih rizika i izazova u različitim državama u kojima su hibridne aktivnosti prisutne.

Metod posmatranja: metod prikupljanja modataka koji će se koristiti u izradi magistarskog rada jeste metod deskripcije i metod posmatranja. Metod deskripcije je predstavljen kao postupak opisivanja prostornih činjenica, predmeta i procesa koji se vežu za navedenu istraživačku temu. Metod posmatranja je opisan kao uočavanje ili zapisivanje od strane istraživača na neke događaje, bez bilo kojeg kontakta s osobom čije se ponašanje prati i bilježi.

1.5. Naučna i društvena opravdanost

1.5.1. Naučna opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost istraživanja se bazira na činjenici da se sama pojava hibridnih aktivnosti ogleda kroz produblјivanje i proširivanje pouzdanosti i primjenjivosti naučnog saznanja prema državi Bosni i Hercegovini. Ovo istraživanje pripada domenu sigurnosti Bosne i Hercegovine, te bi bilo od koristi za daljnja i složenija istraživanja koja bi se bavila hibridnim aktivnostima u Bosni i Hercegovini, te njihov utjecaj na sigurnost Bosne i Hercegovine i njenih građana. Kako bi istraživanje bilo potkrijepljeno i opravdano, ono će se obraditi sa više aspekata bez kojih sigurnosni sektor nebi mogao da funkcioniše, među kojima su sociološki, ekonomski te politološki aspekt.

1.5.2. Društvena opravdanost istraživanja

Kada govorimo o društvenoj opravdanosti istraživanja ona je od iznimne važnosti kako bi društvo moglo da na što bolji način prepozna i da se suoči s aktivnostima hibridnih prijetnji koje su prisutne među njima. Samim istraživanjem ove teme razvijamo društvenu i individualnu svijest kada su u pitanju suvremeni sigurnosni izazovi i rizici. Pri istraživanju već navedene teme, upravo su društvo i građani Bosne i Hercegovine razlog zbog kojih ovo istraživanje treba sprovesti.

1.6. Kategorijalni, pojmovni i terminološki sistem

Cyber prijetnje: prijetnje koje su počinjene protiv određenih pojedinaca ili grupa sa kriminalnim motivom da namjerno naštete ugledu žrtve ili nanesu fizičku ili mentalnu štetu ili gubitak, žrtvi direktno ili indirektno, koristeći moderne telekomunikacijske mreže kao što su internet i mreže mobilnih telefona.³

---

³ Kenan Mujić, Cyber kriminal i zaštita privatnosti u cyber svijetu, Stručni članak, str. 176, web stranica : <https://www.ceps.edu.ba/Files/DIT/Godina%206%20Broj%201/11.pdf?ver=1> (datum pristupa 10.10.2022.)

Društvena zajednica: Društvenu zajednicu ne sačinjava samo jedan element, niti se pomoću jednog aspekta posmatranja može sšpoznati njegova cjelina. Društvo je ukupnost svih društvenih pojava, svih sfera ljudskog života, ukupnost odnosa i procesa uzajamnog djelovanja ljudi i njihove kulture, tradicije, običaja i vjerovanja, ali društvenu zajednicu ne možemo razumijeti bez njegove najšire egzistencije, tj. prirode u kojoj egzistira. Društvo predstavlja kompleksnu pojavu. Sociologija konceptualizira društvo kao sistem i kao strukturu.⁴

Država: u širem smislu teritorijalno zaokružena politička zajednica naroda – nacije i građana, osnovni oblik političkog samoorganiziranja društva u cilju zaštite njegovih vitalnih političkih, ekonomskih i sigurnosnih i drugih interesa.⁵

Građanin: u međunarodnom političkom smislu svaki državljanin koji uživa određeni skup građanskih i državnih (političkih prava), pripadnik građanskog ili civilnog društva, civil, privatna i javna (politička) osoba sjedinjena u jednoj ličnosti.⁶

Hibridne prijetnje: Sadržaj pojma hibridnog sukoba ili rata je toliko rastezljiv da bi ga se moglo staviti u jedan makijavelistički pristup i reći da su „hibridne prijetnje“ sukob u kojem su dozvoljena sva sredstva koja se mogu opravdati nekim ciljem. Hibridne prijetnje se smatraju vojnom strategijom koja sadrži elemente konvencionalnog ratovanja, nekonvencionalnog ratovanja i kibernetskog ratovanja. Stručnjaci za nacionalnu sigurnost Bosne i Hercegovine, te zemljama regiona za pojavnost koja je obuhvaćena hibridnim aktivnostima i prijetnjama uglavnom koriste termin “specijalni rat“.⁷

Korupcija: pokvarenost, podmitljivost, potkupljivost; davanje i uzimanje mita od strane činovnika državnih i drugih institucija, dakle isticanje ličnog interesa ispred općedruštvenog na dužnostima na koje je izabrano ili postavljeno, imenovano neko lice.⁸

Migracija: trajnija promjena mjesta boravka pojedinaca ili društvenih grupa, seljenje, seoba.⁹

---

⁴Adnan Džafić, Sarina Bakić, Asim Mujkić, Razumijevanje društva, Sarajevo, 2021. godina, str. 100., web stranica : [https://fjn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/04/RAZUMIJEVANJE%20DRU%C5%A0TVA_e-lzdanje%20\(1\).pdf](https://fjn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/04/RAZUMIJEVANJE%20DRU%C5%A0TVA_e-lzdanje%20(1).pdf) (datum pristupa 10.10.2022.)

⁵ Izet Beridan, Leksikon sigurnosti, Sarajevo, 2001. godina, str. 97.

⁶ Izet Beridan, Ivo M. Tomić, Muharem Kreso, „Leksikon sigurnosti“ (drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje), Sarajevo, 2001. godina, str. 133.

⁷ James N. Mattis i Frank G. Hoffman, "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", Potomac Institute for Policy Studies, Zbornik, Studeni 2005., str. 18–19., web stranica : https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (datum pristupa : 10.10.2022.)

⁸ Izet Beridan, Leksikon sigurnosti, Sarajevo, 2001. godina, str. 178.

Sigurnost: Pojam je vrlo širokog značenja. Podrazumijeva općenito stepen zaštićenosti ljudi od različitih oblika njihova ugrožavanja, zaštitu materijalnih i kulturnih dobara u ličnoj i društvenoj svojini, zaštitu društva i njegovih vrijednosti, cjelokupnu zaštitu države od svih vidova njenog ugrožavanja, a naposljetku sigurnost podrazumijeva stepen zaštite od ugrožavanja na planetarnom i kosmičkom nivou života općenito i ljudskog roda u cijelosti. Svi nivoi sigurnosti: planetarni, državni i sigurnost čovjeka-pojedinca, te materijalnih i kulturnih dobara predstavljaju neraskidivu cjelinu. U političkom smislu sigurnost podrazumijeva stepen zaštite države od ugrožavanja iznutra i izvana (unutarnja i vanjska sigurnost). Vanjska sigurnost se odnosi na nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet države i stepen njenog ugrožavanja u određenom vremenu, dok unutarnja sigurnost podrazumijeva mogućnost za funkcioniranje ustavnog, ekonomskog i pravnog sistema u državi, stepen ugroženosti i zaštite ljudi, njihovih prava, materijalnih dobara u ličnoj i svakoj drugoj svojini. Najčešće u državama pored ostalih organa, vlade i njihova ministarstva osnovni nosioci poslova sigurnosti, a naročito ministarstva policije i odbrane, što podrazumijeva da oružane snage predstavljaju jedan od najznačajnijih organa države u njenoj zaštiti, naročito od vanjskih oblika vojnog ugrožavanja.¹⁰

Sistem sigurnosti: u širem smislu se definiše kao oblik organizovanja i funkcionisanja društva u sprovođenju mjera i aktivnosti na preventivnom i represivnom planu, koje se preduzimaju radi očuvanja suvereniteta i integriteta države, njenog ustavom utvrđenog poretka, prava i sloboda građana, kao i svih ostalih društvenih i međunarodnih vrijednosti od svih oblika i nosilaca ugrožavanja.¹¹

Oružana borba: glavni sadržaj i oblik ispoljavanja rata, u širem smislu, upotreba oružja u sukobu među ljudima, grupama, pokretima, državama, organizacijama kada jedna strana pokušava da potčini drugu svojoj volji fizičkom prisilom ili da je uništi.¹²

Oružana sila: ili oružane snage, predstavlja posebnu organizaciju jedne zemlje, obučena opremljena za vođenje oružane borbe. Suvremene oružane snage sastoje se od vidova, rodova

---

⁹ Izet Beridan, Leksikon sigurnosti, Sarajevo, 2001. godina, str. 211.

¹⁰ Izet Beridan, Ivo M. Tomić, Muharem Kreso, „Leksikon sigurnosti“ (drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje), Sarajevo 2001. godina, str. 348-349.

¹¹ Ljubomir Stajić, Osnovi bezbjednosti, Izdavačka kuća „Draganić“, Beograd, 2006. godina, str. 35.

¹² Izet Beridan, Leksikon sigurnosti, Sarajevo, 2001. godina, str. 260.

vojske i službi, a u širem smislu, njihovim sastavnim dijelom smatraju se i druge naoružane formacije poput policije, nacionalne garde te dobrovoljački odredi.¹³

Psihološki rat: skup mjera i postupaka koje jedna ili više država poduzimaju prema stanovništvu i oružanim snagama druge države kako bi utjecale na svijest, mišljenje, shvaćanje, osjećanja i ponašanja ljudi u miru i ratu i time doprinijele realizaciji svojih političkih, vojnih i drugih ciljeva.¹⁴

Vojna sila: Ukupni potencijali jedne države, naroda, pokreta koji se mogu upotrijebiti u ratu, prvenstveno na vođenje oružane borbe (demografski, naučni, ekonomski, politički, materijalni, tehnički, proizvodni, prirodni, duhovni i drugi potencijali).¹⁵

1.7. Naučna i druga saznanja o predmetu istraživanja

1. Da li se dobro i u potpunosti razumije što su hibridne prijetnje?
2. Tko osporava uspostavljanje instituta za hibridne prijetnje kada je u pitanju Bosna i Hercegovina ?
3. Da li ne postojanje instituta za hibridne prijetnje u Bosni i Hercegovini služi kao produžena ruka za stvaranjem nestabilnosti na ovom području?
4. Da li bi se uspostavljanjem instituta za hibridne prijetnje u Bosni i Hercegovini promijenilo stanje sigurnosti i omogućio pozitivan mir među građanima Bosne i Hercegovine?

---

¹³ Izet Beridan, Leksikon sigurnosti, Sarajevo, 2001. godina, str. 261.

¹⁴ Izet Beridan, Leksikon sigurnosti, Sarajevo, 2001. godina, str. 309.

¹⁵ Izet Beridan, Leksikon sigurnosti, Sarajevo, 2001. godina, str. 54.

2. POVIJEST POJAVE POJMA „HIBRIDNI RAT“

Kada govorimo o povijesti pojave pojma hibridnog ratovanja moramo istaknuti da se za pojavom navedenog pojma smatra vrijeme početka 21. vijeka. Međutim, i samom pojavom pojma u 21. vijeku, mnogi stručnjaci tvrde da navedeni pojam nije novi, pošto su pojedine državne sile i njihove nadležne obavještajne službe u prošlosti koristile slične tehnike i alate koje danas opisuju pojam hibridnog ratovanja. Kada govorimo o korištenim tehnikama i alatima s kojima su se služile državne sile i njihove službe prema protivnicima u povijesti, veliku ulogu su imale radnje kao što su dezinformacije i propagande određenog stanovišta. U povijesti s ovim radnjama su se služile ponajviše Ruski odbor državne sigurnosti KGB, kao također i Obavještajna agencija SAD CIA. Rusi su hibridne aktivnosti koristili čak i u Hladnom ratu jer je posjedovala veliku površinu teritorija ali i stanovništva, dok je CIA imala za cilj da kontroliše i spriječi tadašnje širenje komunizma na teritoriji SAD.¹⁶

Danas kada je riječ o hibridnom ratu, može se reći da je okarakterisan potpuno novom dimenzijom rata. Ključni događaji koji su proširili pojam hibridnog rata su svakako pojave savremene tehnologije i digitalnog svijeta, gdje se stvara veći prostor za manipulisanjem društva i širenjem raznih propagandi, te se stvara mogućnost oružja koje može da bude okarakterisano kao sajber hakovanje. S današnjeg gledišta sve što je uključeno u jedan rat je svakako konvencionalno i nekonvencionalno oružje, nekonvencionalno oružje može da bude u obliku raznih prijetnji, prinuda, cyber operacija, razni ekonomski, medijski i politički pritisci, prisutnost migracija u određenoj državi i drugi događaji koji su u stanju da naruše mir i stabilnost na jednom području. Prema dosadašnjim prikupljenim podacima u vezi hibridnih prijetnji, možemo reći da je hibridni rat danas prisutan od strane većih, moćnijih sila prema onim manjim državama ili državnim organizacijama. Prisutnost hibridnih aktivnosti i hibridnog ratovanja prema nekoj državi, prije svega je karakteristično po jako niskoj cijeni, nego što bi se morala platiti cijena za vođenje rata oružanom borbom. Također, hibridno ratovanje je lakše i opravdati, te se smatra da se veći ciljevi mogu postići putem hibridnih aktivnosti u korist određene države. Hibridni rat nije vojni rat, on je opisan kao državni koncept ratovanja, u kojem je moguće angažirati sve državne strukture u fazi napadanja, te isto tako očekivati napad na sve državne strukture od strane agresora. Hibridni rat nije rat vojske protiv vojske, već društva protiv društva. Hibridni rat je opisan kao najobuhvatniji rat,

---

¹⁶ Robert Kolobara, Hibridne prijetnje u 21. stoljeću – teorija i istraživanje nazivlja u Bosni i Hercegovini, Članak, web stranica : <https://hrcak.srce.hr/file/337151> (datum pristupa 10.10.2022.)

on također teži ka mobilizaciji svih državnih sredstava za postizanje raznih političkih ciljeva. Novi oblik svjetskog sukoba – hibridni rat, kao da ne poznaje granice; ni vremenske, ni prostorne niti društvene. Ne znaju se tačno strane, sredstva, fondovi, učesnici, žrtve, agresori, ali ni kada je tačno počeo a ne može se sa većom sigurnošću precizirati ni kada ni kako bi se mogao završiti, i da li je taj i takav proces uopšte moguće kanalisati i okončati.¹⁷

Jedna od najvećih operacija hibridnog ratovanja u povijesti se smatra desocijalizacija, unipolarizacija ili amerikanizacija, odnosno vrijeme rušenja gvozdene zavijese, pad komunizma, uništavanje socijalističkog bloka u cjelini u istočnoj Evropi, uništavanje Varšavskog pakta, zatim i SSSR-a kao glavnog predstavnika komunističke i socijalističke ideologije, te raspad Čehoslovačke i na kraju Jugoslavije. Raspadom navedenih saveza i država, uz pomoć tranzicije ili savremene kolonizacije, društvo u globalnom pogledu se sureće s novim slabim društvima i državama. Tranzicija je opisana kao jedan od najefikasnijih načina hibridnog ratovanja, te za cilj ima da u jednu državu ili društvo unese nemir, kao i nepovjerenje u državne institucije.¹⁸

Domaći teoretičar Milošević kao najsloženiji primjer operacije hibridnog rata navodi primjer razbijanja prostora SFRJ uz prisustvo i pomoć politike, države i ideologije. Rat koji je razbio SFRJ se smatra najsloženijom operacijom u kojoj su bili prisutni svi dostupni potencijali NATO saveza, prisutnost nepoštivanja međunarodnih rezolucija UN kao i svih pravila rata, stavljanje laži, medijsko podržavanje isceniranih zločina, podržavanje terorizma, upotrebljavanje zabranjenog oružja, nametanje ekonomskog pritiska od strane međunarodnih organizacija, medijska satanizacija, zloupotreba međunarodnih snaga UN, prisutnost društvene tranzicije, ekonomske privatizacije te sve druge nečasne radnje koje su bile pod izgovorom donošenja slobode i demokratije umjesto komunizma i autokratije.¹⁹

Hibridni rat je paralelan sa tehnologijama koje su prisutne u društvu. Može se reći da je današnje društvo itekako razvijeno i razgranato, te s vremenom sve manje uređeno i definisano. Kada se govori o savremenim ratovima, treba istaknuti da se oružana borba danas

---

¹⁷ Davor Milošević, Pojmovno određenje fenomena hibridnog ratovanja, Vojska Srbije, 2018.godina, str. 303.-303., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803300M.pdf> (datum pristupa (10.10.2022.))

¹⁸ Davor Milošević, Pojmovno određenje fenomena hibridnog ratovanja, Vojska Srbije, 2018.godina, str. 305., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803300M.pdf> (datum pristupa (10.10.2022.))

¹⁹ Davor Milošević, Pojmovno određenje fenomena hibridnog ratovanja, Vojska Srbije, 2018. godina, Srbija, str. 305., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803300M.pdf> (datum pristupa 10.10.2022.)

ispoljava kao krajnja radnja rata, ukoliko sve druge upotrebene metode i hibridne aktivnosti ne obezbjede neki određeni cilj ili uspjeh koji se smatra kao zadovoljavajućim rezultatom u korist određene države.

2.1. Povijest pojma „hibridnog ratovanja“

Kada je riječ o vremenskom periodu pojave pojma „hibridni rat“ ono se veže za početak 21. vijeka, period kada je nakon završetka Hladnog rata, na globalnoj sceni ostala jedna supersila, odnosno SAD. Od strane nekih autora i njihovih dijela moglo se pretpostaviti da dolazi do „kraja povijesti“, te da se očekuje vrijeme bez većih oružanih sukoba, te se pretpostavljalo da će se sve nesuglasice i državni sporovi riješavati mirnim putem u obliku demokratskih pregovora.²⁰

Međutim situacija se odvila drugačije, te se svijet krajem 20. vijeka i početkom 21. vijeka susreće sa većim brojem manjih građanskih ratova, te ratovima velikih sila protiv manjih država. Kada smo kod teme ratovanje velikih sila protiv manjih država, neminovno je da spomenemo teroristički napad na SAD koji se odvio 11. septembra 2001. godine, te nakon ovog događaja SAD i njeni partneri iz NATO-a ulaze u ratove u Afganistanu i Iraku. Uspostavljanjem vojnog prisustva u navedenim državama, SAD je bila nadmoćnija od svojih protivnika, ali se također susretala sa mnogobrojnim problemima. U tom vremenskom periodu protivnici s kojima se susrećala SAD postaju manje državne sile, manje oružane grupe koje su se koristile gerilskim načinom ratovanja, te su za cilj imale da izbjegavaju veće sukobe, skrivali su se među lokalnim civilnim stanovništvom, disperzivno vršili razmjestaj svojih oružanih grupa, napadi su izvodili na već ustaljene rute, logističke lance, te anagažiranjem snajperista i samoubica.²¹

Nakon navedenih oblika ratovanja SAD protiv manjih državnih sila, teoretičari i vojni atašei polako upoznaju dio javnosti iz oblasti sigurnosti tako što spominju i nameću termin hibridni rat u javni diskurs kada je riječ o oblicima ratovanja SAD-a u 21. vijeku. Termin su plasirali

---

²⁰ Francis Fukuyama, End of history and last man, The free press, Macmillan, New York, 1992., str. 17., web stranica : <https://www.democraziapura.it/wp-content/uploads/2015/01/1992-Fukuyama.pdf> (datum pristupa 10.10.2022.)

²¹ Nenad Cvetković, Pojam hibridnog rata, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2019.godina, str. 327., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 11.10.2022.)

iz ugla i pogleda oružanih snaga SAD, kako bi opisali stanje u kome se nalazila vojska SAD u zemljama gdje se vodila oružana borba protiv drugih država.

Prema navedenoj enciklopediji koja se poziva na međunarodno pravo, pojam „rat“ je definisan kao oružani sukob između određenih država radi rješavanja sporova koji nisu regulisani mirnim putem, cilj je da se protivnik pobijedi svim raspoloživim silama i da mu se nametne svoja volja u regulisanju međusobnih odnosa.²²

Kada se dotaknemo teorije o ratu i teoriji vojnih nauka, još uvijek ne možemo naći jasnu definiciju „hibridnog rata“. Sam termin „hibridizacija“ potječe od latinske riječi *hibrida*, te grčke riječi *hibris*, te se odnosi na ukrštanje između dvije vrste, dok pod pojmom *hibrid* možemo razumijeti sjedinjavanje svih oblika društvenih sukoba, od najbezazlenijih do onih najoštrijih koji je okarakterisan kao oružani sukob.²³

Hibridni rat može da se vodi tako što će se kršiti međunarodno pravo ratovanja, te vrlo često u svojim aktivnostima ili djelovanjima uključuje nevladine aktere i druge državne organizacije koje imaju potporu od strane države. Svi navedeni činioци mogu da budu prisutni u svrhu postizanja određenog rezultata i cilja u korist određene države.

Frenk Hofman i Džejms Matis u članku koji je objavljen 2005. godine pod nazivom *Future Warfare: The rise of Hybrid Wars* gdje je riječi bilo o tadašnjim aktivnostima i prijetnjama američkoj vojsci od strane Afganistana i Iraka u njihovim vojnim misijama, gdje je ranije spominjano načini ratovanja koji su okarakterisani oblicima terorizma, gerilsko ratovanje, te djelovanje raznih kriminalnih organizacija, Hofman i Matis su ih opisali kao hibridnim ratovima, te naveli kako će se budući ratovi upravo voditi sličnim navedenim aktivnostima.²⁴

Nakon nekog vremena, Frenk Hoffman u svom djelu pod nazivom „*Conflict in the 21st Century: the Rise of Hybrid Wars*“²⁵ spominje temeljne odrednice s kojima će se prije svega

---

²² Mala enciklopedija Prosveta, Opšta enciklopedija, Drugo izdanje, Knjiga 2, Prosveta, Beograd, 1970, str. 420., web stranica : <https://www.goglas.com/search?q=MALA+ENCIKLOPEDIJA+PROSVETA%2CDRUGO+IZDANJE!> (datum pristupa 11.10.2022.)

²³Milinko Vračar, Projekat instituta za strategijska istraživanja, „Hibridno ratovanje – iskustva i perspektive“, broj 2-5/2016. Beograd: Ministarstvo odbrane R. Srbije, Institut za strategijska istraživanja, web stranica : http://www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/69_2017_7_20_vracar_1534761013.pdf (datum pristupa 12.10.2022.)

²⁴ James Mattis, Frank Hoffman, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, Proceedings 131, 11, Washington, 2005., web stranica : <https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/2753.pdf> (datum pristupa 12.10.2022.)

²⁵Frank Hoffman.:*Conflict in the 21st Century : the Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007., web stranica : https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (datum pristupa 13.10.2023.)

upoznati američka naučna javnost, a zatim i zemlje zapadne Evrope, te će se tako stvoriti prostor za raspravljajem i dijeljenjem mišljenja o modernim ratovima.

Određeni autori u svojim člancima i djelima su već koristili pojmove hibridni rat ili hibridne prijetnje, dok su zvanični državni organi SAD-a se uzdržavali od upotrebe ovog termina u javnim dokumentima. Ministarstvo odbrane SAD-a je po prvi put spomenulo termin hibridni,²⁶ Do prve upotrebe termina hibridni rat ili hibridne prijetnje se desilo 2010. godine. U četverogodišnjem izvještaju kako bi se ukazala složenost rata u današnje vrijeme koji uključuju mnogo aktera, te se jako dosta razlikuju u odnosu na tradicionalne sukobe. Već 2011. godine hibridne prijetnje se definišu u američkim vojnim dokumentima, kao i u vojnim doktrinama vojske SAD-a. Dokumenti pod nazivom „U.S Army Field Manual 5-0“²⁷ i „U.S Army Field Manual 3-0“²⁸ definišu hibridne prijetnje kao dinamičke kombinacije konvencionalnih, neregularnih, terorističkih i kriminalnih resursa. Kad smo kod spominjanja hibridnih prijetnji u zvaničnim državnim dokumentima, treba istaknuti da je i Velika Britanija već 2010. godine u svom dokumentu pod nazivom „Future Character of Conflict Paper“²⁹ diskutirala i naglasila da će budući sukobi država imati hibridni karakter.

Kada je riječ o definisanju i poimanju hibridnih prijetnji od strane NATO-a i EU, na sastanku u Velsu se raspravljalo o strateškim izazovima s kojima se susreće NATO. Strateški izazovi s kojima se susreće NATO bili su Ruska Federacija na istoku i terorističke organizacije pod nazivom ISIL na jugoistoku. Tadašnji vrhovni komandant NATO-a snaga Filip Breedlove je iskazivao da se navedeni izazovi sastoje sa različitim formama i aktivnostima djelovanja u okviru modernog hibridnog rata.³⁰ NATO je u nekoliko zvaničnih dokumenata i izjava upotrebljavao termin „DIMEFIL“ koji je bio okarakterisan sa različitim metodama djelovanja

---

²⁶ Quadrennial Defense Review, Ministarstvo odbrane SAD, Washington, 2010, str. 8., web stranica : https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/quadrennial/QDR2010.pdf?ver=vJYRVwNdnGb_00ixFOUfQ%3d%3d (datum pristupa 13.10.2022.)

²⁷ Field Manual 5-0: The Operations Process, Headquarters, Department of the Army, Washington, 2011., web stranica : https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN18126-ADP_5-0-000-WEB-3.pdf (datum pristupa 13.10.2022.)

²⁸ Field Manual 3-0: The Operations Process, Headquarters, Department of the Army, Washington, 2011., web stranica : <https://irp.fas.org/doddir/army/fm3-0.pdf> (datum pristupa 14.10.2022.)

²⁹Valery Gerasimov, Vojno-industrijski glasnik, Moskva, mart 2013.,str.327., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 15.10.2022.)

³⁰ Guillaume Lasconjarias, Jeffrey Larsen : Nato's response to hybrid threat, NATO Defense College, 2015; Wales Summit Declaration, Vels, 2014., web stranica : https://www.files.ethz.ch/isn/195405/fp_24.pdf (datum pristupa 15.10.2022.)

na protivnika. Takozvani „DIMEFIL“ je podrazumijevao diplomatske, informacione, vojne, ekonomske, financijske, obavještajne i pravne metode napadanja.³¹

Hibridni rat i hibridne aktivnosti u Ruskoj Federaciji su se počele razmatrati i upoznavati, ali to razmatranje je bilo usmjereno kao odgovor Zapadu koji je već počeo da forsira pojam hibridnog rata. Rusi su na nekoliko konferencija hibridni rat opisivali kao vođenje rata u svrhu ostvarivanja raznih političkih ciljeva, opisali su ga kao rat nevojnog karaktera koji ima za cilj da utječe na javno mnijenje protivnika, kao i utjecaj na postojeće vlasti kako bi se ista zamjenila sa drugom vlašću koja bi bila lojalnija protivniku, te utjecaj na duhovne, kulturne i materijalne vrijednosti protivnika.

Ruski novinar i publicista Andrej Koribko u zemljama kao što su Ukrajina, Libija, Egipat, Sirija gdje su se sukobi zaoštrili i prerasli u oružane sukobe nedržavnih oružanih snaga protiv zvaničnih oružanih snaga tih država, te takva dešavanja i sukobe okarakterisao kao hibridni rat koji sprovodi SAD i pojedine zemlje Evrope. U svojoj knjizi koja je objavljena 2015. godine „Hibridni ratovi: Indirektni adaptivni pristup promeni režima“,³² je kao elemente ovakvog hibridnog rata naveo: diplomatiju, informatičke napade, ekonomski rat, informativni rat i propagandu, podršku lokalnim grupama, neregularne oružane snage (terorizam), regularne oružane snage i specijalne jedinice.³³

Kada gledamo prema povijesti i ratovima koji su se događali, te razmatranjem pojma hibridnog ratovanja, treba istaknuti da ovakvi oblici ratovanja koji su karakteristični današnjem hibridnom ratovanju sežu sve do antičkog doba. Kada je riječ o vremenu Antičkog Rima, činjenice su da se Rimskoj vojsci suprostavljali razne zajedničke organizacije koje su bile pod palicom regularne vojske, kao i aktivnosti kriminalni bandi, plaćenika, pravljenje zasjeda i izvršenje atentata na ljude koji su se nalazili na visokim državnim pozicijama. Također, i u Drugom svjetskom ratu, Sovjetska vojska je bila organizirala borbu u kojoj su bili aktivni njemački vojnici. Vrijeme tokom Hladnog rata te opstanak velikih sila poput SSSR-a i SAD-a, te njihov sukob koji je obilježen i direktno ali i preko drugih manjih država,

---

³¹ DIMEFIL – Diplomatic, Information, Military, Economic, Financial, Intelligence and Law. (Erdal C., Murat A., Basar K.: Modeling and Simulation for Hybrid Environments, NMSG Conference, Bukurešt, 2016., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 15.10.2022.)

³² Andrew Korybko , Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change, Narodni univerzitet Rusije, Moskva, 2015., web stranica : <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2015/08/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf> (datum pristupa 16.10.2022.)

³³ Nenad Cvetković, Pojam hibridnog rata, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, 2019.godina, str. 326., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 16.10.2022.)

počinju se javljati nove metode koje su okarakterisale hibridne ratove u 21. stoljeću a one su kao što smo već naveli djelovanje na ekonomskom, medijskom, socijalnom, te obavještajnom polju.

Prema Miloševiću i razmatranju navedenih stavki, kao i druge definicije koje se vežu za hibridne ratove moglo bi se utvrditi da je hibridni rat kao bezbjedosa prijetnja, koja čini kombinaciju konvencionalnih, nekonvencionalnih, asimetričnih, iregularnih, sukoba niskog intenziteta, posredničkog rata, nelinearnog rata, demografskog rata (rat u kojem su ljudi zamjenili oružje) i složenih dejstava, odnosno kombinaciju dva ili više navedenih elemenata, kao i manipulaciju političkog i ideološkog sukoba koji može uključivati kombinaciju specijalnih operacija, konvencionalnih vojnih snaga, sajber napada, paravojski, terorista, obavještajnih agenata, političkih provokatora, predstavnika medija, ekonomskog pritiska i kriminalnih elemenata počinjenih od raznih kriminalnih organizacija.³⁴

Treba istaknuti da u današnjem vremenu oružane snage bilo koje države ne mogu biti nosioci i učesnici svih elemenata hibridnog rata, te se mora istaknuti da hibridni rat nije vojni koncept ratovanja, već je u međuvremenu se proširio na tzv. državni koncept vođenja rata. Slično tome, sajber ratovanje je ostalo isto kada je u pitanju priroda rada, samo što je svoju upotrebu proširio u novoj dimenziji.³⁵ Hibridna borba je okarakterisana kao višeslojna djelatnost cjelokupnih državnih institucija.

2.2. Pojam „hibridni rat“

Sam nastanak pojma hibridnog rata i njegov značaj u današnjici među državama je jako bitno za razmatranje te analizu njegovog praktičnog aspekta. Kada bi krenuli s analizom motiva i potreba aktivnostima hibridnih prijetnji, prvo bi trebali razjasniti činjenicu njegove upotrebe i spominjaja u raznim državnim strategijama i doktrinama od strane državnih institucija.

---

³⁴ Davor Milošević, Pojmovno određenje fenomena hibridnog ratovanja, Vojska Srbije, 2018.godina, str. 306., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803300M.pdf> (datum pristupa (10.10.2022.))

³⁵ „Hybrid war – does it even exist?“ :Nato Review magazine., web stranica : file:///C:/Users/PC/Downloads/Hybrid_war_does_it_even_exist.pdf (datum pristupa 20.10.2022.)

Generalni sekretar NATO snaga Jens Stoltenberg je izjavio da je „prvi primjer hibridnog rata koji nam je poznat vjerovatno bila upotreba Trojanskog konja u Trojanskom ratu, što govori da smo ga već vidjeli i na neki način upoznati s primjerom hibridnih aktivnosti.“³⁶

Prema zborniku rada „Nato's response to hybrid threats“ gdje su autori Lasconjairas i Larsen, ističu da „aktivnosti hibridnog rata nisu nove, te da je to zaključak i mnogih drugih autora svih knjiga, članaka, profesora, vojnih stručnih lica kao i različitih stručnjaka koji se bavi navedenom temom.“³⁷

Sam pojam hibridnog ratovanja u današnjem vremenu je okarakterisan kao koristan od strane državnih institucija ili država koji se služe različitim aktivnostima u izvršenju agresije na neku državu. Pojam je nastrojen s pogleda političke dimenzije, naročito od završetka Hladnog rata.

Pojam naglašava kompleksnost globalnog i regionalnog bezbjednog okruženja. Objedinjuje različite bezbjedne prijetnje kao što su terorizam, migracije, organizovani kriminal, obavještajne službe, ekonomske pritiske, medijsku propagandu i dezinformisanje, te naglašava činjenicu da one potiču od jednog nosioca, što u krajnjem omogućava bolje razumijevanje bezbjedne situacije, kako za javno mnijenje tako i za državne organe koji tome treba da se suprostave. Pojam treba da alarmira državne organe na svim državnim nivoima i u svim oblastima, na definisanje strategijskih, operativnih pa i taktičkih planova radi suprostavljanja eventualnim hibridnim oblicima agresije.³⁸

Pojavom rata između država ili unutar društva jedne države ima utjecaj mnogih faktora koji pariraju u skladu sa sociološkim, tehnološkim, te povijesnim faktorima određene države. U današnjici rat je uistinu različit od tradicionalnih ratova koji su se odvijali, te tome su najviše pridonijele društvene promjene koje su se desile procesom razvijanja tehnologija ali i sam proces globalizacije pridonosi svemu navedenom. Pri analzi dosad prikupljenih članka, časopisa i knjiga može se reći da je rat i danas okarakterisan kao povijesna konstanta koja je i dalje ostala pri svojoj namjeni, ali je doista promjenio svoju primjenu tako što se prilagodio današnjem vremenu radi postizanja određenih ciljeva te zadržavanja svoje efikasnosti.

---

³⁶ Jens Stoltenberg : „Zero-Sum? Russia, Power Politics, and the post-Cold War Era“, Brussels Forum, 2015., web stranica : https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118347.htm (20.10.2022.)

³⁷ Guillaume Lasconjairas i Jeffrey Larsen : Nato's response to hybrid threat, NATO Defense College, 2015., str.260., web stranica : https://www.files.ethz.ch/isn/195405/fp_24.pdf (datum pristupa 20.10.2022.)

³⁸ Nenad Cvetković, Pojam hibridnog rata, Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd, Srbija, 2019., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 20.10.2022.)

Hibridni rat je novi oblik ratovanja u razvoju rata koji djeluje u skladu razvoja kako društva tako i tehnologije.

2.3. Sadržaj pojma „hibridnog rata“

Na sljedećoj slici bit će prikazana tabela koja predstavlja sadržaj, načine i metode hibridnog ratovanja u situacijama s kojim se koriste sukobljene države kako bi uspjela nanijeti što više štete jednoj drugoj ili ostvariti neke svoje zacrtane ciljeve.

Izvor / Sadržaj	Frank Hoffman	Russell Glenn ¹⁹	MO VB ²⁰	NATO ²¹	„Jagello 2000“ Češka ²²	Andrej Koribko ²³	„MCDC Project“ ²⁴	Munich Security Report 2015 ²⁵
Političke metode		x	x	x	x	x	x	x
Ekonomске mere		x	x	x	x	x	x	x
Medijska propaganda		x		x	x	x	x	x
Obaveštajna delatnost				x		x		
Uticaj na socijalne grupe		x	x	x	x	x	x	
Sajber napadi	x			x		x	x	x
Psihološke operacije	x			x	x		x	
Terorističke aktivnosti	x	x	x	x	x	x	x	
Kriminalne aktivnosti	x	x	x	x	x	x		
Pobune stanovništva	x		x	x		x		x
Subverzivna delatnost		x		x	x			
Gerilska oružana borba				x	x	x		x
Konvencionalne vojne metode	x	x		x		x	x	x
Pravne metode				x				

Slika 1. Pregled sadržaja hibridnog ratovanja³⁹

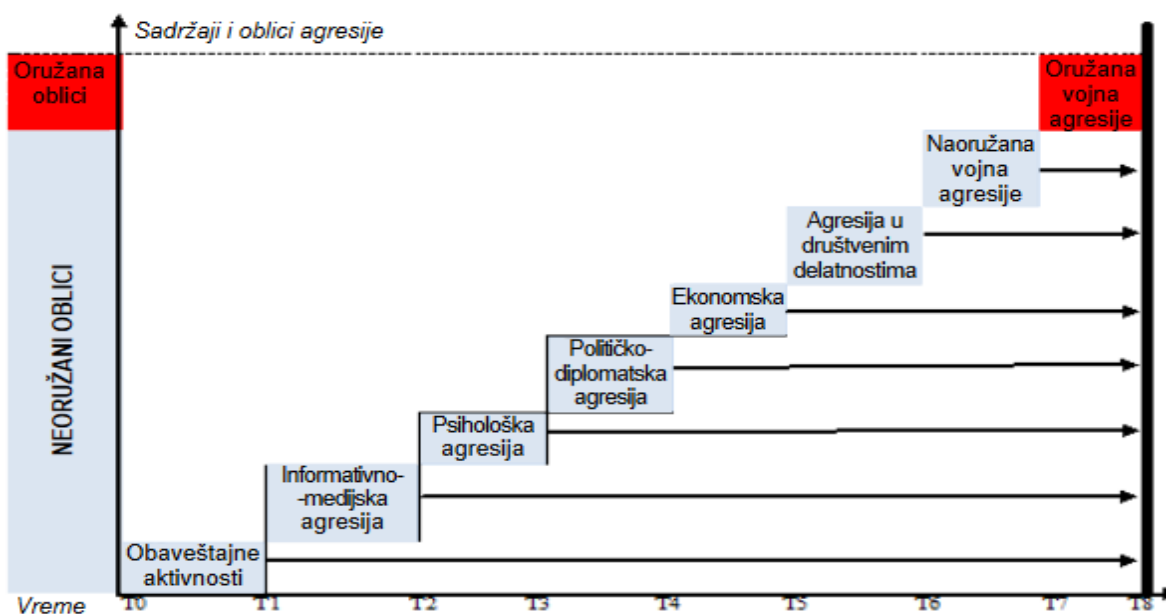
Prema navedenoj slici možemo vidjeti da se kao najznačajnije aktivnosti hibridnog ratovanja smatraju informaciono-psihološko djelovanje, političke manipulacije, razni ekonomski pritisci, prisutnost kriminalnih aktivnosti, prisutnost terorizma i oružane borbe, te konvencionalne vojne metode.

Prema Cvetkoviću „postoji mogućnost i djelovanja drugih radnji koje pripadaju nižem nivou ugrožavanja, te su te aktivnosti opisane kao taktičke i operativne. Te taktičke aktivnosti predstavljaju djelovanje i utjecaj na političko rukovodstvo države, izvršenje psiholoških operacija, prisutnost korupcije, izvršenje atentata, podržavanje medijske propagande, podržavanje osnivanja raznih nevladinih organizacija pod kontrolom stranaca, prisutnost utjecaja na socijalne grupe, finansiranje određenih političkih stranaka, razne ucjene, vrbovanje

³⁹ Nenad Cvetković, Mitar Kovač, Pojam hibridnog ratovanja, Beograd, Srbija, 2019., str. 329., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 22.10.2022.)

državnih službenika, stvaranje podijela među društvom, jačanje razlika, stvaranje dubokog jaza između bogatih i siromašnih, nezadovoljstvo, podržavanje i izazivanje građanskih nemira, pojedinačni teroristički akti, napadi oružanih grupa na određene kritične objekte, dezinformacija stanovništva i mnogi drugi događaji koji su okarakterisani kao aktivnostima hibridnih prijetnji.⁴⁰

Kada nastojimo da analiziramo savremene definicije hibridnog rata o čemu će biti više riječi u narednom tekstu, prije svega možemo reći da svaki vođen rat nije samo oružani sukob, nego sukob raznih ličnih ili državnih interesa gdje se njegovom pristupnošću primjenjuju sve moguće raspoložive sile kako bi određena država ostvarila zacrtane ciljeve u svoju korist. Kao mali zaključak kada su u pitanju sve vrste hibridnih aktivnosti s kojima se koriste određene države u ostvarivanju svojih ciljeva, zajedničko im je prije svega njihova sveobuhvatnost ili totalitet, koji se služi svim dimenzijama i aktivnostima raspoložive moći, osim nuklearnog ratovanja što bi pridonijelo i drugom, najsavremenijem vremenu ratovanja.

Slika 2. Svedimenzionalnost agresije (rata)⁴¹

⁴⁰ Nenad Cvetković, Mitar Kovač, Pojam hibridnog ratovanja, Beograd, Srbija, 2019., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 22.10.2022.)

⁴¹ Mitar Kovač, Istorija ratne vještine – 1920. – 2000-., Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2000., str. 261., web stranica : http://www.vojnodelo.mod.gov.rs/multimedia/file/vojna_biblioteka/vbk-06-1955-Mering-1_deo-1-151.pdf (datum pristupa 22.10.2022.)

2.4. Definicije „hibridnog rata“

U narednom dijelu bit će spomenute definicije od različitih stručnih autora o njihovom mišljenju kada su u pitanju hibridne prijetnje. U pogledu prema navedenim definicijama može se reći da je termin hibridni rat nastao tako što se pojam hibridni preuzeo iz drugih naučnih saznanja koji su uglavnom opisivali konflikt, proces sukobljenosti ili neprijateljstva.

Prema Franku Hoffmanu (SAD, 2007.) „hibridnu prijetnju predstavlja bilo koji protivnik koji istovremeno i adaptivno upotrebljava konvencionalno oružje, neregularne taktike, terorizam i kriminalne aktivnosti u borbenom prostoru kako bi ostvarili svoje političke ciljeve.“⁴²

John McCuen (SAD, 2008.) tvrdi da su „hibridni ratovi kombinacija simetričnog i asimetričnog rata u kojem interventne snage sprovode tradicionalne vojne operacije protiv neprijateljskih vojnih snaga dok moraju istovremeno i još odlučnije da uspostavljaju kontrolu autohotnog stanovništva u zoni operacije obezbjeđujući i stabilizirajući ih.“⁴³

Definicija Russell W. Glenn (SAD, 2009.) „hibridne prijetnje predstavlja kao kombinaciju istovremeno primjenjenih političkih, vojnih, ekonomskih, društvenih, informativnih sredstava, kao i konvencionalnih, neregularnih, katastrofičnih, terorističkih i kriminalnih sredstava ili aktivnosti u operativnom borbenom prostoru. Umjesto jednog entiteta, hibridna prijetnja ili izazivač može biti kombinacija državnih i nedržavnih aktera.“⁴⁴

Prema U.S. Army Field Manual 5-0 (SAD, 2011.) hibridne prijetnje predstavljaju dinamičku kombinaciju konvencionalnih, neregularnih, terorističkih i kriminalnih resursa, prilagođenih da se suprostave tradicionalnim prednostima koje ima američka vojska. Ove prijetnje su sjedinjene da postignu zajednički efekat. Ove prijetnje koriste medije, informatičke i druge

---

⁴² Francis Hoffman, Conflict in the 21st Century: the Rise of Hybrid Wars, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007., web stranica : https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (datum pristupa 22.10.2022.)

⁴³ Colonel John McCuen, Hybrid Wars, Military Review, 2008., web stranica : https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20080430_art017.pdf (datum pristupa 22.10.2022.)

⁴⁴ Russel W. Glen, Thoughts on Hybrid Conflict, Small Wars Journal, 2009., str.2., web stranica : <https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf> (datum pristupa 22.10.2022.)

nove tehnologije, svoje pozicije unutar policije, vojske ili socijalnih struktura, da ostvare prednost.⁴⁵

Definicija Timothy C. i Richard J. (SAD, 2013.) „opisuje hibridni rat kao nasilan konflikt u kome se od strane regularnih i neregularnih snaga, sprovodi kompleksna i organizovana upotreba sredstava i aktivnosti u više domena kako bi se postigao sinergijski efekat koji pokušava da iscrpi superiornu vojnu silu.“⁴⁶

Prema Robertu Newsonu (SAD, 2014.) „hibridni rat je kombinacija konvencionalnih, neregularnih i asimetričnih metoda, koja podrazumijeva kontinuiranu manipulaciju političkim i ideološkim konfliktom, kao i angažovanje specijalnih oružanih snaga, konvencionalnih trupa, obavještajnih agenata, političkih provokatora, predstavnika medija, ekonomske ucjene, sajber napade, paravojne, terorističke i kriminalne elemente.“⁴⁷

Peter Pindjak (Brisel, 2014.) tvrdi da „hibridni rat obuhvata niz nekonvencionalnih napora dizajniranih da destabilizuju državu i podstiču unutrašnje sukobe. Sastoji se od kombinacije vojnih i nevojnih sredstava u okviru otvorenih i prikrivenih operacija, propagande, stvaranja nevladinih organizacija (NVO), ometanje administracija, javnog života, podsticanja neslaganja, sve do isporuka oružja i direktne upotrebe sile. Za razliku od konvencionalnog ratovanja, koji cilja na oružane snage „centar gravitacije“ u hibridnom ratu je stanovništvo. Protivnik pokušava da utječe na ključne donosioce odluka. Agresor se usmjerava na tajne akcije kako bi izbjegao pripisivanje ili odmazdu.“⁴⁸

Zdenek K., Zinaida B. i Peter Š. (Češka, 2015.) „hibridni rat opisuju kao oružani sukob koji je spoveden kombinacijama nevojnih i vojnih sredstava kako bi se sinergijskim efektom prisilio neprijatelja da preduzme korake koje ne bi inače uradio. Najmanje jedna strana u sukobu je država. Glavnu ulogu ima primjena ne vojnih metoda kao što su psihološke operacije i propagande, ekonomske sankcije, embargo, kriminalne aktivnosti, terorističke aktivnosti i

---

⁴⁵ Field Manual 5-0: The Operations Process, Headquarters, Department of the Army, Washington, 2011., web stranica : https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN18126-ADP_5-0-000-WEB-3.pdf (datum pristupa 22.10.2022.)

⁴⁶ Timothy McCulloh, Richard Johnson, The Nature of Hybrid Warfare: Built to Last, Joint Special Operations University Report, 2013., web stranica : <file:///C:/Users/PC/Downloads/744761.pdf> (datum pristupa 22.10.2022.)

⁴⁷Sean Monaghan, Why the US Needs a Strategy To Counter Hybrid Warfare, The U.S. Army Special Operations Command (USASOC), 2014. , web stranica : https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/prism/prism_8-2/PRISM_8-2_Monaghan.pdf (datum pristupa 22.10.2022.)

⁴⁸ Peter Pindjak, Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?, NATO Review, 18, Brisel, 2014. , web stranica : <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/11/18/deterring-hybrid-warfare-a-chance-for-nato-and-the-eu-to-work-together/index.html> (datum pristupa 23.10.2022.)

druge subverzivne aktivnosti koje se sprovode protiv cijelog društva, a posebno protiv političkih struktura, državnih organa, ekonomije, morala naroda i oružanih snaga.“⁴⁹

Andrej Korbiko (Moskva, 2015.) smatra da su elementi hibridnog rata diplomatija, informatički napadi, ekonomski rat, informativni rat i propaganda, podrška lokalnim grupama, neregularne oružane snage (terorizam), regularne oružane snage i specijalne jedinice. Korbiko hibridni rat definiše kao kombinaciju svih ovi elemenata koje se primjenjuju od strane jedne ili više država prema objektu ugrožavanja, najčešće drugoj državi.⁵⁰

Evropska komisija (Brisel, 2016.) i njen koncept, ima za cilj da obuhvati kombinovane prisilne i subverzivne aktivnosti, konvencionalne i nekonvencionalne metode (npr. diplomatske, vojne, ekonomske, tehnološke, informacione), koje se koriste na koordinisan način od strane državnih ili nedržavnih aktera kako bi postigli konkretne ciljeve bez proglašenog rata.⁵¹

Prema grupi autora Dodonov R., Kovalskyi H., Dodonova V., Maryna K. (Ukrajina, 2017.) „hibridne ratove su opisali kao simbioza uništavanja vojnog i političkog sistema protivnika ucjenjivanjem, podmićivanjem, subverzijama, klevetama, informativnim pritiscima i manipulacijama javne svijesti. Kombinacija vojnih i nevojnih tehnika korišćenjem potencijala društvenog protesta je srž ratova nove generacija.“⁵²

Analiza od raznih teoretičara i znanstvenika kada je u pitanju pojam hibridnog ratovanja, te upotreba navedenog pojma odvija se u vremenskom razdoblju od nekih 15 godina. Analiza pojma i stvaranje drugih definicija hibridnog rata je i danas prisutna, ali za njen početak se upravo smatra odvijanje rata protiv terorizma, tačnije nakon napada 2001.godine koji se odvio u SAD. Nakon napada u SAD može se zaključiti da se u današnjici većim dijelom vode manji ratovi, ili kako ih drugačije nazivaju regionalnim ratovima. U određenim zemljama u

---

⁴⁹ Zdenček Križ, Zinaida Bechna, Petrov Števkov, Hybrid warfare: its concept, potential and how to fight it., članak u publikaciji Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment, Jagello 2000., Prag, 2015., web stranica : http://data.idnes.cz/soubory/na_knihovna/A161212_M02_029_HH16_PP-EN-V1.PDF (datum pristupa 23.10.2022.)

⁵⁰ Andrew Korbiko, Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change, Narodni univerzitet Rusije, Moskva, 2015., web stranica : <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2015/08/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf> (datum pristupa 23.10.2022.)

⁵¹ European Commission, Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response, Brisel, 2016., web stranica : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN> (datum pristupa 23.10.2022.)

⁵² Roman Dodonov, Hryhorii Kovalskyi, Vera Dodonova, Maryna Kolinko, Polemological Paradigm of Hybrid War Research, Philosophy and Cosmology, 19, Kijev, Ukrajina, 2017., str. 2., web stranica : http://ispjournal.org/journals/2017-19/DodonovKovalskyiKolinko_19.pdf (datum pristupa 23.10.2022.)

današnjem vremenu vrlo često dolazi do političkih kriza, izmjene vlasti na državnom nivou, pobune stanovništva, te sve navedene nestabilnosti koje mogu zadesiti jednu državu, svakako da su bile praćene diplomatskim i ekonomskim pritiscima, naravno od strane moćnijih država. Svaki autor zauzima posebne stavove iz svoje perspektive kada je u pitanju pojam i definisanje hibridnog ratovanja, ali ono što ih sjedinjuje jeste da pojam hibridnog ratovanja i praktično i teoretski doprinosi daljnjim problemima i sukobima određenih država u današnjem vremenu. Pri oružanoj borbi određene države primarni je cilj da se ostvare zacrtani politički, ekonomski i vojni ciljevi kako je to u praksi moguće izvesti.

Da li cilj opravdava sredstvo?

Na sljedećoj slici može se razmotriti pojam hibridnog ratovanja kako bi bio što jasnije, jednostavnije i preciznije prikazan i obrazložen.

Šta?	oružani sukob, nasilan konflikt, niz napora, simbioza uništavanja sistema protivnika, subverzivna aktivnost, kombinacija resursa, kombinacija metoda
Ko?	jedna ili više država, državni, nedržavni akteri, kombinacija državnih i nedržavnih aktera, protivnik, regularne snage, neregularne snage
Kako?	upotreba konvencionalnog oružja, neregularne taktike, terorizma, kriminalnih, subverzivnih aktivnosti; konvencionalne i nekonvencionalne metode; diplomatske, ekonomske, političke, informativne, propagandne, obaveštajne metode, informatički napadi; ucenjivanjem, podmićivanjem, klevetama, manipulacijama javne svesti, društvenim protestima; stvaranje nevladinih organizacija, ometanje administracija, javnog života, podsticanje neslaganja; podrška lokalnim grupama, korišćenje specijalnih jedinica, prikrivene operacije, isporuke oružja; upotreba konvencionalnih trupa, obaveštajnih agenata, političkih provokatora, predstavnika medija, para-vojnih, terorističkih i kriminalnih elemenata; ekonomske ucene, korišćenje pozicija unutar policije, vojske ili socijalnih struktura.
Gde?	borbeni prostor, zona operacije, na celoj ili delu teritorije protivnika, u svim oblastima društvenog delovanja (ekonomiji, politici, medijima, sajber prostoru, socijalnim odnosima, kulturi, sportu)
Prema ?	društvu, državi, savezu država, političkoj zajednici, stanovništvu, oružanim snagama, ekonomskim resursima, privrednim društvima, političkim vlastima, lokalnoj samoupravi, državnim službenicima (posebno u vojsci, policiji, bezbednosnim službama), političkim strankama, kulturnim, ideološkim i moralnim vrednostima, socijalnim, političkim i drugim društvenim odnosima, značajnim pojedincima, međunarodnim ili domaćim organizacijama.
Zašto ?	ostvarivanja konkretnih interesa i ciljeva, pokoravanja subjekta ugrožavanja, prisiljavanja neprijatelja da preduzme takve korake koje on ne bi uradio sam po sebi, radi uticaja na ključne donosiocje odluka, iscrpljivanje protivnika, ostvarivanje političkih ciljeva.

Slika 3. Prikaz definicija hibridnog ratovanja⁵³

⁵³ Nenad Cvetković, Mitar Kovač, Pojam hibridnog rata, Beograd, Srbija, 2019., str. 336., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf> (datum pristupa 23.10.2022.)

2.5. Hibridna politika

U ne tako davnoj prošlosti mnogi vojni teoretičari iz domena nacionalne sigurnosti počeli su se posvećivati problemima koji se dešavaju u savremenim ratovima, s ciljem predviđanja onoga što dolazi u bliskoj budućnosti. U analiziranju mnogih ratova koji su se dešavali i različitostima ratovanja, vojni analitičari uvrstavaju druge pojmove koje okarakteriziraju savremeno ratovanje. Događaji, oružani sukobi koji su se dešavali na prostorima Sjeverne Afrike, Bliskog Istoka te u Sovjetskom Savezu pokazali su da je došlo do promjena metoda kada je riječ o ostvarivanju raznih političkih ciljeva u korist jedne države. Treba reći da ostvarivanje raznih ciljeva u odnosu na prošlost i nije se toliko promjenilo, već da je došlo do promjena u načinu ratovanja kada se navedeni ciljevi određene države ostvaruju. Drugim riječima, hibridno ratovanje je opisano kao različito ratovanje u odnosu na tradicionalne oružane sukobe kada bi se protivnik uništio primjenom vojne sile koja bi bila upućena prema njegovim slabim tačkama, kao i samim tim bi se stvorio prostor širenja vlasti na određene teritorije države ili samu državu. Hibridno ratovanje nije novi pristup ratovanju, jer izučavanjem povijesti i analizom ratova, može se pronaći još puno ratova koji sadržavaju aktivnosti hibridnog rata. Ono što hibridne ratove u današnjici u savremenom vremenu okarakterizira je svakako njegove nepredvidivost, fleksibilnost i djelovanje u različitim sferama društva, velika prisutnost i uloga informacijskog nadmetanja, ekonomskog i energetskog aspekta i mnogih drugih pritisaka na važne infrastrukture određene države koje danas predstavljaju vrlo važne aspekte države, te neki sigurnosni analitičari tvrde da su navedeni aspekti u današnjici bitniji čak i od samog vojnog aspekta neke države.

Analizom navedenih članka i knjiga može se zaključiti da navedeni autori vrlo malo spominju razvoj i stanje hibridne politike u globalnom pogledu. Zapravo, hibridna politika svojim djelovanjem skriva one prave ciljeve i namjere pomoću kojih se ostvaruju neki zacrtani ciljevi određene države. Kada govorimo o ostvarivanju određenih ciljeva neke države, te kada te zacrtane ciljeve ostvaruje putem hibridnih aktivnosti, onda se može zaključiti da hibridna politika spada u domen vanjske politike neke države pri ostvarivanju svojih ciljeva.

Kako definirati hibridnu politiku, koja je srž hibridne politike?

Hibridna politika je ciljana kompleksna uporaba političke, diplomatske, ekonomske (uključujući financijske, energetske, i vojno-tehničke aspekte) razmjene, kao i informacijska propaganda i druge nekonvencionalne (asimetrične) mjere jedne države (ili saveza više

država) s ciljem potkopavanja unutarnje i vanjske politike druge države, i to uz pomoć širokog raspona prikrivenih metoda i mehanizama potkupljivanja, zastrašivanja i ucjenjivanja vodstva političkih i gospodarskih elita, političkih stranaka i društvenih skupina, kao i cjelokupne populacije te države.⁵⁴

Prema Berzinsu hibridno ratovanje ili kako ga Rusi nazivaju „ratovanje nove generacije“ temelji se na ideji da se vještina ratovanja sastoji od što efikasnijeg slamanja protivnika bez borbe. Upravo na ovim činjenicama je započeo rat između Ukrajine i Rusije. Nakon što su bile blokirane ukrajinske snage u vojnim bazama na Krimu, Rusi su započeli s nizom aktivnosti poput psiholoških operacije, intimidacije, podmoćivanja te internetske i medijske propagande.⁵⁵ Prema prikupljenoj literaturi, u narednom tekstu bit će prikazane temeljne razlike između konvencionalnog i hibridnog ratovanja prema Načelniku Glavnog stožera Oružanih snaga Rusije Valerij Gerasimovu i njegovoj strategiji.⁵⁶

Tradicionalne vojne metode:

- Vojna operacija počinje nakon strateškog razmještanja snaga (objave rata);
- Frontalni sudari velikih postrojbi koje se uglavnom sastoje od zemaljskih snaga;
- Poražavanje snaga, paljbene moći, preuzimanje nadzora nad dijelom teritorija i granica s ciljem ostvarivanja teritorijalnog nadzora;
- Uništavanje ekonomske moći i pripajanje teritorija;
- Bobene operacije na zemlji, moru i u zraku;
- Upravljanje snagama kroz postojanje stroge vojne hijerarhije.

Nove vojne metode:

- Vojnu operaciju pokreću grupe snaga za vrijeme razdoblja mira (uopće nema klasične objave rata);
- Sudari visoko manevarskih interspecifičnih borbenih skupina bez stvarnog kontakta;

---

⁵⁴ Iryna Zhyhlei, Sergiy Legenchyk, Olena Syvak, : Hybrid war as a form of modern international conflicts and its influence on accounting development, 2020., web stranica : http://www.uwm.edu.pl/cbew/2020-11-1/15_Zhyhlei-I_i-in.pdf (datum pristupa 23.10.2023.)

⁵⁵ Janis Berzins, (2014). Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. Policy Paper, 2, 2002-2014., web stranica : <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf> (datum pristupa 23.10.2022.)

⁵⁶ Charles K. Bartles, Getting Gerasimov Right; Article In Military, 2016., web stranica : <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2016/> (datum pristupa 23.10.2022.)

- Uništavanje protivničke vojne i ekonomske moći pomoću kratkotrajnih visokopreciznih udara na stratešku vojnu i civilnu infrastrukturu;
- Masivna upotreba oružja visoke preciznosti i specijalnih operacija, robotike, i oružja koja koriste nove fizikalne principe – lasera, kratkovalne radijacije itd.;
- Korištenje naoružanih civila (4 civila na jednog vojnika);
- Simultani udari na protivničke postrojbe i infrastrukturu na cjelokupnom teritoriju;
- Simultane bitke na zemlji, moru, u zraku i u informacijskom prostoru;
- Korištenje asimetričnih i neizravnih metoda;
- Upravljanje snagama u unificiranoj informacijskoj sferi.

Jedan od cjenjenih teoretičara Janis Berzins koji obnaša funkciju direktora latvijanskog Centra za sigurnosne i strateške studije, također autor velikog broja knjiga i članaka na temu ruske politike i njenog savremenog oblika ratovanja, te predavač u NATO školi, koji svojim sadržajem u knjigama i već spomenutim člancima navodi kako se ruski pogled na savremeno ratovanje temelji na činjenicama da je ljudski um najvažniji borbeni prostor. Također, kao što je već spomenuto, i Berzins stoji pri stavci da u ratovima novijih generacija dominira informacijsko i psihološko ratovanje pomoću kojeg se postiže superiornost nad konvencionalnim snagama, te se moralno i psihološki potiskuje vojna sila i populacija protivničke strane. Berzins ističe kako je u trenutnom geopolitičkom pogledu Rusiji glavni protivnik zapadna civilizacija, njene vrijednosti, politički sistem i ideologija.⁵⁷

Prema Janis Berzinsu definisane su i predstavljene „faze hibridnog ratovanja”⁵⁸, ukopno ih čine osam faza, a one su:

1. faza: ne-vojno asimetrično ratovanje (obuhvaća informacijske, moralne, psihološke, ideološke, diplomatske i ekonomske mjere kao dio plana za uspostavljanje povoljnog političkog, ekonomskog i vojnog okruženja);

2. faza: specijalne operacije koje imaju za cilj obmanuti političko i vojno vodstvo uz pomoć koordiniranih mjera koje provode diplomatski kanali, mediji i vladavine i vojne organizacije fingiranim „curenjem“ lažnih podataka o namjerama i planovima;

---

⁵⁷ Janis Berzins, (2014). Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. Policy Paper, 2, 2002-2014., str. 2-4., web stranica : <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf> (datum pristupa 24.10.2022.)

⁵⁸ Janis Berzins, (2014). Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. Policy Paper, 2, 2002-2014., str.4., web stranica : <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf> (24.10.2022.)

3. faza: intimidacija, zavaravanje, i podmoćivanje vladinih dužnosnika i vojnog vodstva, kako bi ih se prisililo na napuštanje vlastitih položaja;
4. faza: destabilizirajuća propaganda koja izaziva nemir i nezadovoljstvo među populacijom, dodatno pojačana dolaskom militanta koji eskaliraju subverziju;
5. faza: uspostava „no-fly“ zona iznad zemlje koju se planira napasti, postavljanje blokada, te značajna upotreba privatnih vojnih agencija u uskoj suradnji sa naoružanim jedinicama opozicije;
6. faza: početak vojne akcije, kojoj prethode izvidničke akcije i zadaće subverzije. Svi tipovi, oblici, metode i snage su angažirani u provedbi ove faze, uključujući specijalne jedinice, svemirske postrojbe, jedinice veze, diplomatske snage, obavještajne jedinice kao i aktere koji provode industrijsku špijunažu;
7. faza: kombinacija ciljanih informacijskih operacija, operacija elektronskog ratovanja, operacija u svemiru, kontinuirano zastrašivanje avijacijom kombinirano s korištenjem visokopreciznog oružja;
8. faza: slamanje preostalih tačaka otpora i uništavanje preživjelih jedinica protivnika sprovedbom specijalnih operacija.“

Prema teorijama hibridnog ratovanja za hibridnog protivnika se smatraju države koji u svojoj praksi koriste i proširuju sopstvene vojne tehnologije, te posjeduju i ulažu u organizacije koje se svojim aktivnostima brzo prilagođavaju okolnostima i problemima s kojima se njihova država susreće. Ona država ili predsjednik određene države koji za cilj ima da se suprostavi hibridnim prijetnjama ili aktivnostima koje su upućene prema njima, za prioritet suprostavljanja mora posjedovati razvijenu sposobnost predviđanja i prepoznavanja određenih aktivnosti ili napada koji sa sobom nose obilježja hibridnih ativnosti s kojima će se oni sami susresti.

Vojni analitičari iz Kijeva poput Yuriy Radkovetsa svojom analizom je hibridni rat podijelio u tri faze. „Prva od faza je pripremna faza, drugu fazu je okarakterisao kao aktivnu fazu, dok je treću fazu naveo kao završnu fazu.“⁵⁹

---

⁵⁹ Yuriy Radkovets, Today's Russia's „Hybrid Policy“ as a Strategy for the Implementation of Its National Geopolitics, 2015. , web stranica : https://bintel.org.ua/en/nash_archiv/axiv-voyenni-pitannya/axiv-gibridnia-vijna/gibrid-politics/ (datum pristupa 23.10.2022.)

Prva faza je označena kao pripremna faza, i ona može da potraje i nekoliko godina. Političko vodstvo najčešće surađuje sa sigurnosnim i obavještajnim službama te preko njih iskazuje ideološke, političke i vojne pripreme za rat koji planiraju da izvedu. Kada je riječ o ideološkim i političkim pripremama one su većinom bazirane na jačanje političke moći unutar sopstvene države tako što se pojačava nadzor nad svim sferama društva i života. Ideološke aktivnosti su itekako prisutne nad vlastitim stanovništvom, te one za cilj imaju da kod stanovništva probude osjećaje za nacionalni osjećaj, te javljanje potrebe za odbranom nacionalnih i kulturnih vrijednosti određenog društva. U pripremnoj fazi države imaju za cilj da uspostave određenu moć na prostoru države koju planiraju napasti, te se provode različite aktivnosti kako bi se ostvarili zacrtani ciljevi aktera. U ovoj fazi akter najčešće ima za cilj da unese podjele među društvom koje napada, te se obično te podjele manifestuju kroz političke i religijske različitosti društva.

Aktivna faza hibridnog rata je okarakterisana kao agresija koja može da bude u prikrivenom ili otvorenom obliku koja se ispoljava na ciljanu državu ili određeni teritorij. Aktivna faza hibridnog rata podrazumijeva nametanje unutrašnjih ili građanskih ratova u određenoj državi koji se ispoljavaju putem političkih, socijalnih, gospodarskih ili vjerskih neslaganja društva na određenom teritoriju. Ona se čak sastoji i od stvaranja ilegalnih oružanih skupina ili paravojnih formacija koje imaju za cilj da se sukobljavaju sa predstavnicima vlasti koji obnašaju u tom momentu državne ovlasti. Pri eskaliranju aktivne faze vrlo često dolazi do proširenja nemira i nestabilnosti na ciljanom teritoriju, te se može reći da su ciljevi hibridnih aktivnosti itekako imali velik značaj kada je u pitanju aktivnost oružanog sukoba.

Pri završnoj fazi hibridnog sukoba, država koja je izvršila napad i ostvarila svoje zacrtane ciljeve, sljedeći potez bi bio da stabilizirala svoju poziciju u napadnutoj državi, te stvori nove vladajuće strukture koji će djelovati po njihovom naređenju, te u takvoj sferi društva i vlasti kontrolirati i upravljati unutrašnjom i vanjskom politikom napadnute države.

2.5.1. McCulloh-ova teorija o hibridnom ratovanju

Timothy McCulloh i Richard Johnson su 2013. godine objavili knjigu koja prema njihovom mišljenju proširuje znanja kada je u pitanju nacionalna sigurnost, te ostala slična područja. McCulloh je u svojoj vojnoj karijeri obnašao funkciju časnika vojske Sjedinjenih Američkih Država te je svojim radom sudjelovao u mnogim mirnovnim i međunarodnim

misijama od kojih se izdvajaju misije u Iraku i Afganistanu, te na Bliskom Istoku. U svojoj vojnoj karijeri je prošao najviše nivoe vojnih škola, te u budućem vremenu se bavio vojnim istraživanjima koje danas služe mnogim vojnim analitičarima naročito početnicima da analiziraju i prošire svoje sopstveno umijeće. U napisanoj knjizi se posvetio teorijskom pojmu hibridnog ratovanja, te ga je analizirao kroz Drugi Svjetski rat i Sovjetsku partizansku mrežu u vremenu između 1941.-1945. godine. Kao analizu hibridnog pojma neminovno je da se istakne da se poslužio ratom između Izraela i Hezbollaha koji se odvio 2006. godine. U prvom dijelu svoje knjige pisao je većinskim dijelom o definiciji i analizi pojma hibridnog ratovanja. U daljnjem dijelu knjige, ona se sačinjavala od analize već gore pomenutih ratova. On smatra da se ranim prepoznavanjem i uočavanjem raznih hibridnih aktivnosti može predosjetiti redosljed hibridne organizacije.

Prema McCullohu i njegovoj izdanoj knjizi hibridno ratovanje čine sljedeći čimbenici:

- 1) „Specifičnosti u sastavu snaga hibridnog protivnika, njihove sposobnosti i učinci su jedinstveni i u skladu sa specifičnim kontekstom;
- 2) Postojanje specifične ideologije kod hibridnog protivnika koja služi kao katalizator, a koja može biti usko vezana uz socio-kulturološki i/ili religijski identitet;
- 3) Ključni pokretač rata jest percepcija ugroze vlastitoj egzistenciji;
- 4) Prisutna je asimetrija u sposobnostima između sukobljenih strana;
- 5) Detektirana je primjena konvencionalnih i nekonvencionalnih elemenata u ratu;
- 6) Težište je na provedbi obrambenih operacija dok se napadajne operacije provode samo s ciljem zaštite vlastite egzistencije, te se može prepoznati, i;
- 7) Primjena taktike iznurivanja protivnika, odnosno njegove volje za nastavak borbe.“⁶⁰

Autori knjige tvrde da sukob između Izraela i Hezbollaha, kroz prikazanih sedam čimbenika, pokazuje način kako slabija strana u oružanom sukobu može da pobijedi jaču. McCulloh ističe da je Hezbollah bila taktički poražena u ratu sa Izraelom, te navodi kako je Hezbollah našao način kako da dođe do operativne prednosti i oružanu borbu privede kraju kao pobjednik.⁶¹

---

⁶⁰ Timothy McCulloh, Richard Johnson, Hybrid Warfare, Florida, SAD, 2013., web stranica : <file:///C:/Users/PC/Downloads/744761-1.pdf> (datum pristupa 23.10.2022.)

⁶¹ Timothy MC., Richard J., Hybrid Warfare, Florida, SAD, 2013., str. 25., web stranica : <file:///C:/Users/PC/Downloads/744761-1.pdf> (23.10.2022.)

Slika 4. McCullohov teorijski pristup⁶²

2.5.2. Hoffmanova teorija hibridnog ratovanja

Francis Hoffman je stekao titulu doktora nauka, te je član Instituta za strateška istraživanja i Instituta za političke studije, te Centra za istraživanje novih ugroza i prilika. On je u svojim djelima nametao činjenicu da se oružani sukobi ne mogu razlikovati na velike i konvencionalne ili male i nekonvencionalne jer će moćnija sila koristiti sve načine i radnje u svojoj moći koju posjeduje kako bi se ostvarili njeni zacrtani ciljevi. U svojim djelima kada je riječ o hibridnom ratovanju tvrdi da su savremeni hibridni ratovi mnogo opasniji za razliku od onih s kojima se društvo suočavalo u prošlosti.

Kada je riječ o novim oblicima (hibridnog) ratovanja s kojima se Sjedinjene Američke Države suočavaju, Hoffman je u svojoj knjizi „*Rat u 21. stoljeću - pojava hibridnih ratova*“ iskazao kako njegovi zaključci teže ka raznim razmišljanjima koja su fokusirana na sukobe, rigoroznim eksperimentima, te prilagodbom oružanih snaga, njihovog vođenja i zapovijedanja, strukture snage i obuke.⁶³ Njegova djela odjeknula su i široj javnosti raznih znanstvenika i vojnih analitičara, te danas obnaša funkciju savjetnika američke vlade.

⁶² Slika izrađena prema literaturi ; McCulloh, Richards (2013). Theory of Hybrid Conflict. Joint Special Operations University Report 13-4. The JSOU Press, MacDill Air Force Base, Florida. , web stranica : <file:///C:/Users/PC/Downloads/744761-2.pdf> (datum pristupa 23.10.2023.)

⁶³ Frank Hoffman, Conflict in the 21.st Century : The Rise of Hybrid Wars, Arlington, Virginia, 2007.,str.49., web stranica : https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (datum pristupa 23.10.2022.)

Hoffman pojam hibridnog rata smatra analitičkom tvorevinom koja ima za cilj da objasni uspjeh slabijeg protivnika u oružanom sukobu.⁶⁴

Hoffmanov teorijski pristup o hibridnom ratovanju se bazira na sljedećim stavkama:

- 1) „Kombinacija konvencionalnih i nekonvencionalnih metoda od strane državnih i nedržavnih aktera postiže sinergijski učinak u fizičkoj ali i psihološkoj dimenziji rata;
- 2) Hibridno ratovanje je učinkovito jer je došlo do brisanja granica između konvencionalnog i nekonvencionalnog oblika ratovanja. Nekonvencionalne metode ratovanja nisu više isključivo pravo nedržavnih aktera;
- 3) Hibridni protivnik, bio on državni ili nedržavni, odmiče se od krute hijerarhijske organizacijske strukture koja počiva na strogo definiranim pravilima djelovanja, vrlo brzo prihvaća i primjenjuje nove tehnologije;
- 4) Hibridno ratovanje u značajnoj mjeri koristi informacijske operacije, i koristi ih ciljano kako bi se stekla dominacija u svim dimenzijama rata.“⁶⁵

Prema Hoffmanu i njegovim iznesenim mišljenjem u vezi hibridnog rata i iz navedenog teksta možemo zaključiti da je vrlo korisno, naročito do izražaja dolazi njegova tvrdnja da hibridne organizacije polako gube na značaju i pretvaraju se kao tranzicijske, te da nakon nekog vremena sve više teže ka konvencionalnim obilježijima.

2.5.3. Karberova teorija o hibridnom ratu

Phillip Karber je stekao zvanje doktora nauka, te je međunarodno priznati stručnjak u oblasti odbrane i nacionalne sigurnosti, obnaša funkciju predsjednika Potomac Instituta, te predaje na fakultetu u Georgetownu. Napisao je velik broj članaka koji se vežu za odbrambene strategije. U današnje vrijeme se aktivno bavi i analizira rusku vanjsku politiku koja svoju moć ispoljava prema NATO savezu i Sjedinjenim Američkim Državama. Ne tako davno, 2014. godine, nova vlast koja je upravljala Ukrajinom je od njega zatražila analizu procjene i stanje vojne moći i strategije u Ukrajini.

---

⁶⁴ Renz Betina, *Russia and Hybrid warfare – going beyond the label*, 2016.,str.38., web stranica : https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf (datum pristupa 24.10.2022.)

⁶⁵ Frank Hoffman, *Conflict in the 21.st Century : The Rise of Hybrid Wars*, Arlington, Virginia, 2007., web stranica : https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (datum pristupa 24.10.2022.)

Njegov cilj u Ukrajini je bio da prepozna na koji način se ruska strategija ratovanja implementira u praksi, te prepoznati prednosti i nedostatke, analizirati vojne potrebe Ukrajine i trenutne i buduće borbene sposobnosti ukrajinske vojske, te procijeniti valjanost sporazuma Minsk1 i Minsk2.⁶⁶

Karber se smatra jednim od najsposobnijih analitičara koji poznaju rusku strategiju i opće stanje u Ukrajini od početka rata. U jednom svom radu je naveo 5 stavki hibridnog ratovanja između Rusije i Ukrajine, a to su:

- 1) „Politička subverzija koja se manifestira kroz ubacivanje agenata, primjenu informacijskih angažiranja masovnih medija, podmićivanje i zastrašivanje lokalnih vođa (političkih, vojnih i dr.), likvidacije, teroristički činovi;
- 2) Stvaranje utočišta proxy snagama predstavlja važan korak za uspjeh hibridnog rata jer ovaj čimbenik predstavlja fazu u kojoj dolazi do zaposjedanja strateški važnih lokacija u ciljanoj zemlji – vladinih zgrada, vojnih baza, policijskih postaja i sl. Tijekom ove faze provodi se naoružavanje i obuka pobunjenika, utječe se na transportne sposobnosti, provode se kibernetički napadi kako bi se kompromitirala komunikacijska infrastruktura, i sl;
- 3) Intervencija uključuje angažman konvencionalnih snaga na granicama ciljane zemlje koji se često prikriva provedbom vojnih vježbi većih razmjera i nerjetko obuhvaća sve borbene grane. Ovaj čimbenik obuhvaća i uspostavu obučanih i logističkih kampova u neposrednoj blizini ciljane zemlje;
- 4) Zastrašivanje ili manipulacija stanovništvom;
- 5) Manipulacija kroz koju se postiže zamagljivanje ratnog stanja i odgovornosti aktera.“⁶⁷

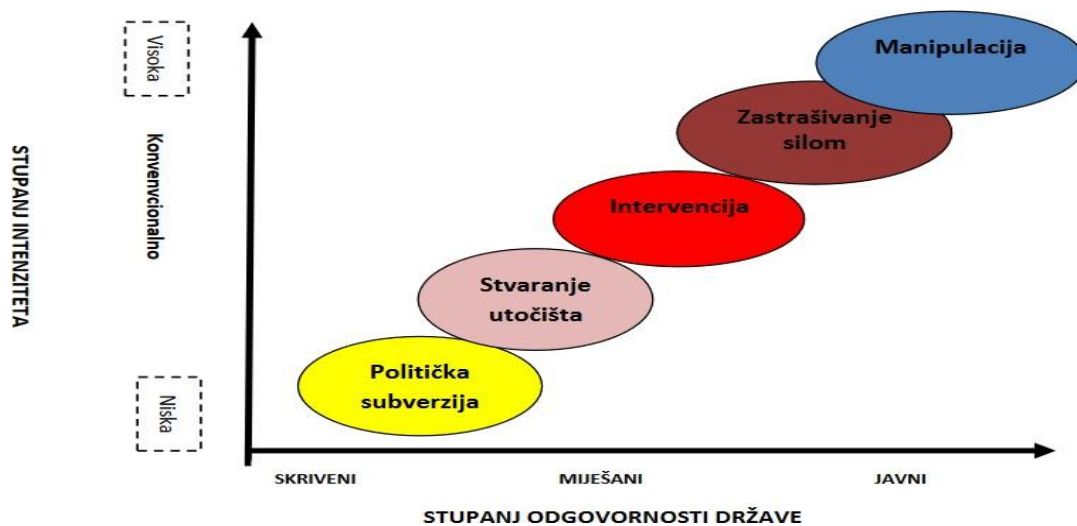
Autor je u svom dijelu također naveo tri faze hibridnog rata, a to su:

- 1) Destabilizacija države kroz provedbu unuarnjeg sukoba ili konflikta;
- 2) Izazivanje nestabilnosti države (težnja ka uništavanju ekonomije i ključnih infrastruktura države);
- 3) Zamjena lokalnog političkog vodstva s ljudima koji će biti podobni većoj sili.

---

⁶⁶ Phillip Karber, Lessons Learned from the Russo-Ukrainian War, septembar 2015., web stranica : <https://prodev2go.files.wordpress.com/2015/10/rus-ukr-lessons-draft.pdf> (datum pristupa 24.10.2022.)

⁶⁷ Phillip Karber, Lessons Learned from the Russo-Ukrainian War, septembar 2015., str. 47-48., web stranica : <https://prodev2go.files.wordpress.com/2015/10/rus-ukr-lessons-draft.pdf> (datum pristupa 24.10.2022.)

Slika 5. Karberov okvir hibrdnog ratovanja⁶⁸

⁶⁸ Phillip Karber, "Russian Style Hybrid Warfare," (Report prepared for Multi-polarity & Stability Workshop #5; McLean, VA: The Potomac Foundation, January 2015)., str.8., web stranica : <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/402/305/cincio.pdf> (datum pristupa 24.10.2022.)

3. HIBRIDNE AKTIVNOSTI NA PODRUČJU BOSNE I HERCEGOVINE

Kada je riječ o hibridnom djelovanju na prostorima Zapadnog Balkana, a posebice prema Bosni i Hercegovini, može se reći da prisutne hibridne aktivnosti imaju kao krajnji cilj da se država Bosna i Hercegovina okarakterise kao „nemoguća država“ na području Zapadnog Balkana. Pri istraživanju master teme, krajnji cilj je da se predstave određena ključna i neizgodna pitanja o sigurnosti i skorijoj budućnosti Bosne i Hercegovine i njenog društva, te obratiti na pažnju što ih, tko ih i kako ugrožava.

Prije nego što se istaknu ključne hibridne aktivnosti, njihove taktike, metode i sredstva, ali i strateški pravci i ciljevi ovakvog djelovanja prema Bosni i Hercegovini, treba istaknuti da je postdejtonska Bosna i Hercegovina u stanju zamrznutog konflikta, gdje pojedini autori nameću i pojam nametnutog konflikta. Bosna i Hercegovina je obilježena kao i nedemokratska država koja je sastavljena od nemogućeg političkog ustrojstva. U suštini, političko stanje stabilnosti i sigurnosti ovakve Bosne i Hercegovine rezultat je nikada prekinutog i razmonitarnog političkog procesa razgradnje i uništavanja Bosne i Hercegovine, njenog jedinstvenog političkog suvereniteta i trajanja i njenog povijesnog, društveno političkog i kulturnog nasljeđa, koje je zajedničko i imanentno svim njenim narodima i građanima.⁶⁹

Hibridne aktivnosti imaju različite taktike, nekada su i nepredvidive, ali može se reći da se Bosna i Hercegovina u skorijoj prošlosti pa i danas sve intenzivnije suočava sa raznim medijskim prepucavanjima i prijetnjama od strane političkih aktivnosti Rusije i Srbije, ali i svih ostalih država gdje prorуска politička moć ima utjecaja. Prema autoru Kici i Kapetanoviću, hibridne aktivnosti prema Bosni i Hercegovini su započele od 2012. godine, te naročito dolaze do izražaja od 2014. godine kada je izvršena ruska agresija na Ukrajinu, te uslijedilo nelegalno prisvajanje Krima. Treba istaknuti da prije ruske agresije na Ukrajinu i prisvajanje Krima, da su Bosna i Hercegovina i Hrvatska kao nezavisne države doživjeli agresiju od strane Srbije, gdje je pored konvencionalnih oružanih metoda bile prisutne i metode medijske propagande, dezinformacije, psihološko djelovanje na društvo kao i obavještajne i diplomatske strukture države ili drugačije rečeno prisutnost „medijskog ratovanja“, kao i prisutnost ekonomskog ucjenjivanja. Same metode hibridnih aktivnosti i

---

⁶⁹ Ahmed Kico i Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (Aspekti geopolitike i hibridnog rata), Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2019., str.13.

djelovanja kojima je država Bosna i Hercegovina izložena, njena sigurnost, integritet i suverenitet mogu itekako poslužiti za detaljno istraživanje i u skorije vrijeme odupiranju neprijatelja kada su u pitanju hibridni sukobi ili rat. Ono za što možemo reći da su činjenice jeste da svaka država, pa i Bosna i Hercegovina, izložene određenim utjecajima koji su okarakterisani kao hibridne aktivnosti ili prijetnje. Prijetnjama poput hibridnih u današnjim vremenima svakako da podupiru i daju vjetar u leđa razvoj tehnologije, te se svaka država mora s tim nositi i boriti i na kraju krajeva oduprijeti raznim akterima koji bi mogli da naruše stabilnost na njihovom području ili ugroze ključne infrastrukture države što bi predstavljalo ogroman problem kako za državu tako i njeno stanovništvo.

Hibridne ili specijalne metode ratovanja, naročito nekonvencionalne metode neprijateljskog djelovanja već duže vrijeme dobijaju značaja sve više na političkoj težini, tako da i rezolucija Evropskog parlamenta pod nazivom „O strateškoj komunikaciji EU za borbu protiv propagande koju protiv nje provode treće strane“, koja je usvojena 23. studenog 2016. godine, govori o dva glavna neprijatelja s kojima se suočavaju državne članice EU, Rusija i ISIL.. Rezolucija zaključuje da se protiv EU vodi rat, i to ne onaj klasični, vojni, nego novi koji je okarakterisan informacijama, odnosno dezinformacijski hibridni rat.⁷⁰

Dosad stečenim znanjem može se reći da određen broj sigurnosnih stručnjaka ističe da je danas područje Zapadnog Balkana pretvoreno u nadmudrivanje i nadmetanje različitih snaga. Za područje Zapadnog Balkana i njegove resurse, vode se bitke između Istoka i Zapada. Zapadni Balkan je postao područje neprijateljskih djelovanja i vođenjem borbe trećih država za ostvarivanje svojih ciljeva, tu su prisutne i sabotaze, hakerski napadi, lažnih vijesti, utjecaj na obavještajne, ekonomske, sigurnosne i druge ključne infrastrukture države. Sve državne sile u današnjem svijetu se pokušavaju koristiti hibridnim ratovanjem, dok je Rusija uvjerljivo najuspješnija kada je u pitanju ostvarivanje različitih – političkih i drugih ciljeva putem hibridnog djelovanja.

Kada govorimo o aktivnostima i taktikama hibridnih prijetnji koje koriste velike sile kako bi ostvarile svoje zacrtane ciljeve, te isto tako nanijele štete državi koju napadaju, postavlja se pitanje da li bi Bosna i Hercegovina u svojoj sigurnosnoj organizaciji i razvoju politike, mogla ozbiljnije reagirati i oduprijeti se na trenutne prijetnje. Autori koji se bave sigurnosnim naukama i temama, kada je u pitanju Bosna i Hercegovina može se reći da imaju negativno

---

⁷⁰ Propagandni hibridni rat protiv EU vode Rusija i ISIL, Večernji list, 02.12.2016.godina. Dostupno na : <https://www.vecernji.hr/vijesti/propagandni-hibridni-rat-protiv-eu-vode-rusija-i-isil-1132664>

mišljenje kada je u pitanju provođenje sigurnosti kako prema samoj državi tako i prema njenim građanima. U radikalnijem smislu, stanje u oblasti sigurnosti Bosne i Hercegovine, je opisano kao elementarna suprotnost s interesima i ciljevima njenih građana.

Bosanskohercegovačko društvo i mediji imaju pravo znati da li i što nadležne institucije rade o ovom pitanju kako bi se razne prijetnje i problemi otklonili ili bar umanjili. Društvo u određenoj državi pa tako i u Bosni i Hercegovini želi da bude sigurno, te da ima povjerenje u vlastite institucije kako bi sebi mogli da obezbjede život dostojan čovjeka u 21. vijeku. U suprotnom, možemo reći da institucije ne rade ozbiljne stvari kada su u pitanju razne sigurnosne prijetnje ili hibridne aktivnosti po samu državu i njeno društvo, te može se reći da su određene institucije iznutra devastirane i razorene. U takvom jednom stanju teško je uspostaviti i držati kontrolu nad teritorijom i voditi efikasnu državu. Zbog prisutnosti nepovjerenja među zaposlenima u sigurnosnom sektoru nema ni međusobne koordinacije ni razmjene podataka. Nije uspostavljena ni zakonska institucionalizacija, te i ona ima velik značaj od volje pojedinih rukovodilaca. Bitno za istaknuti također jeste da većina od navedenih agencija i policijskih organa su bez parlamentarnog nadzora, dok druge djeluju pod patronom jednog čovjeka, koji policiju pretvara u privatnu, ličnu vojnu formaciju. Sve agencije su preko svojih rukovodilaca pod patronatom neke od vladajućih stranaka, kojima polažu račune.⁷¹

3.1. Interesi Ruske Federacije na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu

Rusija je posljednju deceniju pa čak i više sve prisutnija na području Balkana, i to prvenstveno svojom prisutnošću i aktivnošću djeluje kao destabilizirajući faktor. Rusija sve čini kako bi zadržala nestabilnost među društvom Zapadnog Balkana, pa tako i Bosne i Hercegovine. Rusima očigledno odgovara zamrznuti konflikt u Bosni i Hercegovini, kao i stanje na Kosovu, gdje ove dvije navedene države imaju najveći potencijal kada je riječ o destabilizaciji i nestabilnosti dijaloga u regionu, te put Bosne i Hercegovine i Kosova prema euroatlantskim integracijama. Nastave li se zaoštavati odnosi između Rusije, SAD-a i EU što trenutno jeste slučaj, Rusija će svojim aktivnostima nastojati da proširi svoje prisustvo na Balkanu, kako bi se kroz postojeće države i saveze kao što je Srbija i bosanskohercegovački

---

⁷¹ Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (Aspekti geopolitike i hibridnog rata), Sarajevo, 2019.godina., str.19.

entitet Republika Srpska ostvarili zacrtani ciljevi Kremlja, a ciljevi su da se vrši neutraliziranje Europe, proširivanje zone Ruskog utjecaja i destruktivno djelovanje prema Zapadu.

Gledano kroz povijest, mora se imati na umu da velike državne tvorevine s moćnim aparatusima i ekonomijama, s višestoljetnom poviješću, te snažnom vojnom silom, nikada u potpunosti ne mijenjaju niti zaboravljaju svoje osnovne geopolitičke tendencije i ciljeve bez obzira na promjene oblika vladavine ili političkog uređenja, bez obzira na promjene političkog režima vladavine, i bez obzira na promjene društveno ekonomske paradigme i ideologije na kojoj počivaju društveno-ekonomski i pravno-politički poredak. To itekako važi i za Rusiju, a pogotovo za njene geopolitičke interese u istočnoevropskoj ravnici, na toplim morima – u crnomorskom bazenu, na Kavkazu i na Balkanu te u centralnoj Aziji.⁷²

Prema prikupljenom materijalu, može se zaključiti da Rusija ima jedan stvarni strateški cilj i interes, a to je da NATO odmakne što dalje od Ukrajine, i u tom cilju je spremna vršiti pritisak na zone koje Zapad po definiciji smatra svojim, kao što je Balkan. Samim vršenjem pritiska na Balkanu, Rusija samo pokušava da Zapadu stavi do znanja da se treba udaljiti iz zone koju Rusija po definiciji smatra svojom, a to su Ukrajina i ostale zemlje koje su nekada bile u sastavu Sovjetskog Saveza.⁷³ Rusija je oduvijek imala interes za Zapadni Balkan, jer je to jedini preostali dio Evrope, gdje ima namjeru da se u njega čvrsto usidri, te preko Srbije koja itekako u današnjici ovisi od Rusije.

Jedno od najmoćnijih oružja hibridnog rata je svakako novac, moć, ekonomija države. Rusija kao sredstvo ucjenjivanja i političkog šefiranja odavno koristi isporuke plina i nafte na Zapadnom Balkanu. Rusiji je za cilj da putem investicija u sferi energetike, rudarstva, turizma, proizvodnje i medija stvori ekonomsku zavisnost balkanskih zemalja pa tako i Bosne i Hercegovine, i na taj način ih zadrži kako bi mogao da upravlja u svojoj sferi utjecaja.

Balkan je predan u ruke Nokolaja Petruševa koji je jedan od najbližih saradnika Vladimira Putina, bio je sekretar u Vijeću sigurnosti Ruske Federacije, te poznat po nacionalizmu i velikom iskustvu u špijunaži. Njegov zadatak je bio da pripremi teren za destabilizaciju Zapadnog Balkana, preko punktova koje ruska Vanjska obavještajna služba (SVR) ima u regionu, te bi se cjelokupni proces nadgledao iz stanice SVR iz Beograda, kao i ruske vojno-

---

⁷² Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (Aspekti geopolitike i hibridnog rata), Sarajevo, 2019. str. 23.

⁷³ Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (Aspekti geopolitike i hibridnog rata), Sarajevo, 2019. Str. 24.

obavještajne službe GRU koja koordinira aktivnosti s bazom GRU-a u Sofiji i Bugarskoj. Prebacivanjem obavještajnog centra iz Sofije u Beograd ukazuje se na to da se težište obavještajnih aktivnosti premješta na Zapadni Balkan.⁷⁴

Milivoje Bešlin u svom autorskom članku „Bitka za prokremljovsku 'neutralnost'“, objavljenom na portalu Avangarda ističe da „Rusija neće odustati od ideje da otvorenim političkim aktivnostima ali i drugim metodama, vrši pritisak na četiri balkanska društva. Služeći se neskrivenim i prilično brutalnim političkim, ekonomskim, medijskim, obavještajnim i ostalim vidovima uticaja, ali i pokušajima izazivanja nemira, finansirajući i podstičući destruktivne i ekstremističke medije i organizacije, režim iz Kremlja ne odustaje od ideje da stavi pod svoju kontrolu Srbiju, Makedoniju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu. Bešlin također ističe da na Bosnu i Hercegovinu ruska politika ne mora da gubi vrijeme, jer imaju Dodika kao očitog primjera modernog kvislinga, koji će zarad ličnog interesa i tuđih geostrateških interesa rušiti vlastitu državu, te zagorčati život svim njenim građanima.“⁷⁵

Prema sigurnosnim stručnjacima iz regije, Evrope i SAD-a rusko djelovanje u obliku hibridnih prijetnji je veoma agresivno i odvija se na dva nivoa. Prvi nivo s kojim se rusi služe su državni mediji koji svojim tekstovima i načinom propagiranja među javnosti uzdižu Rusiju i njen politički angažman kako u regiji tako i u svijetu, te drugi na kojem Rusi djeluju je svakako dezinformacija društva, gdje za cilj imaju stvoriti napetosti vjerski i etničkih obilježja među društvom naročito gdje je to moguće, ulivati nepovjerenje među institucije, te širiti nezadovoljstvo u procesu koji vode ka članstvu EU i NATO-a. Sve aktivnosti hibridnih prijetnji se postižu putem elektronskih medija i društvenih mreža, koje za cilj imaju manipulirati javnim mnijenjem. Rusi finansiraju razne portale u većini zemalja regiona, naročito u Bosni i Hercegovini i Srbiji, što je aktivno već duže vrijeme.

Ruska meka moć od 2012. godine prisutna je i kroz djelovanje Ruskog kulturnog centra koji je osnovan u Banjoj Luci uz veliku podršku vlasti entiteta Republike Srpske. U entitetu RS od 2012. godine bujaju i mnogobrojna društva rusko-srpskog bratstva, a grade se i ruski hramovi ili etnosela u Ritešiću kod Doboja, u Ugljeviku, ali i od 2017. godine i u Banjoj Luci.⁷⁶

---

⁷⁴ Sputnik Srbija, Tajne službe prete Srbiji : Jednu nismo očekivali, Srbija, 2017.god. web stranica : <https://lat.sputnikportal.rs/20170711/spijuni-srbija-cia-rusija-1111882547.html> (datum pristupa 17.10.2022.)

⁷⁵ Milivoje Bešlin, Bitka za prokremljovsku „neutralnost“, Regionalni portal XXZ, 2017.godina. web stranica : <https://www.xxzmagazin.com/ruski-udar-na-balkan> (datum pristupa 17.10.2022.godina)

⁷⁶ Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (Aspekti geopolitike i hibridnog rata). Sarajevo, 2019.god. str. 128.

Prema istraživanjima autora s prostora Balkana koji se bave geopolitičkim i geostrateškim studijama, strategija ukupnog ruskog djelovanja na Balkanu kreće sa dva elementa : opasno premrežavanje prostora „mekom moći“ i ekonomska kolonizacija prostora. I to se upravo desilo u bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska 2007. godine, a cjeli događaj je završio u obavještajnom i paravojnom djelovanju, kao i u međuinstitucionalnom povezivanju policije i paraobavještajnih struktura u entitetu RS s ruskim policijskim i obavještajnim institucijama. Prvi val ruske ekonomske kolonizacije u BiH i Srbije se desio u periodu od 2007. do 2010. godine, koja je bila usmjerena na industriju nafte i plina Niš u Srbiji i rafineriji u Brodu i Modriči u BiH, na Termoelektranu i rudnik uglja Ugljevik u BiH, te koncesije za istraživanje nafte i prirodnog plina u Semberiji i Bosanskoj Posavini i koncesije za male hidroelektrane u istočnom dijelu RS. Od 2012. godine događa se drugi val ruske kolonizacije, čiji je cilj kupovina rudnika željeza u Ljubiji, rudnika boksita u zapadnoj Hercegovini i aluminijske industrije u Mostaru i Zvorniku. U trećoj fazi se očekuje kupovina vojne namjenske industrije u RS-u od strane ruskih kompanija, a u vezi toga već imaju potpisani ugovori o saradnji između pojedinih vladinih institucija entiteta RS i ruske fabrike motora Klimov.⁷⁷

U navedenim fazama i ruskih aktivnosti koji su za cilj imali da se pozicioniraju u entitetu Republike Srpske, koja traje već dugi niz godina, Republika Srpska nije više cilj hibridnog djelovanja, već je područje s kojeg se lansira i provodi hibridno djelovanje prema ostatku Bosne i Hercegovine, kao i prema državama regiona Hrvatskoj i Crnoj Gori, te prema ostalim članicama NATO-a.

Rusiji trenutno odgovara stanje u Bosni i Hercegovini i status quo, koja je danas označena jedna od destabilizirajućih država u regionu, te da se odupire članstvu euroatlanskih integracija. Rusija će sve učiniti da destabilizirajuće države u regionu zadrži, i na sve načine će podržati igrače koji na tome rade.

Rusima, kada je riječ o miješanju u izbore drugih zemalja, može se reći, zasad ide sasvim dobro. Pored Amerike, njihov kandidat je pobjedio i u Češkoj 2018. godine, njihovi su bili i u novoj vladi Austrije. Na Viktora Orbana uvijek mogu računati. Sa ozbiljnim igračima i nemalom snagom igraju i u Bugarskoj, Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini...

---

⁷⁷Srdan Šušnica, Prodaja RŽR Ljubije (prvi dio), Impuls portal, 2018.godina. web stranica : <https://impulsportal.net/index.php/impuls-teme/impuls-istrazuje/15873-srdan-susnica-prodaja-rzr-ljubije-prvi-dio> (datum pristupa 17.10.2022.godina)

Tendencija je jasna: svakim danom istok Evrope je sve bliži ruskim, a sve dalji od takozvanih zapadnih vrijednosti.⁷⁸

Profesor Filozofskog fakulteta iz Beograda Nikola Samardžić ističe da „EU ne raspolaže institucionalnim mehanizmima upravljanja spoljnom politikom koji bi obezbjedili da se iz Bosne i Hercegovine protjeraju nelegitimni interesi i prisustvo Rusije i Turske.“⁷⁹

3.2. Interesi SAD-a na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu

Američki utjecaj na Zapadnom Balkanu u posljednjih nekoliko godina nije bio toliko prisutan. Sama najava bivšeg zamjenika pomoćnika generalnog sekretara Hoyta Briana Yeea koji je bio zadužen za Evropu i Evroaziju, tvrdeći kako se radi o problematičnom regionu, misleći na Bosnu i Hercegovinu, ali i susjedne države, te je izjavio da je „sudbina Zapadnog Balkana na Zapadu“. Prema njihovim izjavama oni će težiti ka boljitku i biti angažirani u riječima i djelima jer im je važno da Balkan uspije. Ne tako dugo 2017. godine je američki think tank Atlantic Council je objavio izvještaj u kojem se zagovara nova američka strategija za Zapadni Balkan, pa tako i za Bosnu i Hercegovinu.

Atlantic Council izvještava kako sa Sjedinjenim Državama i Evropom fokusiranim na interne probleme, Rusija i druge zemlje mjenjaju geopolitički položaj na Balkanu. Smatraju kako bi se SAD trebao bolje angažirati da se zemlje Zapadnog Balkana pa i Bosna i Hercegovina čvršće vežu uz Zapad. Navedena su četiri konkretna prijedloga kojim SAD mogu uspješno stabilizirati region. Prvi korak je da se uspostavi stalna američka vojna prisutnost u Jugoistočnoj Evropi, zatim je potrebno provesti povijesno zbližavanje sa Srbijom i učiniti distanciranje Srbije od Rusije, te treći korak je vratiti reputaciju iskrenog posrednika, ignoriranjem autoritarizma lidera u regionu činilo se isplativim na kraći rok, te četvrti plan i cilj je da se ulaže u poduzetnike i mlade u regionu, što predstavlja najveću garanciju prosperiteta.⁸⁰

---

⁷⁸ Andrej Nikolaidis, Izbori u BiH još jedni u nizu u koje će se umiješati Rusija, Al Jazeera, 2018.godina. web stranica : <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2018/2/1/izbori-u-bih-jos-jedni-u-nizu-u-koje-ce-se-umijesati-rusija> (datum pristupa 17.10.2022.godina)

⁷⁹ Tamara Nikičević, Rusija nastoji da učvrsti svoj destruktivni uticaj na Baltiku i Balkanu, Portal građanske Vojvodine AUTONOMIJA, 2017.godina. web stranica : <http://avangarda.ba/> (datum pristupa 17.10.2022.)

⁸⁰ Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (Aspekti geopolitike i hibridnog rata), Sarajevo 2019.godina. str. 27.

3.3. Interesi Republike Turske na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu

Prema srpskom analitičaru Svirčeviću glavni način vođenja Turske spoljne i unutarnje politike jeste služenjem njima poznate stare ideologije 'neosmanizam' koji je danas možemo reći itekako prisutan na Balkanu, te naročito u Bosni i Hercegovini.

Pod pojmom neosmanizmom Darko Tanasković podrazumijeva specifičan ideološki program postupne reislamizacije turskog sekularnog društva i razgradnju temeljnih pretpostavki kemalizma, uz naglašeno jačanje međunarodnog položaja Turske, što se manifestuje na različite načine, zavisno od historijskog trenutka i političkih okolnosti razdoblja poslje Drugog svjetskog rata. Kao ključne odrednice neosmanističke doktrine pojavljuju se islamizam, pragmatizam i princip dvostrukih standarda u vanjskopolitičkom nastupu Turske. One gotovo neprijatno, ali uporno i sigurno, razgrađuju sekularno ustrojstvo države, ostavljajući samo fasade kemalističkih institucija kao голу formu.⁸¹

Bošnjaci i Albanci predstavljaju osnovnu ljudsku bazu regenerirane turske političke i ekonomske moći, i zbog toga teže da sve učine kako bi se zadovoljili njihovi politički ciljevi i aspekti. Jaka moć u Albaniji, ali isto tako i centralizirana Bosna i Hercegovina, predstavljaju primarni interes za Tursku imajući u vidu da se jedino tako mogu suprostaviti utjecaju drugih sila u regionu. Kada se govori o suprostavljanju drugih sila u regionu, prvenstveno se misli na Rusiju preko Srpskog stanovništva i Njemačkoj preko Hrvatskog stanovništva i eventualno Slovenskog. Luk koji se proteže od Bihaća, preko centralne i istočne Bosne, te Sandžaka, Kosova, Albanije, Makedonije, Kirdžalije do Trakije, okarakterisan je kao koridoru od životne važnosti za Tursku.⁸²

Prema geopolitičkim i geostrateškim analizama država Srbija i stanovništvo bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske bi mogli zauzeti pravu geopolitičku poziciju na Balkanu, i to samo preko plinskog ugovora Južni tok. Nedavno je se Turska

---

⁸¹ Miroslav Svirčević, Strategijska dubina 'turske spoljne politike', 2010.godina., Prikaz knjige Darka Tanaskovića: Neoosmanizam – povratak Turske na Balkan, 2010.godina. web stranica : <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html> (datum pristupa 21.10.2022.godina)

⁸² Miroslav Svirčević, Strategijska dubina 'turske spoljne politike', 2010.godina., Prikaz knjige Darka Tanaskovića: Neoosmanizam – povratak Turske na Balkan, 2010.godina. web stranica : <http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html> (datum pristupa 21.10.2022.godina)

pridružila evroazijskom gasnom kanalu, što jasno pokazuje da Turska ima za cilj da zbliži odnose sa Rusijom. Tu okolnost Srbija bi trebala da iskoristi u svrhu svog interesa, tako što bi sa Rusijom ušli u ozbiljnu suradnju, te bi joj sa tom suradnjom bili zagwarantirani njeni politički interesi i ciljevi, te bi iza leđa imala snažnog zaštitnika svojih privrednih ali i političkih ciljeva. Tako bi se Srbija, osnažena ruskom potporom, vrlo efikasno suočila sa neosmanizmom, te koristila ekonomske prednosti suradnje 'Južni tok', kao i svih ugovora koje bi Beograd u tom trenutku potpisao sa Ankarom. Može se zaključiti da bi Rusija vodila računa o kvaliteti potpisanih ugovora, te ne bi dozvolila da ni jedna država na bilo koji način ne ugrozi njihovu stabilnost države u bilo kojem pogledu, jer bi to itekako štetilo ruskom kapitalu i investicijama koje imaju u Srbiji. Ovakav razvoj događaja bi itekako pozitivno utjecao i na jačanje Republike Srpske u Bosni i Hercegovini, jer uspostavljanjem ravnoteže od strane Rusije i Turske na Bosnu i Hercegovinu sigurno bi bio usmjeren prema pacifikovanju odnosa između Srba i Bošnjaka.

Turska je okarakterisana kao i meta i subjekt hibridnog rata koji se vodi na najširem prostoru Balkana. Prema Kici i Kapetanoviću ključni momenti za vođenje rata protiv Turske na prostorima Zapadnog Balkana su:

- Suzbijanje reislamizacije Bošnjaka i Albanaca;
- Suzbijanje utjecaja islamskih centara koje je izgradila ili finansirala Turska na prostorima Bosne i Hercegovine i svih država u regionu;
- Davanje kontrolirane podrške turskom kapitalu i ulaganjima na prostorima Republike Srpske i Srbije;
- Suzbijanje daljnjeg utjecaja i širenja SAD-a, osobito u smislu uključivanja u NATO.⁸³

Prema analitičaru Latiću „Republika Turska na prostoru Zapadnog Balkana postala vododjelnica blokovskih svrstavanja unutar samog islamskog svijeta. Turska je dugo kalkulirala na žici između arapskog proameričkog saveza i iranskog proruskog saveza, da bi se ipak odlučila približiti rusko-iranskom savezu. Takvo tursko „igranje na žici“ posebno je opasno za integritet Bosne i Hercegovine budući da Bosna i Hercegovine od ranije teži ka priključenju euroatlanskim političkim i vojnim integracijama. Prema analizi, geopolitičko i geostrateško postavljanje Turske kod Bošnjaka u Bosni i Hercegovini proizvodi opravdani strah, budući da bi ovakvo tursko svrstavanje moglo i Bosnu i Hercegovinu priključiti

---

⁸³Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (Aspekti geopolitike i hibridnog rata), Sarajevo, 2019.godina

Kremlju, a to bi moglo ozbiljno ugroziti stremljenje Bošnjaka da ih udalji od euroatlantskih organizacija.“⁸⁴

Problem prema Bosni i Hercegovini svakako da leži u tome što je Turska na najnižem nivou dobrih odnosa sa Sjedinjenim Američkim Državama i Evropskom unijom. Prema ocjenama BBC-evog izvještaja iz Ankare odnosi su zategnuti skoro do pucanja, do mogućnosti direktnog vojnog sukoba u Siriji, gdje Turska vojska bombarduje američke saveznike Kurde koji se bore protiv „Islamskih država“. Turska svoje vojne akcije u Siriji provodi u ponaj koordinaciji s Rusijom.⁸⁵

3.4. Interesi Islamske Republike Iran prema Zapadnom Balkanu s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu

Iran se u uplitanje Bosne i Hercegovine i njenog političkog stanja počeo miješati početkom vojne agresije na Bosnu i Hercegovinu kada je započeo oružani sukob na našem području. Po dolasku u Bosnu i Hercegovinu iranskih špijuna njihov poseban interes je bio nademtanje u policijske i vojne strukture Bosne i Hercegovine. Najčešće njihovo djelovanje i špijunaža se odvila u današnjem Unsko-sanskom kantonu, Sarajevu, srednjoj Bosni i Tuzli. Cilj špijunaže je bio da se iz ovih sigurnosnih struktura uspostavi obavještajna mreža koja bi radila u korist iranske obavještajne službe.

Suradnja obavještajnih službi Irana s tadašnjim strukturama sigurnosti Bosne i Hercegovine u početku 1994. godine imala je uobičajen karakter. Međutim nakon nekog vremena, saradnja počinje da odstupa od legalnih i dozvoljenih programa saradnje. Međunarodna zajednica je upućivala upozorenja za postojanje špijunskog kampa koji je bio okarakterisan kao kamp za terorističke obuke koji se nalazio na Pogorelici (planina, južno od Fojnice i zapadno od Kreševa.) Nakon upozoravanja međunarodne zajednice, te oglašivanje bosanskohercegovačke vlasti, međunarodna zajednica je nasilno zatvorila kamp, što je izazvalo nezadovoljstvo i proizvelo niz negativnih posljedica koje su se negativno odrazile po međunarodni ugled Bosne i Hercegovine.

---

⁸⁴ Nedžad Latić, Krajnje je vrijeme da preispitamo svoju politiku sa Turskom., 2018.godina. web stranica : <https://kliker.info/nedžad-latic-krajnje-je-vrijeme-da-preispitamo-svoju-politiku-sa-turskom/> (datum pristupa 22.10.2022.)

⁸⁵ Senad Pećanin, Već viđeno, 2018.godina. web stranica : <https://ba.n1info.com/kolumne/kolumne-ba/a243196-kolumnaor-senad-pecanin-vec-vidjeno/> (datum pristupa 22.10.2022.godina)

Koliko su predstavnici američke administracije zainteresirani za suzbijanje iranskog utjecaja na prostorima Zapadnog Balkana, osobito u Bosni i Hercegovini tvrde informacije iz 1996. godine prema kojima je SAD zahtijevao od Vlade Bosne i Hercegovine da smjene tadašnjeg ministra odbrane u Vladi Federacije Bosne i Hercegovine Hasana Čengića za kojeg je CIA imala dokaze da je iranski čovjek u Bosni i Hercegovini. Američki obavještajci su tvrdili da je najmanje jedan član Vlade Federacije Bosne i Hercegovine agent iranske obavještajne službe VEVAK. Američki obavještajci su također zahtijevali smjenu ministra unutrašnjih poslova tadašnjeg Bakira Alispahića za kojeg su imali dokaze da je omogućio jačanje iranskog utjecaja u policijskim i obavještajnim strukturama, te posebne zamjerke su bile usmjerene na osnivanje kampa Pogorelica.⁸⁶

Susret koji se odvio 2015. godine između zvaničnika Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i zvaničnika Irana „posjeta delegacije Islamske zajednice Iranu“, te su u tekstu pored ostalog navodi kako je Islamska zajednica Bosne i Hercegovine izrazila zahvalnost za pomoć i podršku koju je narod i rukovodstvo Irana pružilo Bosni i Hercegovini i muslimanima za vrijeme agresije i nakon uspostave mira na našem području. Na sastanku se pričalo i o Ustavima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, te kako Ustav definira pripadnike kao muslimane koji slijede henefijski mezhab i maturidijski akaid, te de je cilj Islamske zajednice da na tim principima očuva jedinstvo muslimana na području Bosne i Hercegovine koji je slijedio Sunnet časnog Poslanika Muhammeda a.s. i srednji put Ehli Sunneta.⁸⁷

3.5. Interesi Kraljevine Saudijske Arabije na prostoru Zapadnog Balkana s osvrtom na Bosnu i Hercegovinu

Prije nego što bude nešto više o utjecaju hibridnih aktivnosti na Bosnu i Hercegovinu važno za napomenuti je da Bosna i Hercegovina ima budućnost samo u multietničnosti i multireligijskoj kompozitnosti, te trebamo imati na umu da se upravo navedene vrijednosti ozbiljno ugrožene, gotovo da su već poražene. U vezi s navedenim, upravo ove aktivnosti

---

⁸⁶ Vlado Azinović, Al-Kaida u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarnost?, 2007.godina, Sarajevo, web stranica : <https://www.slobodnaevropa.org/a/705656.html> (datum pristupa 22.10.2022.godina)

⁸⁷ Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Posjeta delegacije Islamske zajednice Iranu, Sarajevo, 2015.godina. web stranica : https://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=22530:posjeta-delegacije-islamske-zajednice-iranu&catid=201&Itemid=457 (datum pristupa 22.10.2022.godina)

hibridnog rata protiv Bosne i Hercegovine najviše su aktivne od strane Saudijske Arabije, već od početka uvozom ratnika tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. Najprije se uvoz ratnika označio kao zaštitom i odbranom ugroženih muslimana u ratu koji se odvio na našem području. Tadašnju dozvolu i ključnu ulogu za uvoz stranih ratnika na područje Bosne i Hercegovine je Alija Izetbegović te njegova Stranka demokratske akcije. Trend podržavanja Saudijsaca u Bosni i Hercegovini se nastavio i nakon završetka oružanog sukoba, dok je tokom 1996. i 1997. godine velik broj stranih ratnika protjeran iz države Bosne i Hercegovine, dok se drugi dio uspio uklopiti kroz civilne strukture društva. Nakon kraćeg vremena i završetka oružanog sukoba, započinje kontinuirani proces podržavanja bosanskih muslimana, ponajprije vjerski, a zatim i u ostalim segmentima društva, najprije kroz gradnju islamskog centra i potpora u humanitarnim organizacijama koje su bile pod direktnim utjecajem članova kraljevske porodice i njihovim poslovnim vezama, zvaničnika Saudijske Arabije. Analizom iz medija može se vidjeti da je u periodu od 1997. godine do 2015. godine na području Bosne i Hercegovine izgrađeno desetak islamskih centara koji se nalaze u Sarajevu, Mostaru, Tuzli, Bugojnu, Cazinu i drugim gradovima, te isključivo financijama koje je donirala Vlada Kraljevine Saudijske Arabije. Bitno za istaknuti jeste da su glavni upravitelji navedenih Islamskih centara zapravo državljani Bosne i Hercegovine koje su svoje studije završili u Rijadu, Meki ili Medini. U ovom slučaju se pokazuje da je dinastija Sauda, pod palicom selefijskog toka u islamu, sklona da čitavu zemlju pretvori u svoje vlasništvo, pa zašto to nebi učinila i sa Bosnom i Hercegovinom?⁸⁸

Prema istraživanju Esada Durakovića, ističe „bivši reisu-l-ulema Islamske zajednice Bosne i Hercegovine nije pružio adekvatan odgovor instaliranju salafizma odnosno vehabizma u Bosni i Hercegovini.“ Moramo istaknuti da bi se i rukovodstvo Islamske zajednice trebalo odlučnije djelovati kada je riječ o tome. Islamska zajednica posjeduje jako veliku moć, ima veliku infrastrukturu, pa bi se moralo s više upornosti govoriti vjernicima da je salafizam jedan oblik krivotvorenja islama, odnosno afirmirati vrijednosti tradicionalnih bosanskih svjetonazora. Islamska zajednica mora voditi računa da se salafizam ne instalira u oblicima obrazovnog sistema u njoj. Ali opet mora se reći da situacija na ovom području nije dramatična, ali opreza nikada ne može biti previše. Opet, Saudijska Arabija teži ka raširivanju salafizma, pa je tako u vrijeme rata na našem području, pa i kasnije, iz nekih muslimanskih zemalja su dolazili ljudi koji su imali namjeru osposobiti salafizam u Bosni i Hercegovini,

---

⁸⁸ Ahmed Kico i Miralem Kapetanović, *Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (aspekti geopolitike i hibridnog rata)*, Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2019. godina, str. 148.

prvenstveno pod utjecajem Saudijske Arabije. To je nešto na što bosanski muslimani ne smiju pristati. Salafizam je označen kao ideologija, okarakterisan kao najgore kombiniranje vjere i politike. Salafizam je agresivan, ali malo ljudi zna za tu činjenicu da je on agresivan prema svim ljudima pa čak i muslimanima koji drukčije manifestiraju islam, a ne prema nemuslimanima. Salafizam nije snažno pozicioniran u Bosni i Hercegovini, ali ih ne treba podcjeniti. Imamo primjer, u Njemačkoj je nedavno s razlogom zabranjen rad svih saudijskih kulturnih centara i sličnih objekata.⁸⁹

3.6. Hibridno djelovanje Republike Srbije prema Bosni i Hercegovini

Kada je riječ o Republici Srbiji može se reći da je Srbija danas jedna od ključnih igrača ruskog hibridnog rata na području Zapadnog Balkana. Srbija je proglasila svoju neutralnost, te je danas okarakterisana kao meta i subjekt hibridnog rata ruskog imperijalizma. Aleksandar Vučić, današnji predsjednik Srbije, prema mnogim analizatorima sigurnosnih tema nosi titulu ketmana. Prema prikazu knjige Dušice Milanović pod nazivom „Maske uma“, ketman⁹⁰ je osoba koja podrazumijeva određenu vrstu ponašanja gdje čovjek svoje ponašanje prilagođava datoj situaciji bez obzira na to što to ponašanje odudara od njegovih stavova.

Prema analizama sigurnosnih stručnjaka i prikupljenim znanjem može se konstatirati da je predsjednik Republike Srbije Aleksandar Vučić ključni igrač ruskog hibridnog rata na Balkanu, ali i jedan od glavnih subjekata za njeno ne pristupanje EU.

Za mnoge sigurnosne stručnjake, naročito one koje se bave geopolitikom Balkana, vrlo često se postavlja pitanje : tko je Aleksandar Vučić i njegovi ljudi oko njega, te kako su nastali i postali meta i subjekt hibridnog rata Rusije? Prema Samardžiću, Vučić i ljudi oko njega su prvenstveno produkt radikalske politike u Srbiji. On također ističe da je na Balkanu takozvana velika politika često uslovljena pretpostavkom da se popularnost najprije stiče promocijom etničke distance i lične agresije. Današnja vlast i opozicija pretežno su okupljene na jedinstvenoj platformi stereotipa o tome da su Srbi kao narod vredniji od ostalih, da imaju

---

⁸⁹ Esad Duraković, Država Bosna i Hercegovina je u smrtnoj opasnosti, ali..., 2017.godina. web stranica : <https://nap.ba/news/36578> (datum pristupa 24.10.2022.godina)

⁹⁰ Dušica Milanović, Maske uma, 2004. godina. Web stranica : <https://www.knjizara.com/Maske-uma-Dusica-Milovanovic-94084> datum pristupa 17.11.2022. (datum pristupa 17.11.2022.)

posebnu ulogu, da su lideri u regionu, te da su predmet smišljenog i organiziranog nasilja i slično.⁹¹

Prilikom sastanka zamjenika državnog tajnika za evropske i evroazijske poslove Hoyta Briana Yeea i Aleksandra Vučić, Hoyta je istaknuo da podržava evropski put Srbije, te mu poručio da se mora opredijeliti između Moskve i Bruxellesa, odnosno Washingtona, ako želi članstvo EU. Poruka je glasila da ne može sjediti na dvije stolice u isto vrijeme, pogotovo ako su toliko daleko jedna od druge.⁹²

Mjeseci napora u popravljaju odnosa Srbije i SAD-a mogu biti opisani samo jednom izjavom koju je dao američki ambasador u Srbiji, Kyle Scott, a to je da Vučić želi imati i ovce i novce, te želi da bude u dobrim odnosima sa Evropom kada mu to odgovara, ali isto tako i biti pravi srpski patriot ili nacionalista. Teži da bude reformator i modernizator, ali isto tako i srpski patriot i vođa za provođenje nacionalizma kako na svom području tako i u regionu. Jelena Milić, direktorica Centra za evroatlantske studije iz Beograda, je izjavila da Srbija može da odustane od EU i kandidature, te se na taj način riješiti pritiska, te ako žele članstvo ka EU moraju se odlučiti, te da je to njihova zadnja šansa ili će ostati na periferiji civiliziranog svijeta.⁹³

Vulin kao ministar odbrane Srbije ističe da svaki srpski građanin i društvo u cjelini može da bude sigurno i vjeruje organima institucija u svojoj državi, te da vjeruje predsjedniku Vučiću zalažući se da će svojim naporima očuvati mir i stabilnost u njihovoj zemlji i regionu. Na ovaj način, i načinom ponašanja ministra odbrane Srbije, može se zaključiti da njegove izjave potvrđuju osnovne elemente hibridnog rata protiv Bosne i Hercegovine gdje ističe da građani trebaju da imaju povjerenje u sopstvene institucije, a da je irelevantno što o regionalnoj sigurnosti misle susjedne države, pa tako i Republika Hrvatska i ostale države. On svojim izjavama zaključuje da se vodi politika koja je u skladu s njihovim očekivanjima, a ne u skladu sa zdravim razumom i interesima susjednih regionalnih država, pa i interesima država koje su u nastojanju da se oslobode tiranije višedecenijskog srpskog režima. Dodatni elementi hibridnih aktivnosti od strane Srbije prema Bosni i Hercegovini su svakako komentarisanje

---

⁹¹ Tamara Nikičević, Rusija nastoji da učvrsti svoj destruktivni utjecaj na Baltiku i na Balkanu, 2017.godina. Intervju s profesorom Nikolom Samardžićem. Web stranica : <http://avangarda.ba/> (datum pristupa 17.11.2022.)

⁹² Tamara Nikičević, Rusija nastoji da učvrsti svoj destruktivni utjecaj na Baltiku i na Balkanu, 2017.godina. Intervju s profesorom Nikolom Samardžićem. Web stranica : <http://avangarda.ba/> datum pristupa 17.11.2022.

⁹³ Tamara Nikičević, Rusija nastoji da učvrsti svoj destruktivni utjecaj na Baltiku i na Balkanu, 2017.godina. Intervju s profesorom Nikolom Samardžićem. Web stranica : <http://avangarda.ba/> datum pristupa 17.11.2022.

izjava bosanskohercegovačkih predstavnika vlasti, gdje Vučić 2017. godine nakon sastanka s visokom predstavnicom EU za vanjsku i sigurnosnu politiku Federicom Mogherini izjavio da su Srbija ali i Hrvatska jednako jamci Dejtonskog sporazuma s kojim se okončao oružani sukob na našem području, te da jednako i Srbija i Hrvatska mogu govoriti i utjecati na Bosnu i Hercegovinu, ali Bosna i Hercegovina ne može govoriti o unutarnjim stvarima Srbije i Hrvatske. U svim spletkama Aleksandra Vučića koje su vezane za Bosnu i Hercegovinu, s druge strane imamo bivšeg aktuelnog predsjednika Republike Srpske Milorada Dodika kome takve igrice i napetosti među društvom odgovaraju, pa ih, možemo reći, s radošću prihvata i promoviše. Tako je Dodik nacrtao izmjenjenu mapu Zapadnog Balkana, te je bosanskohercegovački entitet Republiku Srpsku pripojio Srbiji, jednako kao i sjever Kosova. Sve te spletke i igrice su itekakve aktivnosti aktuelnih hibridnih prijetnji koje su prisutne na našem području, ali i regionu. Navedene aktivnosti hibridnih prijetnji svakako da stvaraju strah, napetost i neizvjesnost unutar bosanskohercegovačkog društva.

Pri sudjelovanju i širenju hibridnih aktivnosti od strane Srbije prema Bosni i Hercegovini, također može se reći da i bošnjački članovi predsjedništva u Bosni i Hercegovini pristupaju pripremama za moguće sukobe. Nakon plasiranja laži kako Bakir Izetbegović sprema paravojsku, beogradske Večernje novosti su otišle korak dalje u svojoj propagandnoj kampanji i plasirale informacije o zavjeri zemalja u okruženju protiv Srba, Srbije i Republike Srpske, te sve po nagovoru američke tajne službe CIA.⁹⁴

Prema Tucakoviću, „Vučić glumi mirotvorca, ali isto tako na drugoj strani ima saradnike poput Dodika, Vulina s kojima svojim radom i aktivnostima teže ka razaranju Bosne i Hercegovine.“ Njihove izjave govore da je Bosna i Hercegovina izmišljena tvorevina koja nema šanse za opstanak. Tucaković tvrdi ako ne mislimo šutjeti i gledati što Beograd i Zagreb rade, onda se mora stvarati strategija kontrapropagandnog djelovanja. Također, u vezi navedenog, bitno za istaknuti kao aktivnost hibridnog djelovanja je svakako pojavljivanje paravojnih informacija u entitetu Republike Srpske u januaru 2018. godine. Također i obilježavanje Dana Republike Srpske 9. januar je neustavno i protuzakonito, ali sve ove manifestacije se izvode pod interesima Ruske Federacije, odnosno Srbije.⁹⁵

---

⁹⁴ Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (aspekti geopolitike i hibridnog rata), 2019., Sarajevo. str. 175.

⁹⁵ Ervin Mušinović, BiH na udaru propagande iz Srbije i Hrvatske, stručnjake brine šutnja bošnjačkih političara, 2017.godina. web stranica : <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bih-na-udaru-propagande-iz-srbije-i-hrvatske-strucnjake-brine-sutnja-bosnjackih-politicara/171130030> (datum pristupa 25.11.2022.)

3.6.1. Ruske strukture u Republici Srbiji koje su ključne za vođenje hibridnih napada na Bosnu i Hercegovinu

Prije svega, treba reći da je Rusija osvajanje Balkana započela metodama meke moći preko Srbije. Od tada saradnja Beograda i Moskve sve je jača i prisutnija metodama ruskih medija, kao i otvaranje nevladinih organizacija, ali u novije vrijeme i pojavom političkih stranaka u skupštini Srbije koje otvoreno teže da Srbija zagovara prorusku politiku i zagovaraju antievropsku Srbiju. Neke od političkih stranaka koje se služe takvim načinom zastupanja u korist ruske politike su Srpska radikalna stranka (SRS) i Demokratska stranka Srbije (DSS).

Sredinom 2016. godine Centar za evroatlanstke studije iz Beograda objavio je studiju u kojoj se navodi da je cilj ruske meke moći u cijelom regionu Zapadnog Balkana, pa i u Srbiji, da destabilizira region, diskredituje koncept nenasilnih promjena autoritarnih režima, zaustavi procese demokratizacije i evropskih integracija, preventira proces tranzicione pravde i demonizuje saradnju ili učlanjenje u NATO.⁹⁶

3.6.1.1. Ruski institut za strateška istraživanja (RISI)

Kada govorimo o osnivanju i podupiranju nevladinih organizacija, može se reći da je Rusija svoju prvu nevladinu organizaciju u Srbiji otvorila 2013.godine i od tada su razne proruske strukture tamo veoma aktivne i ažurne. Jedna od najvažnijih i najutjecajnijih nevladinih organizacija pod palicom Rusije na području Srbije je svakako Ruski institut za strateška istraživanja. Ruski institut za strateška istraživanja je najvažnija organizacija koja djeluje na Zapadnom Balkanu, koja koordinira i usmjerava sve aktivnosti ruske politike i na taj način kreira društvene, političke ali i sigurnosne procese u regionu. Navedena organizacija u svojoj praksi podupire društvenu diplomaciju i teži ka velikosrpskom nacionalizmu, a ono što je krasi jeste da razvija sklonost prema ruskom političkom modelu. Cjelokupni cilj RISI-ja u Srbiji je veće rusko prisustvo u segmentima društva i politike, te jačanje rusko-srpskih kontakata. Direktor navedene nevladine organizacije u Beogradu je Aleksej Timofejev.

---

⁹⁶ Studija Centra za Evroatlanstke studije, Širom zatvorenih očiju – jačanje ruske moći u Srbiji – ciljevi, instrumenti i efekti, 2016.godina. web stranica : [https://facebookreporter.files.wordpress.com/2016/06/ceas_studija - sirom zatvorenih ociju - jaceanje ruske meke moci u srbiji.pdf](https://facebookreporter.files.wordpress.com/2016/06/ceas_studija_-_sirom_zatvorenih_ociju_-_jaceanje_ruske_meke_moci_u_srbiji.pdf) (datum pristupa 25.11.2022.godina)

3.6.1.2. Srpsko-ruski humanitarni centar u Nišu

Poseban značaj izaziva Srpsko-ruski humanitarni centar koji se nalazi u Nišu. Amerika već duži niz godina optužuje Rusiju za njenu aktivnost u jugoistočnoj Evropi, a u posljednje vrijeme prisutne su sumnje da navedeni centar u Nišu služi Kremlju za moguće utjecaje na Balkanu. Krajem prošle godine Srpsko-ruski centar u Nišu dobio je novog direktora, gospodina Guljeviča Viktora, koji je godinama bio zadužen za sigurnosti u regiji Bajkala.

Posjeta Sergeja Lavrova u Beogradu sredinom veljače 2018. godine, samo je poduprla i osvježila agendu pitanja koja su već bila prisutna i aktivna 2008. godine između srpsko-ruskih odnosa. Pitanja koja su tad bila aktuelna su svakako podrška Srbije u vezi s Kosovom, očuvanje vojne neutralnosti, ulazak u trgovinu sa Evroazijskim ekonomskim savezom, kupovina ruskog naoružanja te zahtjev za diplomatski imunitet Rusko-srpskog humanitarnog centra u Nišu. Kada je riječ o centru u Nišu, Rusija ga želi prikazati prema regionalnim državama i Americi kao centar koji bi bio od koristi i služio Srbiji u slučaju raznih katastrofa ili prirodnih nepogoda. Ali, sigurnosni stručnjaci smatraju da Rusija nije bez koristi postavila centar nadomak granica NATO-a. Američki sigurnosni stručnjaci tvrde da je centar okarakterisan kao potencijalni špijunski centar i u skorije vrijeme će se pretvoriti u rusku vojnu bazu, koja bi predstavljala prvu rusku bazu na tlu Evrope poslje Varšavskog pakta. Nakon medijskih prepucavanja Amerike i Rusije oko navedenog Centra u Nišu, ruska strana je sve te optužbe nazavala lažnim, a istupe američkih stručnjaka i medija nazvala emotivnim i pretjeranim.

Prema studiji CEAS u Srbiji je mapirano 109 organizacija koje promoviraju različite aspekte srpsko-ruskih odnosa, koje ne moraju same po sebi biti loša stvar za Srbiju. Od toga su 10 organizacija ruskih sunarodnjaka, 21 udruženje građana, 6 studentskih organizacija, 16 pokreta s političkim djelovanjem, 14 političkih partija, 8 internetskih portala, 2 ruske organizacije koje imaju ogranke u Srbiji, 16 prokremaljskih medija, 6 ruskih medija, 3 ruske fondacije i 5 kulturno-obrazovnih ustanova, kao i dva internetska portala nepoznatog vlasništva. Također se može reći da se dobar dio ovih organizacija iz Srbije prelijeva i u bosanskohercegovački entitet Republiku Srpsku, a to se može sa sigurnošću reći za sve proruske i srpske ultradesne i desničarske medije. Istraživanje CEAS je pokazalo da u entitetu Republike Srpske djeluje čak 20 udruženja rusko-srpskog bratstva i saradnje te ruskih i panslavenskih kulturnih fondacija, 28 radikalnih ultradesničarskih organizacija i grupa, i više

od 12 veteranskih i militantnih udruženja i kampova čija agenda je uglavnom antinativska, antibosanska, pansrpska i proruska.⁹⁷

3.6.2.1. Rusko-srpske organizacije u entitetu Republika Srpska

Prema istraživanju sigurnosnih stručnjaka iz regiona može se zaključiti da u entitetu Republike Srpske djeluje velik broj rusko-srpskih organizacija koje imaju fokus u promoviranju ruske i panpravoslavne kulture. Svoje zacrtane geopolitičke i strateške ciljeve Rusija u regionu, pa i Bosni i Hercegovini, upravo ostvaruje preko ovakvih organizacija i raznih udruženja. Kada je riječ o stvaranju raznih ruskih organizacija na području Bosne i Hercegovine, svakako da one za sobom imaju utjecaj na lokalnu sredinu i bosanskohercegovačko društvo. Bitno za istaknuti jeste da za razliku od Srbije i bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske u ostalim državama u regionu do sada nije značajnija pažnja posvećena ovoj pojavi. Kada je riječ o Bosni i Hercegovini i ruskim organizacijama na ovom području, mora se istaknuti da se ne zna ni približan broj organizacija, udruženja građana, političkih pokreta i ruskih medija koji su pod palicom Rusije. Svakako da je prisutan velik broj raznih organizacija koje djeluju po nalogu Rusije, ali svih raznih organizacija se ne zna ni tko ih je osnovao, te tko ih finansira, i koji su im ciljevi za koje se oni zalažu. Njihova ažurnost i pojavljivanje u bosanskohercegovačkoj javnosti je karakteristično u kriznim situacijama naročito kada treba da se pruži podrška liderima u Republici Srpskoj, te za vrijeme antinativskih kampanja ili prilikom proslave značajnijih datuma koji se vežu za Republiku Srpsku.

Veći broj organizacija koje su prijavljene u Srbiji, te se može reći da su pod palicom Rusije, imaju svoje podružnice u Bosni i Hercegovini, točnije u entitetu Republike Srpske. Cilj ovih organizacija jeste da se preko pojedinaca nastoji utjecati na javno mnijenje u Bosni i Hercegovini. Neka od udruženja ili organizacija koji djeluju u entitetu Republike Srpske su:

- Udruženje Srpsko-ruski most u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu,
- Ruski kulturni centar „Russkij mir“ u Banjoj Luci,

---

⁹⁷ Studija Centra za Evroatlanstke studije, Širom zatvorenih očiju – jačanje ruske moći u Srbiji – ciljevi, instrumenti i efekti, 2016.godina. web stranica : [https://facebookreporter.files.wordpress.com/2016/06/ceas_studija - sirom zatvorenih ociju - jacanje ruske meke moci u srbiji.pdf](https://facebookreporter.files.wordpress.com/2016/06/ceas_studija_-_sirom_zatvorenih_ociju_-_jacanje_ruske_meke_moci_u_srbiji.pdf) (datum pristupa 25.11.2022.godina)

- Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva „Bratstvo“ u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu,
- Srpski pokret „Vladimir Putin“ u Istočnom Sarajevu,
- Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva iz Doboja,
- Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva iz Rogatice,
- Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva „Zavet“ iz Bijeljine,
- Udruženje građana „Istočna alternativa“ Republike Srpske iz Srebrenice,
- Centar ruskog jezika i kulture „Vozrođenije“ u Trebinju,
- Rusko-srpski centar Fondacije „Russkij mir“ u Banjoj Luci,
- Društvo srpsko-ruskog prijateljstva u Banjoj Luci,
- Društvo srpsko-ruskog prijateljstva Bratstvo iz Banja Luke,
- Društvo srpsko-ruskog prijateljstva „Kosovsko ognjište“ iz Banja Luke,
- Društvo srpsko-ruskog prijateljstva „Kutuzov“ iz Ljubinja,
- Međunarodna liga za zaštitu ljudskog dostojanstva i sigurnosti Moskva, predstavništvo u Bosni i Hercegovini, Ugljevik,
- Udruženje „Srpsko-ruski most“ Istočno Sarajevo,
- Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva i jedinstva pravoslavnih naroda iz naselja Šešlije-Doboj,
- Rusko-srpski duhovni i kulturni centar iz naselja Pavlovac-Banja Luka,
- Rusko-srpski klub iz Trebinja,
- Srpsko-ruska zajednica „Zavet“ u Bijeljini, Opštinska organizacija Pale,
- Srpsko-ruska zajednica „Zavet“ Bijeljina, Opštinska organizacija Kozarska Dubica,
- Društvo srpsko-ruskog bratstva „Roman Mališev“ Pale.⁹⁸

3.6.2.2. Udruženje Srpsko-ruski most u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu

Kada je riječ o Udruženju Srpsko-ruskog mosta bitno za istaknuti jeste da je predsjednik navedenog udruženja Zdravko Močević. Navedeno udruženje je prije nekoliko godina potpisalo Sporazum o formiranju koordinacionog tijela „Moja Rusija“ koje je povezano Srbijom i Crnom Gorom. Prilikom potpisivanja sporazuma istaknuto je da srpski i ruski narod imaju veze koje ih vežu putem kulture, vjere i povijesti, te da će potpisivanje navedenog

---

⁹⁸ Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan-aspekti geopolitike i hibridnog rata, Sarajevo, 2019.godina. str 204.

sporazuma poduprijeti jačanju saradnje između ova dva bratska naroda. Prilikom potpisivanja ovog sporazuma imali su podršku Ambasade Rusije u Bosni i Hercegovini koja je istaknula da se oni zalažu za jačanje veze između srpskog i ruskog naroda. Na sjednici Udruženja Srpsko-ruski most definiran je i predstavljen niz aktivnosti koje se vežu za razvoj i potporu kulture i naučne saradnje između srpskog naroda i Ruske Federacije.

3.6.2.3. Udruženje srpsko-ruskog prijateljstva „Bratstvo“ u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu

Kada je riječ o Udruženju srpsko-ruskog prijateljstva pod nazivom „Bratstvo“ važno za istaknuti da navedena Udruženja postoje u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu. Ova društva su osnovali studenti s ciljem kulturnih, naučnih i drugih vidova saradnje između srpskog i ruskog naroda. Navedena organizacija i udruženje imaju različite poduhvate koji imaju veze sa Rusijom. Ovo udruženje vrlo često organizira izlete za studente i društvo iz reda srpskog naroda u Rusiju i Bjelorusiju.⁹⁹

3.6.2.4. Rusko-srpski centar u Banjoj Luci

Rusko-srpski centar u Banjoj Luci je izgrađen ne tako davno, već je u siječnju 2017. godine počela realizacija navedenog projekta. Cilj izgradnje navedenog projekta je bio posvećen ideji prijateljstva dva naroda u suradnji sa Srpskom pravoslavnom crkvom i Ruskom pravoslavnom crkvom. Realizaciju navedenog projekta je najavio i potpomogo tadašnji predsjednik entiteta Milorad Dodik nakon sastanka s episkopom banjalučkim Jefremom u Banjoj Luci. Rusko-srpski centar Fondacije „Russkij mir“ sada ima prostorije u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Srpske u Banjoj Luci, čiji je osnovni cilj promoviranje ruskog jezika i kulture. Najavljuje se i otvaranje kulturnog centra i u Sarajevu.

---

⁹⁹ Forum Srpsko-rusko prijateljstvo „Bratstvo“, dostupno na : <http://www.srpbratstvo.org/> (datum pristupa 25.11.2022.)

3.6.2.5 Udruženje građana „Istočna alternativa“ Republike Srpske

Kada je riječ o Udruženju građana „Istočna alternativa“ Republike Srpske svoja vrata su otvorili 2016. godine u Srebrenici, te su djelovali kao podružnica Istočne alternative iz Srbije. Predsjednik Udruženja građana „Istočna alternativa“ u Srebranici je Vojin Pavlović. Cilj djelovanja navedenog udruženja je borba za dokazivanjem istine o velikom srpskom stradanju na ovom području. Vojin Pavlović je godinama bio odbornik SRS-a Vojislava Šešelja u Skupštini opštine Bratunac. Svi članovi Udruženja građana „Istočna alternativa“ Republike Srpske su se skupili na banjalučkom Trgu Krajine i održali 2016. godine mirni protest kojim su imali za cilj da izraze nezadovoljstvo radom Haškog suda. Pavlović je u znak protesta pred novinarima bacio i pogazio zastavu NATO-a, namećući da je NATO u svojim akcijama bombardirao i ubijao srpski narod 1999. godine.

3.6.2.6. Balkanska kozačka vojska

Balkanska kozačka vojska je formirana u rujnu 2016. godine u Kotoru, Crna Gora. Kao predsjednik ili pukovnik Balkanske kozmičke vojske izabran je Slobodan Pejović, i on je okarakterisan kao pukovnik i za državu Srbiju, Crnu Goru i bosanskohercegovački entitet Republiku Srpsku. Cilj ove organizacije je da se svojim djelovanjem proširi na cijeli Balkan. Pojedini članovi Balkanske kozačke vojske za koje se zna da su osumnjičeni za provođenje i planiranje terorističkih akcija koje su bile aktuelne prilikom izbora u Crnoj Gori 2016. godine. Njihov cilj i zadatki jeste da budu u suradnji i povezuju pravoslavne zemlje u ekonomskom, kulturnom i tradicijskom smislu. Komandant Balkanske kozačke vojske je Viktor Vladimirovič Zaplatin koji ima svoje paravojne jedinice u skoro svim državama današnje jugoistočne Europe. Vrlo dobro djeluju kao organizacija kada je riječ i na vojnom i na političkom planu, te su ažurni i na regrutovanju mladića naročito Srba iz Bosne i Hercegovine i Srbije kada je riječ o ratovanju za sticanje finansijske koristi na teritorijima Ukrajine i Sirije. Mnogi ruski mediji su javno naglašavali da Balkanska kozačka vojska kao organizacija djeluje i provodi ruske interese na Balkanu.¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Ahmed Kico i Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (aspekti geopolitike i hibridnog rata), Atlantska inicijativa, Sarajevo, 2019. godina, str. 206.

Prilikom osnivanja Balkanske kozačke vojske navodi se da su na ceremoniji otvaranja bili prisutni i predstavnici moto grupe „Noćni vukovi“ o kojima će biti više riječi u nastavku rada. Već navedeni pukovnik i komandant na svim sjednicama i javno u medijima također osuđuju članstvo ka NATU i Europi, pa su tako i javno bili osudili politički stav crnogorske vlasti o učlanjenju u NATO.

3.6.2.7. Ruski centar Trebinje – Centar ruskog jezika i kulture „Vozrođenje“ u Trebinju

Nakon dolaska određenog broja Rusa u bosanskohercegovački entitet Republiku Srpsku tačnije u Trebinje, već 2007. godine otvora se Centar ruskog jezika i kulture koji je bio podržan od ključnih ljudi koji su tada obnašali vlast na nivou države Bosne i Hercegovine. Članovi polaznici u navedenoj organizaciji su odmah dobijali diplome Ruskog državnog humanitarnog centra. Trebinje na geografskoj karti predstavlja izuzetno važan geografski položaj za Ruse, Trebinje se nalazi na tromeđi između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore, odnosno Bosne i Hercegovine i država koje su članice NATO-a. Ovaj centar za cilj Rusa ima djelatnost da se koristi kako bi zasjenio propagandno-subverzivne i obavještajne aktivnosti. Centar je itekako dobio na značaju nakon priključenja Crne Gore NATO-u, te se od tada pretvorio u obavještajni pakt ruske službe. U zadnje vrijeme sve češće se ulaže novac u privredu i turizam na ovom području, bogati Rusi se doseljavaju i kupuju parcele na kojima grada privatne kuće, naročito na području Ivanice kod Dubrovnika. Na taj način se stvara možemo reći ruska kolonija na ovom području, i sve veći utjecaj imaju kada su u pitanju građani Trebinja.

3.6.2.8. Noćni vukovi

Udruženje pod nazivom Noćni vukovi je udruženje kojeg su stvorili građani 5. rujna 2014. godine, te je rečeno da za cilj ima promociju moto kulture i moto ekspedicija, druženja sa drugim moto klubovima, naročito s klubovima koje imaju isto ime. Međutim, važno za istaknuti da je ovo samo maska za njihove radnje i aktivnosti. Treba istaknuti da se ovo udruženje prvenstveno bavi organiziranim kriminalom, ekstremizmom, organiziranje paravojnih formacija, slanje mladića za ukrajinska i druga ratišta. Predsjednik Noćnih vukova je Aleksandar Zaldostanov koji nosi nadimak Hirurg, a čovjek iz Niša Saša Savić je vođa udruženja koja se prostiru po državama Balkana. 2014. godine Barack Obama je moskovske

Noćne Vukove stavio na crnu listu, tako isto i predsjednika po nadimku Hirurg zbog formiranja i sudjelovanja u organiziranju paravojnih formacija u Ukrajini. Milorad Dodik je 9. siječnja 2018. godine odlikovao Aleksandra Zaldostanova-Hirurga. Noćni vukovi i Srbska čast imaju iste pozdrave, a ono glasi „Pravda iznad zakona“.¹⁰¹

3.6.2.9. Srbska čast

Udruženje Srbska čast je osnovano u Nišu 2013. godine i 2019. godine je brojala preko 40 000 prijavljenih članova. Osnivač navedenog udruženja je Bojan Stojković koji je rodom iz Niša. Kada je riječ o Srpskoj časti i Republici Srpskoj treba istaknuti da navedeno udruženje još nije registrirano na bosanskohercegovačkom području, ali isto tako Srbska čast ima velik broj simpatizera iz Republike Srpske, te upravo zbog nepostojanja i prijave udruženja na našem području nije poznat tačan broj sljedbenika. Srbska čast svojom aktivnošću za sebe tvrde da djeluju kao humanitarna organizacija te da se finansiraju iz vlastitih sredstava. Prema dokumentima sigurnosnih agencija Bosne i Hercegovine navodi se da predsjednik Srbske časti vrši regrutaciju osoba koji su ranije povezani sa kriminalnim aktivnostima, te će te osobe činiti paravojne formacije po potrebi vladajućih struktura. Aktivnosti „humanitaraca“ su koordinirane i skupa u skladu djeluju po nalogu iz Moskve, gdje u okolnosti s vremenom tamo i borave. Pod nadzorom ruskih službi prošli su i dio vojne obuke u vojnoj bazi Ševatske Livade. Srbska čast je svojim dolaskom i potporom učestvovala u svečanom obilježavanju 9. siječnja 2018. godine kao neustavnog dana Republike Srpske u Banjoj Luci.

Prema novinskoj agenciji Žurnal i njihovom izvještavanju može se reći da je ovo prva grupa medija koja je javno objavila priču o ovoj grupi i njihove ciljeve, te su istaknuli da je grupa formirana iz srpskog kriminalnog podzemlja kako bi se mogla formirati paravojna formacija koja bi bila odana Dodiku. Članovi Srbske časti su 17. prosinca 2017. godine odjeveni u crnim majicama i maskiranim uniformama fotografirali kao grupa u sali koja je namjenjena za držanje sjednica Narodne skupštine Republike Srpske. Još jedan dokaz odanosti udruženja Srbske časti Miloradu Dodiku jeste 2014. godine kada su pred izbore automobilima od MUP-

---

¹⁰¹ Novinska agencija Saff, Dodikove paravojne formacije: „Srpska čast“ i „Noćni vukovi“, 2018.godina, web stranica : <http://saff.ba/dodikove-paravojne-formacije-srbska-cast-i-nozni-vukovi-video/> (datum pristupa 26.11.2022.)

a Republike Srpske ušli Donski Kozaci, paravojna formacija koja se nalazi na crnoj listi Evropske unije.¹⁰²

Nakon objavljivanja članka od strane novinske agencije Žurnal info, ovu vijest su prenijeli domaći, regionalni ali i svjetski mediji. Svjetski mediji poput britanskog Guardian-a, Al Jazeera English, italijanski II Piccolo, holandski medij NOS, Washington post, Applebaum, Švedski list Aftonbladet i mnogi drugi. Mnogi mediji su također naveli i usporedili slična dešavanja koja su se dogodila 2017. godine kada je Bakir Izetbegović bio optužen da je ilegalno stvorio paravojnu formaciju, te su mnogi iznijeli mišljenje kako stvaranje paravojnih formacija s jedne ili druge ili treće strane predstavlja veliki destabilizirajući efekt za ionako podijeljenu državu. Cilj Bosne i Hercegovine je svakako članstvo u NATO-u, ali otpor Republike Srpske na čelu sa Miloradom Dodikom i vođenje njegove političke igre svakako da sprečavaju napredak kada je u pitanju ulazak u NATO. Rusima je cilj da bosanskohercegovačko područje bude destabilizirano na svaki način u mjeri koja njima odgovara, te im je prema ličnom mišljenju jedini cilj da dođe kraj Dejtonskom sporazumu, te se stvori prilika za novom srpskom državicom koja bi bila korisna i značajna za njihov geostrateški i geopolitički položaj.

3.6.2.10. Marš besmrtnog mira

„Marš besmrtnog mira“ je međunarodna društvena akcija koja je počela 2011. godine u gradovima Rusije tokom obilježavanja Dana pobjede 9. svibnja. Ova manifestacija je održana u 42 zemlje, a 2017. godine je dostigla udvostručen broj država članica. Slične manifestacije održane su i u Srbiji i entitetu Republika Srpska. U organizaciji „Marš besmrtnog mira“ je učestvovala Nenad Stevandić poslanik u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine koji se također povezuje s paravojnom grupom Srpska čast, te mimo njega su učestvovali i dio članova i službenika iz Vlade entiteta Republike Srpske kao i članovi kabineta Milorada Dodika.¹⁰³

Sociolog iz Banja Luke Srđan Šušnica ističe da se paravojske vrlo dobro mogu iskoristiti za hibridni rat, za organizovanje demonstracija, izolovanih napada na neprijatelje režima ili

---

¹⁰² Avdo Avdić, Novinska agencija Žurnal info, Milorad Dodik formira paravojne jedinice u Republici Srpskoj!, 2018.godina, web stranica <https://zurnal.info/clanak/milorad-dodik-formira-paravojne-jedinice-u-republici-srpskoj/20914> (datum pristupa 26.11.2022.)

¹⁰³ Ahmed Kico, Miralem Kapetanović, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan-aspekti geopolitike i hibridnog rata, Sarajevo, 2019.godina, str 212.-213.

nacije, pa i za oružane sukobe niskog intenziteta. Šušnica također tvrdi da je danas cilj Dodika i Rusije da pod svaku cijenu održe destabilizirajući zamrznuti sukob i *status quo* u Bosni i Hercegovini. Za nastavak ostvarivanja srpskih pa i ruskih interesa i nije više potreban oružani sukob kao što se desio 1990.-tih godina. Za ostvarivanje njihovih ciljeva Šušnica smatra da je sasvim dovoljan ograničeni oružani sukob i nasilje niskog intenziteta u kombinaciji s odgovarajućom propagandom, mekom moći, demonstracijama, radikalizacijom mladih, omasovljenjem neofašističkih grupa, separističkim akcijama i međunarodnom i humanitarnom podrškom velikog igrača. To zapravo i je definicija hibridnog rata i njega režim u entitetu Republika Srpska provodi protiv Bosne i Hercegovine, korak po korak, uz podršku Rusije ali i Beograda. Sve navedene organizacije i udruženja u prethodnom tekstu poput Srbske časti i Veterana Republike Srpske nije moguće da se pojedinci sami organiziraju i navedna udruženja osnuju, jer paravojne formacije na Balkanu uvijek stvara oficijelni politički režim koji se služi kriminalnim i ekstremističkim strukturama. Paravojnim formacijama se prvo obezbjeđuje unutrašnja vlast zatim zastrašuju politički protivnici.¹⁰⁴

3.7. Hibridne aktivnosti Republike Hrvatske prema Bosni i Hercegovini

U proteklom vremenu naročito za vladanje hrvatske predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović i ostalih političkih predstavnika Republike Hrvatske aktivnosti hibridnih prijetnji su u većini slučajeva bili ispoljavani putem širenja medijske propagande s ciljem izazivanja pometnji u bosanskohercegovačkom društvu. Većina medijskih članaka je bila usmjerena na temu koja govori o desetini hiljada terorista ili stranih boraca koji su se vratili ili treba da se vrata na područje Bosne i Hercegovine iz ratnih zona Sirije i Iraka. Prilikom vođenja razgovora sa ostalim političkim predstavnicima iz regiona i svijeta, Kolinda je svoj fokus također bila usmjerila na Hrvate iz Bosne i Hercegovine i njihovo stanje u vezi izbornog zakona u Bosni i Hercegovini. Sadašnji predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović vrlo često u medijima se izlaže sa temom o Bosni i Hercegovini i lobiranju na promjene izbornog zakona koji bi išao u korist Hrvata iz Bosne i Hercegovine, te su vrlo često prisutne izjave kojima se želi istaknuti kako je Bosna i Hercegovina nefunkcionalna država, te je prema očima međunarodne zajednice i ostalih država članica EU opisana kao drugorazredna država kada su u pitanju promicanja demokratije i ljudskih prava.

---

¹⁰⁴ Srđan Šušnica, Paravojske i Rusija čekaju pogodan moment za udar na Bosnu i Hercegovinu, 2018.godina, dostupno na <https://saff.ba/srdjan-susnica-paravojske-i-rusija-cekaju-pogodan-momenat-za-udar-na-bih/> (datum pristupa 27.11.2022.)

Kada bi podvukli crtu iz perspektive Bosne i Hercegovine, i naroda koji se nalazi u Bosni i Hercegovini, može se reći da ne postoje nikakve analize koje bi mogle predočiti i utvrditi koliko je štete nanoseno imidžu Bosne i Hercegovine kada su u pitanju razmatranja međunarodne zajednice, kako od strane Hrvatske, tako i Srbije i ostalih država u regionu.

Izjavu predsjednice Hrvatske o deset tisuća ekstremista prenijeli su svi mediji u svijetu, pa čak i neki mediji u Kini i Japanu. U zapadnim državama ova vijest je bila i jedna od glavnih, odnosno da deset tisuća terorista čeka da napadne Zapad u trenutku kada Zapad vodi borbu protiv ISIL-a u Siriji. Sve ove informacije su se pretvorile u poruke od kojih Zapad iskazuje strah od Bošnjaka, a strah traži reakciju, istaknuo je Tucaković.¹⁰⁵

Ono što se treba znati kada je riječ o utjecaju hibridnih aktivnosti na Bosnu i Hercegovinu, je svakako suradnja između Hrvatske i Rusije. Kada je riječ o suradnji, finansijske veze su ono što neminovno veže ove dvije zemlje, naročito nakon afere „Agrokor“ koja je bila tema razgovora između predsjednice Kolinde i ruskog predsjednika Putina na sastanku u Moskvi. Agrokor je okarakterisan kao jedna od najvećih hrvatskih kompanija, a vlasnici navedene kompanije su dvije ruske banke.¹⁰⁶ Također hrvati surađuju sa Rusijom kada je riječ i o sklapanju velikih poslovnih projekata s ciljem remontiranja hrvatskih helikoptera. Također ruski Gazprom je zainteresiran da preuzme i postane vlasnik lanca benzinskih pumpi „Ina“.

Kada bi analizirali medijske i propagandne istupe Hrvatskih političkih zvaničnika u suradnji sa ruskim političarima prema Bosni i Hercegovini, oni bi se mogli sumirati u jednu tematsku cjelinu, a to je da Bosna i Hercegovina nastoji da uspostavi islamsku državu. Medijsko djelovanje na ovaj način, bi Hrvatima bilo u korist tako što bi imali priliku ili cilj da dobiju šansu za oživljavanjem trećeg entiteta koji bi se nazivao Herceg Bosna koji nosi naziv iz ne tako davne povijesti. Cilj je da se degradira pozicija Bošnjaka kao političkog faktora kada je u pitanju otvaranje teme Bosne i Hercegovine pred političkih predstavnicima i međunarodnom zajednicom EU.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Evin Mušinović, BiH na udaru propagande iz Srbije i Hrvatske, stručnjake brine šutnja bošnjačkih političara, 2017.godina., web stranica <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bih-na-udaru-propagande-iz-srbije-i-hrvatske-strucnjake-brine-sutnja-bosnjackih-politicara/171130030> (datum pristupa 29.11.2022.)

¹⁰⁶ Info portal Made for minds, Ruska cijena hrvatske prehrambene sigurnosti, 2022.godina. web stranica <https://www.dw.com/hr/ruska-cijena-hrvatske-prehrambene-sigurnosti/a-61350938> (datum pristupa 29.11.2022.)

¹⁰⁷ Danijal Hadžović, Islamskom državom do Herceg-Bosne: Hrvatska politika priprema bodljikavu žicu za Bošnjake, 2018.godina. web stranica : <https://www.sarajevograd.click/islamskom-drzavom-do-herceg-bosne-hrvatska-politika-priprema-bodljikavu-zicu-za-bosnjake/> (datum pristupa 29.11.2022.)

Isto tako može se istaknuti da je u Bosni i Hercegovini na sceni čvrsta koalicija Dodika i Čovića koji djeluju skupa te se može naslutiti da im je cilj slabljenje Bosne i Hercegovine u svakom mogućem društvenom i političkom segmentu. Također, politiku Čovića podržava politička elita Republike Hrvatska koja vrši lobiranja za ciljeve Čovića i Hrvata u Bosni i Hercegovini od Brisela do Moskve. Kada je riječ o Hrvatskoj i njihovim hibridnim aktivnostima prema Bosni i Hercegovini, može se reći da je većina njihovih „napada“ usmjerena prema Bošnjacima u Bosni i Hercegovini. Oblici hibridnih aktivnosti od strane Hrvatske prema Bosni i Hercegovini je neprijateljski političko nastrojena politika prema Bošnjacima, kao i širenje vijesti u medijima da Bošnjaci u Bosni i Hercegovini stvaraju islamsku državu, prema Hadžoviću.

Prema Durakoviću oba HDZ-a igraju na kartu islamofobije koja jača u svijetu, čak i u Evropi, možda najviše u njoj. Koristeći se tim međunaordnim trendom oni žele satanizirati Bošnjake kao muslimane, okarakterisati ih navodnom prijetnjom, pa tako kao i svoju legitimnu metu. Duraković navodi da se politički vrh služi klevetama, denuncijacijama i krivotvorenjem stvarnosti. Prema Durakoviću „Hrvati traže priliku ili argument za akciju protiv Bošnjaka koja bi rezultirala secesijom određenog područja.“¹⁰⁸

3.7.1. Hibridne aktivnosti iz entiteta Federacije Bosne i Hercegovine u cilju ostvarivanja hrvatskih i drugih interesa

Na inicijativu Dragana Čovića formiran je Hrvatski narodni sabor koji ima za osnovni cilj da kroz političko djelovanje okuplja hrvatski narod, koji bi kroz izmjenu izbornog zakona u Bosni i Hercegovini stvorio entitet koji je pogodan za Hrvate, te bi se kroz određeno vrijeme prilikom refrenduma najprije formirao u Bosni i Hercegovini, a zatim bi se kroz novi referendum pripojio Republici Hrvatskoj, prema autorima Kapetanoviću i Kici.¹⁰⁹

Mijo Krešić kao predstojnik Odbora za sigurnost Hrvatskog narodnog sabora ima najmanje dva zadatka, a to je da pojedince, grupe i druga lica iz hrvatskog naroda koji se suprotstavljaju politici HDZ-a da budu obilježeni ili markirani, i da selektira hrvatske nacionalne iz

---

¹⁰⁸Esad Duraković, Bošnjački političari nisu svjesni opasnosti, 2018. godina, web stranica <https://ba.n1info.com/vijesti/a241890-durakovic-bosnjacki-politicari-nisu-svjesni-opasnosti/> (datum pristupa 29.11.2022.)

¹⁰⁹ Miralem Kapetanović i Ahmed Kico, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan – aspekti geopolitike i hibridnog rata, Sarajevo, 2019.godina, str 217.

sigurnosnog sistema Bosne i Hercegovine koje će se realizirati u provedbu ličnih interesa i ideja u sklopu Hrvatskog narodnog sabora.

Fra Ivo Marković opisuje djelovanje HDZ-a na čelu sa Draganom Čović te njegove ciljeve i želje, kada je u pitanju područje prijašnje Herceg Bosne. Svakako da su HDZ i Dragan Čović teritorij Herceg Bosne dobili kao nasljedstvo, i njihov jedini cilj je da se očuva područje Herceg Bosne. Fra Ivo Marković ističe da je Herceg Bosna najveći promašaj hrvatske politike općenito. On je HDZ opisao kao najveći politički monstrum koji je nanio neizmerno zlo prije svega hrvatskom narodu u Bosni i Hercegovini, a potom i opterećuje politiku Republike Hrvatske. On također naglašava da HDZ ne zanima puno izborni zakon niti bilo kakva ravnopravnost Hrvata u Bosni i Hercegovini. Ističe da kada bi i došao na razmatranje prijedlog u vezi izbornog zakona da ga oni nebi prihvatili, jer njih samo zanima područje Herceg Bosne za ostvarivanje ličnih i privatnih interesa. Može se zaključiti da HDZ vodi opasnu politiku kojom se prije svega ugrožava opstanak hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. Hrvati u Bosni i Hercegovini masovno napuštaju svoja ognjišta te se može zaključiti da ga napuštaju upravo jer im se ne dopada vođenje političke situacije kada je u pitanju opstanak Hrvata u Bosni i Hercegovini. Priča u vezi izbornog zakona, cjelokupna politika HDZ-a, suradnja sa Srbima iz Republike Srpske, zasnovana je na produbljenu odnosa koji se bazirani na mržnji prema muslimanima, te se u takvoj društvenoj klimi stvara nestabilnost među određenim društvom. Osobito je važno da se politika Republike Hrvatske oslobodi politike Herceg Bosne koja je uvezana u velikosrpski projekt kao opterećenje prošlosti i okrene se dugoročnoj i perspektivnoj politici koja će joj omogućiti da igra aktivnu geostratešku ulogu na ovome raskrižju civilizacija.¹¹⁰

Prema profesoru Nenadu Kecmanoviću, on ukazuje da bi bošnjačka strana morala da popusti oko izmjena izbornog zakona u kome je greškom navedeno da jedan od članova Predsjednika Bosne i Hercegovine mora da bude Hrvat, umjesto predstavnika hrvatskog naroda. Nedugo nakon takve situacije, Čović je izjavio da bošnjački lideri ne žele nikakav dogovor o izmjenama izbornog zakona, to jeste da ne žele da se pronađe rješenje koje bi omogućilo da

---

¹¹⁰ Ivo Marković, Livanjska deklaracija je plod mržnje i podrška političkom monstrumu Herceg Bosni, 2018.godina, web stranica <https://www.infobrcko.com/vijesti/item/13598-livanjska-deklaracija-je-plod-mrznje-i-podrska-politickom-monstrumu-herceg-bosni.html> (datum pristupa 29.11.2022.)

hrvatski član Predsjedništva Bosne i Hercegovine bude osoba izabrana glasovima većine bosanskohercegovačkih Hrvata.¹¹¹

Naprotiv, mnogi bosanskohercegovački analitičari tvrde sasvim suprotno od strane hrvata iz Bosne i Hercegovine kao i iz Hrvatske što u medijima izjavljuju kao Ivica Lučić da je za današnji međunarodni terorizam upravo zadužena Bosna i Hercegovina, tvrdi da je međunarodni terorizam začet u Bosni i Hercegovini devedesetih godina.¹¹²

Mnogi hrvatski autori i njihove knjige za cilj imaju predstaviti da se pred bosanskohercegovačkom, evropskom javnošću pokaže i dokaže da je osnivanje Herceg Bosne bilo legalno i legitimno, te da se isto to osnivanje temelji na Ustavu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, koji omogućava svakom građaninu pa i narodu pravo na odbranu. Prema hrvatskim autorima i ulaženjem u povijest, Hrvatsku bi trebali činiti područja koja obuhvataju Dalmaciju, središnju Bosnu, Liku i Hercegovinu. Prilikom analize i pripajanja područja, određeni autori bili oni Hrvati, Bošnjaci ili Srbi isprepliću povijesne događaje iz prošlog oružanog sukoba, ili kako bi ga neki nazvali sukobom civilizacija, kršćanstva i islama.

---

¹¹¹Sputnik Srbija, Zorić N., Rizičan trenutak: Krupan korak ka raspadu Bosne – u tri dela, 2017.godina, web stranica : <https://lat.sputnikportal.rs/20171130/sta-ce-biti-sa-bosnom-posle-haga-bosna-1113632312.html> (datum pristupa 29.11.2022.)

¹¹² Faruk Vele, Ko je Ivica Lučić: Šef zloglasnog SIS-a optužuje Bošnjake da žele novi rat, 2018.godina, web stranica <https://radiosarajevo.ba/vijesti/regija/ko-je-ivica-lucic-sef-zloglasnog-sis-a-koji-optuzuje-bosnjake-da-zele-novi-rat/291146> (datum pristupa 30.11.2022.)

4. NEKONVENCIONALNE AKTUELNE HIBRIDNE AKTIVNOSTI NA PODRUČJU BOSNE I HERCEGOVINE

Kada je riječ o nevojnom ugrožavanju bosanskohercegovačke države i društva može se reći da je ovaj oblik ugrožavanja naročito prisutan u periodu krize države, sa velikim intenzitetom, sve u cilju ugrožavanja sigurnosti u Bosni i Hercegovini, ali i u cilju ugrožavanja sigurnosti na regionalnom nivou. Hibridne aktivnosti koje su svrstane i okarakterisane kao savremene aktivnosti su svakako nametanje s ciljem ugrožavanja poput prirodnih katastrofa, globalno zagrijavanje, oblici terorizma koji svojim djelovanjem ispoljavaju zastrašivanje i nesigurnost prema građanima, prisutnost korupcije u državnim institucijama, prisutnost organiziranog kriminala, trgovine ljudima ili prisutnost migracija na području Bosne i Hercegovine, narušavanje elektroničkog bankovnog poslovanja i transfera novca, razna krivotvorenja, prevare i sve druge aktivnosti koje su protuzakonite predstavljaju samo neke od aktivnosti nekonvencionalnih hibridnih aktivnosti.

Prisutnost navedenih aktivnosti u određenom državnom prostoru zahtjeva stvaranje i proširivanje novih doktrina i sigurnosnih strategija koje su sposobne da odgovore i da se suprostave prisutnim sigurnosnim prijetnjama ili rizicima. Spomenute doktrine i sigurnosne strategije treba graditi u suradnji s javnošću kao sastavnicom javnih politika. U ovakvim okolnostima i prisutnošću rata na određenom području, treba imati na umu da klasične konvencionalne prijetnje nisu nestale, te se nalazimo u stoljeću gdje se međusobno nadopunjuju konvencionalni i nekonvencionalni sukobi.

U radu će se analizirati rat kao globalna pojava i koji su to odgovori za njegovo sprečavanje. Kako bi se izbjegle štete na korist države i društva Bosne i Hercegovine u suprostaljanju hibridnih aktivnosti, sigurnosne strategije se moraju temeljiti na poznavanju međunarodne okoline i na javnim politikama.¹¹³

Kada se govori o hibridnim aktivnostima sigurnosnim analitičarima je jasno da društveni uslovi i međunarodni politički kapaciteti traže sigurno djelovanje svih raspoloživih državnih kapaciteta kako bi se pomoću njih osigurali zacrtani interesi, pri čemu bi samim tim hibridne aktivnosti dobile sve više na značaju, te je već sada jasno da bez potpore svih državnih kapaciteta nije moguće postići zacrtane interese i ciljeve u korist države.

---

¹¹³ Dario Matika, Nevojno ugrožavanje sigurnosti i suvremeni rat, 2009.godina, web stranica : <https://hrcak.srce.hr/file/73574> (datum pristupa 04.03.2023.)

Da bi se hibridne aktivnosti provele i ostvarile, one zahtjevaju vrhunske preduslove i pripreme pri izvršenju određenog napada ili pri nanonšenju štete određenoj državi. Kao što je ranije navedeno, potrebno je da postoji snažno političko rukovodstvo te da se omoguče svi resursi za izvršenje operacije, bila ona u kratkom ili dužem vremenskom periodu. Pri samom stvaranju plana za napadanje države, svakako da je itekako potrebno analizirati napadnutu državu u smislu skeniranja njene najpogodnije ranjivosti. Informacione operacije će se koristiti i nakon aktivne faze hibridne operacije. Politička podrška, primjena obavještajnih službi i informacione operacije su ključne u toku priprema, izvršenja i pratećih faza hibridnih operacija.¹¹⁴

Prema Miloševiću i njegovom mišljenju o hibridnom ratu, „hibridno ratovanje predstavlja osvajanje ili postizanje zacrtanih ciljeva, uz malo ili bez ikakvih borbi. U hibridnim ratovanju je skoro nemoguće reći kada počinje stvarna borba ili nasilje koje je okarakterisano kao hibridno ratovanje. Jedna od ključnih ideja hibridnog ratovanja je namjerno zamagljivanje razlike između uredno odvojenih kategorija ratova i mira i civilnih i vojnih operacija. Ovo zamagljivanje se postiže korišćenjem širokog spektra sredstava, nasilnih i nenasilnih, vojnih i civilnih, na pažljivo planiran način bez nepotrebnog kršenja praga rata, čak i ako se nivo eskalacije razlikuje.“¹¹⁵

4.1. Političke metode u sistemu hibridnih aktivnosti

Jedna od metoda hibridnih aktivnosti u njihovom djelovanju je svakako i uključivanje političke metode pri realizaciji zacrtanih ciljeva. U Bosni i Hercegovini, ali i ostalim državama, može se reći da političke metode i potpora političkih subjekata u izvršenju određenih interesa ima jako velik značaj, što hibridnim aktivnostima itekako pruža vjetar u leđa. Kada se ostvaruju razni državni ciljevi, političkim akterima koji koriste hibridne aktivnosti može se reći da će njihovi zacrtani ciljevi biti ostvareni uz puno manje žrtava i finansijskog troška.

---

¹¹⁴ Davor Milošević, Pojmovno određenje fenomena hibridnog ratovanja, Vojska Srbije, 2018.godina, str. 313., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803300M.pdf> (datum pristupua 04.03.2023.)

¹¹⁵ Davor Milošević, Pojmovno određenje fenomena hibridnog ratovanja, Vojska Srbije, 2018.godina, str. 312., web stranica : <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803300M.pdf> (datum pristupa 04.03.2023.)

Putem političkih metoda u hibridnom ratovanju cilj određene države je rušenje vlasti ili podriivanje države koju planiraju da napadnu bez bilo kakve najave konflikta ili sukoba, destabiliziranje vlasti, provociranje i izazivanje nezadovoljstva među građanima, stvaranje građanskih nemira, kao i prisiljavanje napadnute države na razne političke odluke koje mogu biti na sopstvenu štetu, uglavnom, postizanje raznih ciljeva koji će rezultirati na štetu resursa napadnute države. U hibridnom ratu postoje različite metode napadanja državnih resursa, te samo na taj način i korištenjem više različitih sofisticiranih metoda koje su okarakterisane nevojnim sredstvima, dolazi se do raznih postignutih ciljeva, u krajnjem vremenu kao što su zauzimanje tuđeg prostora, preuzimanje ili kontrola vlasti, te pojedinih ključnih resursa neke države.¹¹⁶

Po mišljenju mnogih, u tzv. modernom dobu, tehnološkom vremenu, ekonomija i politika nisu više organizirane na hijerarhijski birokratski način, nego djeluju kao fleksibilne strukturirane mreže. Osnova uporabe moći i distribucije resursa izuzetno se promjenila, te je bilo očito da će nove moderne metode širenja poruka i informacija na velikim udaljenostima, velikom brzinom prenosa informacija promijeniti prirodu ljudske interakcije.

Srž promjene načina ratovanja svakako da nije promjena političkih ciljeva ili interesa koji su i danas identični kao i u prošlim ratovima koji su se vodili konvencionalnim oružjem, srž promjena načina ratovanja je svakako pomak u načinu ostvarivanja tih ciljeva. Karakteristike današnjih ratova su svakako nepredvidivost protivnika pri napadu na politički, sigurnosni, ekonomski ili ekološki sektor određene države, njegova dinamičnost i fleksibilnost, rastući značaj informacijskog, energetskog i drugih aspekata koji u savremenom dobu imaju značaj, ako ne i više od operacija i ciljeva koji su se ostvarivali putem vojnog aspekta u prošlosti. To podrazumijeva razliku od tradicionalnog uništavanja protivnika primjenom vojne sile do korištenja kombinacije nevojnih metoda s ciljem dezintegracije protivnika i njegovih unutrašnjih resursa.¹¹⁷

Prema Radkovestu hibridna politika je ciljana kompleksna upotreba političke, diplomatske, ekonomske (uključujući financijske, energetske i vojno tehničke aspekte) razmjene, kao i informacijskih propaganda i druge nekonvencionalne mjere jedne države s ciljem potkopavanja unutarnje i vanjske politike druge države, i to uz pomoć širokog raspona

---

¹¹⁶ Željko Cvrtić, HIBRIDNI RAT-suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, web stranica : <https://www.bib.irb.hr/1086183> (datum pristupa 05.03.2023.)

¹¹⁷ Jasmin Ahić, Bakir Alispahić, Horizontalno i vertikalno hibridno djelovanje i/ili rat – studija slučaja Bosne i Hercegovine, str. 9, web stranica : <file:///C:/Users/PC/Downloads/221-Article%20Text-668-3-10-20211224.pdf> (pristupio 05.04.2023.)

prikrivenih metoda i mehanizama potkupljivanja, zastrašivanja i ucjenjivanja vodstva političkih i gospodarskih elita, političkih stranaka i društvenih grupa, kao i cjelokupne populacije te države. Metode hibridne politike se provode tokom svih faza hibridnog rata, a započinje u pripremnoj fazi hibridnog rata.¹¹⁸

4.1.1. Financiranje političkih opcija i političara pojedinaca, te nevladinih udruga

Analizom i infiltriranjem pojedinaca koji se nalaze u elitnim političkim krugovima određene države kao i samim već razrađenim nevladinim organizacijama koje opstaju tako što ih strane države financiraju, te preko drugih agenata i špijuna vrlo je jednostavno doći do najtajnijih podataka određene države i ucjeniti pojedince, pa s njima i upravljati kako bi se donosile odluke koje odgovaraju neprijateljskoj strani. Ovakav način preuzimanja kontrole i vlasti nad raznim ključnim institucijama određene države je svakako najlakše postići u državama u kojima sistem nije izgrađen i stabilan na nivou profesionalnosti. Pri preuzimanju kontrole od strane neprijatelja na ključnim infrastrukturnim institucijama određene države, polako se postavljaju novi i podobni politički kadrovi koji će odlučivati u korist neprijateljske države. U takvim slučajevima se nema tko suprostavljati neprijateljskim odlukama i raditi za dobrobit sopstvene države i svog naroda.

4.1.2. Hibridni rat protiv pojedinca

Da li je moguće voditi hibridni rat protiv pojedinca koji se nalazi u elitnim političkim krugovima ili obnaša određenu državnu funkciju? Na ovo pitanje odgovor može da bude i da i ne. Svakako da prema određenom pojedincu mogu da budu upućene razne dezinformacije, razne spletke, podmetanja, negativna propaganda u cilju njegove diskreditacije u javnosti. No, sigurno je da se svaka dezinformacija koja je iznešena putem medija, opozicije ili javnosti ne može smatrati hibridnim ratom. Međutim, ovakve scene na domaćoj političkoj sceni su jako učestale, posebice od strane novinara ili medijskih kuća koji su pod palicom određenih pojedinaca, ali takvi napadi na pojedinca svakako da imaju efekte hibridnih aktivnosti s ciljem rušenja pojedinca, te na taj način destabilizirati instituciju ili određeni sektor koji vodi, ili na

---

¹¹⁸ Radkovets Yuiry (2015b). Russia's Armed Agression against Ukraine: Peculiarities of Preparation and Conducting New Challenges and Threats. BINTEL Geopolitical Analytics Journal, str.8, Kijev, Ukrajina, 2015, web stranica : <https://www.aies.at/download/2022/Geopolitics-of-the-War-in-Ukraine-FINAL.pdf> (datum pristupa 06.03.2023.)

čiji rad utiče. Svakako da se takvim djelovanjem stvara nepovjerenje u državne institucije od strane drugih kolega ali i građana određene države. Samim stvaranjem nepovjerenja u određene institucije države može se smatrati kao hibridnom aktivnošću rata.¹¹⁹

4.2. Ekonomske mjere u sistemu hibridnih aktivnosti

Kada je riječ o ekonomskim mjerama ili ekonomskim ucjenama, može se reći da postoje različiti načini ucjena jedne države prema drugoj. Ucjene jedne države prema drugoj većinom su bazirane na ključne infrastrukture države, bez kojih država nebi mogla da opstane ako bi u međuvremenu došlo do zastoja određene potrošne robe za njeno stanovništvo ili održavanje raznih vrsta gospodarstva. Ucjene energetske ovisnosti koje određena država nema u zalihama za sopstvenu potrošnju, pa tako će morati ovisiti o samoj nabavci i transportu iz neke druge najbliže susjedne države koja je bogata i raspolaže sa resursima koje određena država traži. Kada već govorimo o energetske resursima za Bosnu i Hercegovinu, može se reći da Bosna i Hercegovina raspolaže sa većim količinama energetske resursa, pa je tako u par slučajeva izvozila i prodavala državi Švicarskoj.¹²⁰ Država koja kupuje od susjednih država energetske izvore te ako ona želi nešto u političkom smislu, a ovisna država se protivi takvim odlukama, onda ju vrlo lako može početi ucjenjivati s cijenom energenata ili u protivnom joj smanjiti cijenu energenata ili u potpunosti prekinuti opskrbu.

Kada je riječ o ekonomskim ucjenama posebno je interesantno preuzimanje prirodnih i vitalnih interesa poput voda, šuma, crpilišta nafte i plina, autocesta, velikih površina zemljišta i raznih koncesija na iskorištavanje ruda, šljunka, pijeska od strane stranih tvrtki.¹²¹

Jedan od najaktuelnijih načina prodirivanja u gospodarstvo Bosne i Hercegovine je svakako preuzimanje tvrtki, preduzeća od strane stranaca ili neprijatelja bosanskohercegovačkog društva. U bosanskohercegovačkom slučaju stranci preuzimaju tvrtke koje su od vitalnog strateškog značaja za Bosnu i Hercegovinu. Prema Željku Cvrtilu pri preuzimanju tvrtke od strane stranca prethodno se takva tvrtka u potpunosti obavještajno skenira u smislu kadrova,

---

¹¹⁹ Željko Cvrtila, HIBRIDNI RAT-suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, str.7, web stranica : <https://www.bib.irb.hr/1086183> (datum pristupa 05.03.2023.)

¹²⁰ Almir Mehmedbegović, Vuk, baka i izvoznici struje, Portal NOMAD, 02.05.2021., web stranica : <https://nomad.ba/muhamedbegovic-vuk-baka-i-izvoznici-struje> (datum pristupa 06.03.2023.)

¹²¹ Željko Cvrtila, HIBRIDNI RAT – suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, str. 4, web stranica : [1086183.Hibridni rat - suvremeni naziv za ve poznate oblike ratovanja ZA 12-17\(4\).pdf](https://www.bib.irb.hr/1086183.Hibridni_rat_-_suvremeni_naziv_za_vec_poznate_oblike_ratovanja_ZA_12-17(4).pdf) (datum pristupa 06.03.2023.)

sveukupnog poslovanja, poslovnog potencijala, finansijskog stanja, te postojećih sigurnosnih mehanizama. Traže se slabosti koje se onda napadaju kroz vrbovanje kadrova koji svojim odlukama nanose štetu tvrtci, primjerice uzimanjem nepovoljnih kredita, dogovaranjem unaprijed nepovoljnih poslovnih akvizicija. Na takav način se strateška tvrtka oslabljuje, smanjuje joj se vrijednost i čini je se lakšom metom za preuzimanje.¹²²

Kada pogledamo države u regionu, ali i one globalnije, može se zaključiti da je u posljednje tri decenije sve aktuelnije ulaganje stranaca u određenu državu. Analizom određenih firmi, dolazimo do zaključka da se kapital za ulaganje u određenu firmu kretao u različitim formama, od direktnih ulaganja od strane stranaca pa sve do klasičnog pozajmljivanja kapitala na finansijskom tržištu. Već je logično i poznato da strane investicije predstavljaju glavni oblik privatnog kapitala razvijenih zemalja i zemljama koje su tek u razvoju. Pod direktnim stranim investicijama podrazumijevamo takav oblik ulaganja, kod kojeg ulagač obezbjeđuje prvo svojine, kontrole i upravljanja nad firmom u koju su uložena sredstva, radi ostvarivanja nekog dugoročnog interesa. Preko ovakvog načina ulaganja, strani ulagač obezbjeđuje svoj aktivan odnos u radu i poslovanju firme u koju su sredstva uložena. Direktno strane investicije nastaju prema statističkim konvencijama MMF-a, kada rezidenti jedne zemlje postanu vlasnikom deset ili više posto nekog preduzeća u drugoj zemlji. Prema istraživanju i analiziranju drugih stručnih radova vezanih za ovu temu, može se navesti informacije gdje su to najveća ulaganja stranih investicija kada se ona odnose na bosanskohercegovačko društvo.

Najveća ulaganja od strane stranih investitora se odnose na društva:

- Intesa Sanpaolo Banka d.d. BiH – 44.2 miliona KM (Italija);
- Hypo Alpe Adria Leasing d.o.o. Sarajevo – 20,50 miliona KM – povećanje kapitala (Austrija);
- Hotelsko turističko preduzeće Neum d.o.o. Neum – 20,20 miliona KM – osnivanje (Nizozemska);
- Brdomerkur d.o.o. Široki Brijeg – 16,70 miliona KM – osnivanje (Hrvatska);
- Hypo Alpe Adria Bank d.d. Mostar – 10,00 miliona KM – povećanje kapitala (Austrija);
- Kosig Dunav Osiguranje Banja Luka – 6,80 miliona KM (Srbija);
- Hypo Alpe Adria Bank a.d. Banja Luka – 5,00 miliona KM (Austrija);

---

¹²² Željko Cvrtila, HIBRIDNI RAT – suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, str. 4, web stranica : [1086183.Hibridni rat - suvremeni naziv za ve poznate oblike ratovanja ZA 12-17\(4\).pdf](#) (datum pristupa 06.03.2023.)

- JP B&H Airlines d.o.o. – 3,80 miliona KM (Turska);
- Inving Invest Inženjering d.o.o. Prijedor – 2,80 miliona KM (Kipar);
- Hepok d.o.o. Mostar – 2,50 miliona KM – povećanje kapitala (Srbija).¹²³

Primjeri fiktivnih firmi na području Bosne i Hercegovine, kao pojedine značajne firme koje su u vlasništvu stranaca:

- U Bosni i Hercegovini posluje preko 500 firmi koje su okarakterisane kao fiktivne firme od strane direktora službe za poslove sa strancima Slobodana Ujića. Firme koje su obilježene kao fiktivne firme, većinskim dijelom se nalaze u vlasništvu stranih državljana iz zemalja Kuvajta, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Katara, Sirije, Libije, Saudijske Arabije, Rusije i Ukrajine, te isti navedeni vlasnici firmi posjeduju po Bosni i Hercegovini određen većinski broj raznih nekretnina.¹²⁴
- Najveća proizvodnja mlijeka i sira u Bosni i Hercegovini ima kompanija Mlijeko produkt iz Kozarske Dubice, vlasnik firme je Imlek iz Srbije, dok je vlasnik Imleka Adriatic Luxco iz Luksemburga;
- Meggle BiH iz Bihaća, vlasnik je Meggle iz Njemačke;
- Inmer – Gradačac, u vlasništvu kompanije Dukat iz Hrvatske, dok je vlasnik Dukata kompanija B.S.A. International iz Belgije¹²⁵;
- Arapski Grunt u Sarajevu i okolini – državljani arapskih zemalja su u Sarajevu i okolini kupili najmanje 15,3 miliona kvadratnih metara, u svoja preduzeća su uknjižili i 524 stana¹²⁶;
- Mostarski Aluminium Industries d.o.o. – vlasnik Izraelski biznismen Amir Gross Kabirij¹²⁷.

¹²³ Mladen Ivić, Privredni razvoj Bosne i Hercegovine u uslovima globalizacije, maj 2014. godina, Banja Luka, str. 177, web stranica : <https://univerzitetpim.com/wp-content/uploads/2017/03/32.-Privredni-razvoj-BiH-u-uslovima-globalizacije.pdf> (datum pristupa 06.03.2023.)

¹²⁴ Tuzlanski.ba, Okončana kontrola stranih firmi u BiH: Na stotine stranaca će biti protjerano, web stranica : <https://tuzlanski.ba/infoteka/okoncana-kontrola-stranih-firmi-u-bih-na-stotine-stranaca-ce-bitprotjerano/> (datum pristupa 06.03.2023.)

¹²⁵ Kapital, Od mlijeka u BiH najviše profitiraju stranci, 2022. godina, web stranica : <https://www.capital.ba/od-mlijeka-u-bih-najvise-profitiraju-stranci/> (datum pristupa 06.03.2023.)

¹²⁶ Centar za istraživačko novinarstvo, Arapski grunt u Sarajevu, 2020., web stranica <https://cin.ba/arapski-grunt-u-sarajevu-i-okolini/> (datum pristupa 06.03.2023.)

¹²⁷ Republika, Izraelski biznismen i direktor Aluminija novi predsjednik Židovske općine Mostar, 2022. godina, web stranica : <https://republikainfo.com/izraelski-biznismen-i-direktor-aluminija-novi-predsjednik-zidovske-opcine-mostar/> (datum pristupa 06.03.2023.)

4.3. Cyber napadi

Cyber kriminal ili drugim riječima kompjuterski kriminal je vrsta kriminala koja uključuje kompjutere i lokalnu ili globalnu mrežu, te se računarska mreža upotrebljava kao sredstvo ili cilj izvršenja. Svaki kompjuter ili elektronski uređaj može biti korišten u činjenju krivičnog djela ili može biti meta počinioca koji planira izvršiti napad. Prema Mujiću cyber kriminal se može definisati kao „krivična djela koja su počinjena protiv pojedinca ili grupe pojedinaca sa kriminalnim motivom da namjerno naštete ugledu žrtve ili nanesu fizičku ili mentalnu štetu ili gubitak, žrtvi direktno ili indirektno, koristeći moderne telekomunikacijske mreže kao što su internet i mreže mobilnih (Bluetooth/SMS/MMS,NFC) telefona. Cyber kriminal može biti prijetnja za ličnu ili nacionalnu finansijsku sigurnost.“¹²⁸

Kada je riječ o Evropskoj konvenciji o kompjuterskom kriminalu, sve države članice Vijeća Evrope su potpisale konvenciju u Budimpešti 23.01.2001. godine, a nakon nekoliko godina i država Bosna i Hercegovina je potpisala navedenu konvenciju, tačnije 25.03.2006. godine. Sami cilj konvencije je da se između država potpisnica potpomogne u borbi protiv cyber kriminala i stvori potreba za zaštitom legitimnih interesa povezanih internetskim tehnologijama, sprečavanje zloupotrebe kompjuterskih sistema, mreža i podataka, te brža i efikasnija borba protiv krivičnih djela počinjenih u cyber prostoru, olakšavajući njihovo otkrivanje, istragu i gonjenje kako na unutrašnjem tako i na međunarodnom nivou. Konvencija razlikuje četiri vrste krivičnih djela, a one su:

- 1) Djela protiv povjerljivosti, integriteta i dostupnosti kompjuterskih podataka i sistema;
- 2) Kompjuterska djela u koja se ubrajaju kompjutersko falsificiranje i kompjuterska prevara;
- 3) Djela vezana za sadržaj, u koja se ubrajaju djela koja se odnose na dječju pornografiju;
- 4) Djela u vezi sa napadom na intelektualnu svojinu i odnosna prava.¹²⁹

Sve države potpisnice moraju imati određenu kontakt tačku u vidu međunarodne pomoći i saradnje u suzbijanju i rješavanju problema sa kojima se susreću. Kontakta tačka je dostupna za saradnju 24 sata na dan kako bi bila na raspolaganju svim državama potpisanicama.

---

¹²⁸ Mirsada Karahmetović, Kenan Mujić, Vahidin Đaltur, Cyber kriminal i zaštita privatnosti u cyber svijetu, Stručni članak, web stranica : <https://www.ceps.edu.ba/Files/DIT/Godina%206%20Broj%201/11.pdf?ver=1> (datum pristupa 08.03.2023.)

¹²⁹ Mirsada Karahmetović, Kenan Mujić, Vahidin Đaltur, Cyber kriminal i zaštita privatnosti u cyber svijetu, Stručni članak, web stranica : <https://www.ceps.edu.ba/Files/DIT/Godina%206%20Broj%201/11.pdf?ver=1> (datum pristupa 08.03.2023.)

Kontakt tačka u Bosni i Hercegovini je određena ovlaštena službena osoba iz Federalne uprave policije Federacije Bosne i Hercegovine i određena ovlaštena službena osoba iz Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Sigurnosne prijetnje prema metodu počinjenja u sektoru cyber kriminala su:

- Hakovanje: provaljivanje u kompjuter ili sistem radi rekonfiguracije ili reprogramira ;
- Maliciozni softveri: Malwares (virus, crv, trojanac...);
- Phishing : pokušaj krađe podataka putem falsifikovane stranice;
- Socijalni inženjering : proces obmanjivanja, uključujući lažno predstavljanje, kako bi se žrtva navela na davanje zaštićenih informacija);
- Spam : slanje neželjenih masovnih poruka;
- DoS/DdoS: povećanje beskorisnog prometa s ciljem preopterećivanja mreže-uskraćivanje usluga.

Sigurnosne prijetnje prema motivima počinitelja u sektoru cyber kriminala su:

- Politički motivi: cyber špijunaža, haking, cyber sabotaza, cyber terorizam, cyber ratovanje;
- Ekonomski motivi: cyber prevare, haking, krađa internet usluga, piratstvo softvera, mikročipova i baza podataka, cyber industrijska špijunaža, lažne internet aukcije ;
- Proizvodnja i distribucija nedozvoljenih i štetnih sadržaja : dječija pornografija, pedofilija, širenje rasističkih i nacionalističkih ideja i stavova, trgovina ljudskim organima, oružjem i drogom;
- Povrede privatnosti: nadgledanje elektronske pošte, spam, prisluškivanje i snimanje;
- Samodokazivanje: haking radi zabave, prestiža.

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini, najčešći oblici na našem području koji su zabilježeni kao izvršenje krivičnog dijela iz oblasti cyber kriminala su:

- Neovlašteno dolaženje do passworda i korištenje istih bez dozvole stvarnih vlasnika a u cilju pribavljanja protivpravne materijalne koristi ili drugih benefita;
- Neovlašteno sprečavanje ili ometanje pristupa javnoj mreži;
- Izrada i unošenje računarskih virusa u namjeri njegovog unošenja u tuđi računar ili računarsku mrežu ili telekomunikacionu mrežu;

- Unos netačnih ili propuštanje unosa tačnih podataka ili na drugi način uticanje na rezultat elektronske obrade i prenosa podataka u namjeri pribavljanja protivpravne imovinske koristi;
- Zloupotreba audio-vizuelnih sadržaja;
- Slučajevi krađe identiteta.¹³⁰

4.4. Organizirani kriminal

Oblici organiziranog kriminala su sve prisutniji kada je riječ o Bosni i Hercegovini. Samo organiziranje i poticanje na kriminalne radnje se u teoriji smatra kao oblikom hibridnog rata, naročito kada se radi i aktivnostima poput prodaje droge, oružja, šverca svakodnevnih upotrebljivih zaliha poput cigareta, duhana, krijumčarenje ljudi i mnoge druge radnje. Sa ovim činom i radnjom kriminalnih aktivnosti svakako da se oslabljuje ekonomska moć pa i društvena struktura određene države. Nakon „obavljenog“ posla, i nelegalno stečenim novcem pojedinci ulažu novac u razne nekretnine, poslove, firme, medije te kupuju sve ono što im je od interesne vrijednosti. Dosad stečenim iskustvom može se zaključiti da pojedini kriminalci koji obavljaju velike poslove rade isključivo paralelno sa vlastodršcima države. Kriminalci u svojoj krimi karijeri svakako da pružaju pomoć tajnim državnim agentima, te stoje na raspolaganju za svaki njihov zadatak, pa sve do izvršavanja ubojstava koji u današnjem vremenu preko medija vrlo lako mogu biti prikazani kao obračun mafije.

U Bosni i Hercegovini organizirani kriminal sve više dobiva na značaju, a najtujecajniji faktori koji organiziranom kriminalu daju vjetar u leđa su:

- Poremećen društveno-ekonomski sistem i korupcija;
- Nestabilna politička situacija;
- Specifičan geostrateški položaj BiH;
- Socijalna nejednakost stanovništva i siromaštva;
- Visok stepen nezaposlenosti;
- Neadekvatni, neprimjenjivi ili selektivno primjenjivani propisi,
- Nedostatak profesionalizma i zloupotreba savremenih tehnologija.¹³¹

¹³⁰ Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, Procjena prijetnje od organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini, mart 2017. godina, web stranica : http://www.msb.gov.ba/PDF/OCTA_BiH_2016_Final_usvojena_08032017.pdf (datum pristupa 09.03.2023.)

Bitno je napomenuti da ključnu karakteristiku savremenog transnacionalnog organiziranog kriminala čini povezanost sa legalnim strukturama društva i države. Ove konstatacije se pretežno odnose na postkomunističke, tranzicijske i slabe države. Iako te države formalno funkcioniraju po osnovnim demokratskim načelima, čak i ustavno, suštinski u tim državama vladaju ili upravljaju određene interesne elite kreirajući i namećući svoju logiku i praksu djelovanja svim zvaničnim organima izvršne, zakonodavne i sudske vlasti. O organiziranom kriminalu se radi samo onda kada su nosioci kriminalnih radnji u izravnoj ili neizravnoj vezi sa pojedincima iz državnih institucija različitog nivoa i različitih funkcija. Mogu postojati i veoma organizirane kriminalne grupe koje djeluju samostalno i čine različita zlodjela, ali se države s njima relativno lako razračunavaju. Međutim, kada govorimo o organiziranom kriminalu, onda je djelatna veza kriminalaca sa “državom” nezaobilazna.

U narednom tekstu će biti navedene najaktuelnije kriminalne aktivnosti koje su zabilježene u Bosni i Hercegovini. Također, sve navedene aktivnosti su itekako okarakterisani kao hibridne prijetnje koje narušavaju mir i stabilnost građanima Bosne i Hercegovine. Kriminalne aktivnosti su prikazane prema „Procjeni prijetnji od organiziranog kriminala u Bosni i Hercegovini“ koju je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo na održanoj sjednici 08.03. 2017. godine.¹³² Oblici organizovanog kriminala su:

- Neovlašteni promet opojnim drogama: Trgovina drogom igra važnu ulogu za organizirane kriminalne grupe koje su pronašle nove načine krijumčarenja i prodaje njihovih proizvoda, sakriju svoj profit i zastraše rivale, utiču na političke strukture i eliminišu neprijatelje. U posljednjim godinama diverzifikacija među kriminalnim grupama, uključujući trgovce drogom se brzo povećala. Prema analizi, i prometu opojnih droga na području Bosne i Hercegovine, može se reći da je Bosna i Hercegovina na globalnom pogledu okarakterisana kao država koja proizvodi (najčešće plantaže marihuane) drogu, tranzitna zemlja ili u krajnjem slučaju određite za rasparčavanje droga koje dolaze iz drugih zemalja (heroin – jugoistočna Azija, kokain – južna Amerika, preko Nizozemske, Španjolske, Njemačke, Belgije itd., marihuana – Albanija, ekstazi i amfetamin – Nizozemska itd.)

---

¹³¹ Centar za sigurnosne studije, Studija o organizovanom kriminalu u Bosni i Hercegovina, Sarajevo, 2014. godina, str. 58, web stranica : http://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/OrganizKrim_BHS.pdf (datum pristupa 10.03.2023.)

¹³² Vijeće ministara BiH, Procjena prijetnje od organizovanog kriminala u BiH, 2017. godina, Sarajevo, web stranica : http://www.msb.gov.ba/PDF/OCTA_BiH_2016_Final_usvojena_08032017.pdf (datum pristupa 11.03.2023.)

- **Trgovina ljudima:** Već nam je poznato da se Bosna i Hercegovina nalazi na vrlo pogodnom geostrateškom položaju kada je u pitanju trgovina ljudima koji dolaze iz južnijih siromašnih država za željom i voljom u nadi boljeg života u određenim Evropskim državama. Bosna i Hercegovina se već nekoliko godina nalazi u procesu tranzicije gdje dolaze do izražaja ekonomski i socijalni faktor, naročito siromaštvo i nezaposlenost. Vijeće ministara BiH je trgovinu ljudi opisala kao regrutovanje, transport, skrivanje ili prihvatanje osoba, putem prijetnje ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obambljivanja, zloupotrebe ovlasti ili davanje ili primanje plaćanja da se postigne pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom. Velik fokus u trgovini s ljudima je usmjeren prema seksualnom iskorištavanju oba spola, prisilna prostitucija, pornografija, prisilni rad u vidu prosjačenja u BiH ili drugim regionalnim državama, prodaja ljudskih organa, te prisilno vršenje krivičnih djela.
- **Neovlašteni promet oružjem i vojnom opremom:** Na području Bosne i Hercegovine je itekako aktuelna pojava prometa oružjem i vojnom opremom među stanovništvom. U većini slučajeva oružje koriste osobe radi krijumčarenja, ali i kao sredstva za izvršenje određenih krivičnih djela na našem području. Bosna i Hercegovina je poznata po zaostacima oružja kod civilnog stanovništva iz predhodnog rata koji se desio na našem području. Nelegalna nabavka i trgovina s oružjem je u velikoj potražnji u zemljama u EU. Oružje koje se najviše krijumčari prema zemljama EU iz Bosne i Hercegovine su najčešće automatske puške, pištolji i eksploziv.
- **Korupcija:** Korupcija i organizovani kriminal predstavljaju jedan od najdominantnijih faktora koji svojim djelovanjem ugrožavaju razvoj i ekonomsku stabilnost Bosne i Hercegovine. Zaposlenici u državnim institucijama zloupotrebljavaju položaj, uz već dogovorenu materijalnu stimulaciju, omogućuju pojedincima ili ljudima iz kriminalnog miljea, ostvarivanje nekog prava ili radnje koje su nezakonite. Korupcija za sobom ostavlja jako negativan utjecaj na društvo : smanjenje javnih prihoda, otežano funkcionisanje javnih institucija, ugrožavanje standarda građana, socijalno raslojavanje, umanjivanje autoriteta političke vlasti, povećanje poslovne nediscipline, podsticanje novih organizovanih kriminalnih grupa, ugrožavanje pravnog poretka itd. Za očekivati je da će korupcija biti prisutna i u budućnosti na našem području, a negativne posljedice koje utječu na ekonomiju Bosne i Hercegovine su veoma značajna.

- Privredni kriminal: Privredni kriminal u Bosni i Hercegovini je okarakterisan kao jedan od aspekata organizovanog kriminala, te direktno utječe na društvo i sve slojeva stanovništva u pogledu narušavanja ekonomije države. Privredni kriminal je usko povezan sa korupcijom. Krivična djela u vezi privrednog kriminala su najčešće zloupotreba ovlaštenja, razne prevare pri dobijanju kredita ili drugih pogodnosti, prevare u poslovanju, falsifikovanje službenih isprava, porezne utaje, nedozvoljena trgovina, organizovani kriminal u vezi s poreznom utajom i carinskom prevarom itd.
- Pranje novca: Pranje novca je proces kojim kriminalne osobe svojom aktivnošću nelegalno zarađeni novac nastoje prekriti kao i kupljene imovine, koje su stekli kriminalnim aktivnostima. Najčešće tipologije pranja novca su : kupovina nekretnina, kreditno zaduženje samo paravan i često se krediti prijevremeno otplaćuju, novčani transferi putem *off shore* kompanija, slanje nelegalnog stečenog novca u inostranstvu na račune fizičkih lica u BiH, zloupotrebe tržišta kapitala, iznošenje gotovine preko granice u cilju kupovanja imovine u inostranstvu, kupovina vlasničkih udjela u pravnim subjektima, pozajmice koje fizička lica daju preduzeću i obrnuto, zloupotrebe bankarskog sektora, dodijeljivanje kredita u cilju izvlačenja novca iz bankarskog sistema BiH, korištenje gotovine, velik broj novčanih transfera na osnovu fiktivnih pravnih poslova, osnivanje lažnih preduzeća, ulaganje nelegalno stečenog novca u nekretnine, preduzeća i opreme za rad preduzeća i dr. Najčešći oblik pranja novca u Bosni i Hercegovinu su fiktivne firme i fizička lica koji njima rukovode.
- Cyber kriminal: O ovoj kriminalnoj aktivnosti u prethodnom dijelu magistarskog rada je već bilo riječi.

4.5. Medijska propaganda

U današnjem vremenu mediji su jako aktuelni kada su u pitanju hibridna djelovanja od strane jedne države prema drugoj. Tehnološkim razvojem u medijskom sustavu promjenila se i sama politička komunikacija kada gledamo razliku između novih i tradicionalnih medija. U današnjem vremenu može se reći da je internet sve više baza kao hibridni medij. Razne informacije danas su dostupne na internetu, s čim postoji jako dobra mogućnost za manipulacijom. Kada se vodi hibridni rat putem medija, treba istaknuti da saznanje nad tačnom informacijom jedan od najvećih prednosti hibridnog ratovanja.

Država koja hibridno medijski djeluje na drugu državu treba uložiti velike napore kako bi saznala određene informacije koje će biti od velike koristi. U pridobivanju informacija najčešće fokus je usmjeren prema ključnim infrastrukturama države kao što je stanje u vojnom, političkom, obavještajnom, gospodarskom, finansijskom sektoru te o zalihama resursa koje neka država posjeduje iznad količina koje su joj potrebne za opstanak. Svakako da posebnu metu čine dužnosnici država ili dužnosnici institucija kao što su : vlade, ministarstva, glavni stožeri vojske, policije, obavještajne službe, centralne banke i druge bitne funkcije u obavljanju dužnosti neke države.¹³³

U današnje vrijeme najveći broj informacija se dobiva iz medija, te je jako teško doći do ključnih informacija bez prikrivenih operacija. Prikrivene operacije podrazumijevaju:

- Prikriveno prikupljanje informacija: obavlja se uz pomoć prikrivenih stranih agenata, domaćih suradnika, prodor u informacijske i komunikacijske sustave.
- Dezinformacija: predstavlja širenje laži i obmanu javnosti, publike, u svrhu dezinformacija ubrajaju se i ekonomske ili marketinške dezinformacije s ciljem prevare kupca, dezinformacije se najčešće prenose putem neovisnih privatnih medijskih kuća u koje javnost najmanje može posumnjati itd.
- Propaganda: predstavlja plansko i sustavno oblikovanje percepcije, manipulisanje pojedinca, grupe ljudi ili cijelog stanovništva s ciljem praćenjem njihove reakcije koji vršitelj želi postići, propaganda je okarakterisana kao način za postizanje vojnih, političkih, obavještajnih reakcija.
- Indoktrinacija: planski ili sustavni proces koji za cilj ima prisilom nametnuti točno određene ideje, stavove koji mogu biti istiniti, lažni ili polu-lažni, najučinkovitije indoktrinaciju provoditi jeste nad ljudima koje su manje životne dobi (kroz obrazovni sustav, dječijim vrtićima itd.)¹³⁴

Sami smisao aktivnosti medijskog hibridnog djelovanja se vrši iz razloga da možemo utjecati na njegove tokove informiranja i predstavljati javnosti, publici one informacije koje mi želimo i koje su pogodne za nas. Temeljni cilj hibridnog medijskog djelovanja je stvoriti vlastitu prednost i iskoristiti slabost druge države ili grupe ljudi ili pojedinca. S takvim djelovanjem, kada informacija procuri u krug neke grupe ili organizacije to nazivamo upravljanje

---

¹³³ Željko Cvrtila, Hibridni rat, suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, str.2, web stranica : <https://www.bib.irb.hr/1086183> (datum pristupa 11.03.2023.)

¹³⁴ Gordana Lesinger, Upravljanje medijima i informacijama u hibridnome medijskom sustavu, 2018. godina, str. 61, web stranica : <https://hrcak.srce.hr/212438> (datum pristupa 12.03.2023.)

informacijom u medijskom hibridnom prostoru. Upravljanje informacija u komunikaciji mora biti sustavno isplanirano kada je u pitanju provedba informacije, praćenje i revizija informacije.

4.6. Psihološke operacije

Pri izvođenju psiholoških operacija cilj napadača je da ostvari zacrtane ciljeve u obliku rušenja vlasti određene države, nametne destabilizaciju među vladajućim elitama, stvori građanske nemire ili druge štetne radnje koje mogu utjecati na donošenje bitnih odluka u korist agresora.

Franck Hoffman dok opisuje hibridni rat koristi pojam konvergencije. On govori o konvergenciji fizičkog i psihološkog, borca i neborca, kinetičkog i informacionog pristupa. Hoffman smatra da je konvergencija najznačajnija tokom vođenja hibridnog rata unutar načina vođenja rata i nastojanje da se predviđaju hibridni sukobi tokom kojih će države i nedržavni akteri iskoristavati sve načine sukoba kako bi ostvarili određeni cilj. Samom spoznajom da je hibridni rat u današnje vrijeme jako opširan pojam i teško je sve obuhvatiti prilikom razglabanja ovog pojma, to svakako ne predstavlja završetak konvencionalnih ratova, već ukazuje na faktor koji će komplikovati pristup u planiranju odbrane u 21.vijeku za svaku državu.¹³⁵ Svi oblici i faktori hibridnog napada se isključivo rade da bi se postigli sinergijski efekat u psihološkoj dimenziji sukoba.

Teren za psihološko djelovanje svakako da pogoduje klima nesigurnosti među stanovništvom, strah, bojaznost za uvjete bez koji je izuzetno teže živjeti (posao, ucjene itd.). Prilikom osnove za psihološko djelovanje, slijedi djelovanje na emocije, stavove i postupke građana ili manjih grupa. Također psihološki rat je okarakterisan kao nelinearna borba između sukobljenih strana. Psihološka moće se ostvaruje putem ubrzanih informacija, elektronskih i cyber operacija.

---

¹³⁵ Originalni izvor : Frank Hoffman, Conflict in the 21.st century : The rise of hybrid wars, 2007.godina, str. 55-59., web stranica : https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf (datum pristupa 12.03.2023.) , Dio navedenog teksta preuzet od : Vračar M., Diskurzivni pristup fenomenu „hibridnog ratovanja“, Beograd, 2018.godina, str. 333., web stranica : https://www.researchgate.net/publication/330975318_Diskurzivni_pristup_fenomenu_%27hibridnog_ratovanja%27 (datum pristupa 12.03.2023.)

Glavne metode tijekom informacijsko-psihološke operacije od strane Yury Kuleshova su:

- Direktna laž s ciljem dezinformiranja domaće i strane publike;
- Prikrivanje kritično važnih informacija;
- Disolucija važnih informacija u ogromno mnoštvo podataka;
- Pojednostavljanje, potvrđivanje i ponavljanje;
- Terminološka supstitucija: događaji za koje je otežano formirati stvarnu sliku;
- Tabuiziranje određenih tipova informacija i novinarskih kategorija;
- Prepoznavanje slike: pojedinci mogu sudjelovati u nekim događajima, te tako utjecati na svjetonazor svojih obožavatelja;
- Pružanje negativnih informacija gdje je odaziv publike znatno veći nego kod pozitivnih informacija.¹³⁶

Utjecaj na umove ciljane publike zahtjeva identifikaciju njihovih psiholoških točaka ili ranjivosti. Što psihologija može učiniti za ratovanje? Psiholog može obratiti pažnju određenoj osobi na one elemente ljudskog uma koji su inače držani po strani. On može pokazati kako preobratiti požudu u gnjev, pojedinačnu snalažljivost u masovni kukavičluk, povjerenje u nepovjerenje, predrasude u bijes. On to radi tako što ide do nesvjesnog stanja uma za svoj izvor materijala. Kao drugo, psiholog može postaviti tehnike kako bi otkrio kako se doista neprijatelj osjeća. Neke od najgorih zabluda povijesti su se izdigle od pogrešne procjene stanja neprijateljskog uma. Beaufre tvrdi da uz dodatak materijalnih faktora, umjetnost bitke se sastoji od zadržavanja i jačanja psihološke kohezije vlastitih trupa dok se u isto vrijeme ometa neprijateljeva, stoga je psihološki faktor ključ uspjeha.¹³⁷

Cilj psihološkog rata je izmjeniti stavove, vrijednosti, mišljenja i ponašanje pripadnika napadnute strane u svoju korist, prisiliti ih na pokornost, upravljati njihovom ponašanjem a da često toga nisu svjesni. Takav cilj ostvaruje se različitim pritiscima i manipulacijama psihološkog rata, čime se nameće određen sustav vrijednosti, ovisnosti i nadmoći.¹³⁸

---

¹³⁶ Originalni izvor : Ofer Fridman, Vitaly Kabernik, James Pearce, Hybrid Conflicts and Information Warfare : New Labels, Old politics, str. 158., web stranica : <https://www.amazon.com/Hybrid-Conflicts-Information-Warfare-Politics/dp/1626377510> (datum pristupa 12.03.2023.), Preuzeto od : Robert Kolobara, Hibridne prijetnje u 21. stoljeću – teorija i istraživanje nazivlja u BiH, str.8. web stranica : <https://hrcak.srce.hr/231826> (datum pristupa 12.03.2023.)

¹³⁷ Originalan izvor : Beaufre A., A review of two books, juni 1965. godina, str : 57., web stranica : <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P3157.pdf> (datum pristupa 12.03.2023.), Preuzeto isto kao i 116. (Kolobara R., str. 11)

¹³⁸ Vera Ranogajec, Psihološki rat, 2000.godina, str. 146., web stranica : <https://hrcak.srce.hr/file/5025> (datum pristupa 12.03.2023.)

4.7. Pobune stanovništva

4.7.1. Organiziranje revolucije i građanskih pobuna

Navedenu metodu hibridnog ratovanja imali smo priliku vidjeti u Ukrajini, Bliskom Istoku i drugim našim susjednim državama u regionu koje su bile mete za napade od strane drugih država. Razlog napadanja jedne države na drugu je uglavnom okarakterisan kao napad zbog teritorijalnog područja, prirodnih ili ekonomskih resursa koje napadnuta država posjeduje.

Prije nego što izbije ovakva vrsta pobuna, teren se priprema najčešće širenjem raznih dezinformacija i promicanje propagande putem medijskih službi koji djeluju paralelno sa političarima u cilju širenja straha i panike. Druga faza izazivanja revolucije i građanskih pobuna u jednoj državi se u većinskim slučajevima bazira od strane stranih agenata, špijuna koji vrbuju domaće podobne pojedince i grupe ljudi koji su spremni da predvode akcije i zadatke koje su dobili od stranih agenata. Metode stvaranja revolucije su mnogobrojne, ali svakako da stoji da je manipulaciju lakše izvršiti na neke manjine koje se nalaze u državi ili regionu. Na našem području najaktuelnija metoda stvaranja građanskih pobuna pa i revolucije jeste medijsko vezanje za prošlost, spominjanje povijesnih ratnih zločina, te se stvaraju tenzije i strah i napada se društvo na emocionalnim elementima.

4.7.2. Raseljavanje ili useljavanje stanovništva

Raseljavanje stanovništva iz matične države može i najčešće se realizira metodom prisile ili drugim metodama. Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, možemo reći da bosanskohercegovačko stanovništvo napušta svoju državu najčešće iz ekonomskih razloga, koji su možemo reći nastali mješanjem stranih agenata i drugih grupa u gospodarstvo Bosne i Hercegovine. U ovakvom slučaju, u Bosni i Hercegovini ali i u državama u regionu mediji djeluju na svoj način tako što prikazuju publici teško ekonomsko stanje, te suprotno uveličavaju perspektive kada je u pitanju zapošljavanje i plaće u drugim evropskim državama, što je sigurno jedan od glavnih razloga za raseljavanje stanovništva.

Pri raseljavanju ili useljavanju stanovništva u određenoj državi jedan od najutjecajnijih sigurnosnih ugroza jedne države je svakako negativna demografija. Svaka država bez

stanovništva i dobre radne snage propada, nema ekonomskog rasta, mirovinski sustav postaje na vrlo niskim granama, dolazi do kolapsa državnog proračuna i s vremenom određena država bude prisiljena na uvoz stranog stanovništva iz drugih siromašnih država. Novo stanovništvo mijenja demografsku sliku što može krivim politikama dovesti do unutarnjih sukoba.¹³⁹

Samim iseljavanjem svog stanovništva i useljavanjem drugog na svom području, kao što su radili Rusi u Ukrajini, kao i Albanci na Kosovu u navedenim primjerima dolazilo je do unutarnjih sukoba i oružane borbe. Imigranti svojim useljenjem u države na području EU su već počeli izazivati sukobe na ulicama iako ih je tek ušao mali broj, te ukoliko se njihov broj znatno poveća što se i predviđa analizama (do 400 milijuna u narednih 3 decenije) znatno teško će biti uspostaviti istinski mir bez sukoba i ratova. U takvim slučajevima i posljedicama koje su imigranti spremni učiniti, u većinskim slučajevima države s malim brojem stanovnika su prve na redu, kao što je slučaj s Bosnom i Hercegovinom i drugim manjim državama u regionu.

4.7.3. Prikrivena invazija

Prikrivena invazija se najčešće odvija tako da se na određeni neprijateljski teritoriji upućuju vlastite snage ili civilni ljudi koji su prekriveni ili maskirani u domaće snage, te svojom pristunošću na neprijateljskom području djeluju u cilju kontroliranja određenog područja. Također čest oblik prikrivenih invazija su svakako terorističke akcije i oblici ekstremizma, kao i oblici radikalizacije putem društvenih mreža koji teže ka terorističkim aktivnostima.

Paralelno s takvom vrstom invazije ide i informacijski, odnosno dezinformacijski rat kojim se putem medija i drugih glasnogovornika negira umješnost u unutarnji građanski sukob neke države, koji je plasiran kroz kontrolirane medije. Rusija je negirala upletanost u preuzimanje Krima kao i istočnog dijela Ukrajine, Srbija je negirala umješnost rata u Bosni i Hercegovini kao i u Hrvatskoj, te su tako određen vremenski period uspjevali zavarati zapadne države

---

¹³⁹ Željko Cvrtila, *Hibridni rat – suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja*, str. 6., web stranica : <https://www.bib.irb.hr/1086183> (datum pristupa 13.03.2023.)

kupujući si tako vrijeme za razvijanje svojih drugih tajnih operacija i metoda ka ostvarivanju svog cilja.¹⁴⁰

4.8. Obavještajna djelatnost

Obavještajne službe imaju veliku ulogu u vođenju hibridnih ratova, ali isto tako i zadužene su za prepoznavanje i odupiranje hibridnim napadima na određenu državu. Nakon Drugog svjetskog rata možemo reći da sve aktivnosti i oblici hibridnih ratovanja su vodile obavještajne službe, međutim pojavom interneta i razvojem tehnologije došlo je do znatne promjene kada je riječ o hibridnim aktivnostima. Internet i razvoj tehnologije pružio je običnim ljudima da spoznaju hibridne aktivnosti, te od tog vremena svaki napad je okarakterisan kao „hibridna prijetnja“. Vođenje hibridnog rata i napadanja jedne države na drugu, ozbiljniji napadi se vode protiv obavještajnih službi u cilju dezinformisanja ključnih ljudi koji obnašaju bitne funkcije, i to sve u cilju da promjene svoje mišljenje, stavove pa čak i raspoloženje. Već prije 2000. godine obavještajne službe jakih država su bile upoznate sa hibridnim izazovima, pa su tako već bili spremni i s vremenom formirali određene sektore koji će da se bave hibridnim prijetnjama, naročito kada je riječ o širenju dezinformacija putem interneta. Nažalost, kada je riječ o Bosni i Hercegovini i obavještajnim službama za sigurnost, s pravom možemo istaknuti da su napadi na obavještajne službe i njihovo rukovodstvo u zadnjih par godina sve učestaliji, gdje je Bosna i Hercegovina faktički krhka država i ne postoje velike šanse da se odbrani ili ublaže te napade. Također, bitno za istaknuti da od svih vrsta hibridnih napada, napad na obavještajne službe je vrlo osjetljivo područje, jer napadom i podijelom obavještajnih službi, ili raspadom, faktički jedna država je u stanju da izgubi nacionalni opstanak sebe i svojih građana. Prilikom vođenja ili odbrane od hibridnog rata, političko rukovodstvo sve zamišljene operacije vrši kroz sigurnosne i obavještajne službe.

S pravom možemo reći da sve susjedne države u regionu nemaju toliko razvijenu strategiju u borbi protiv hibridnih prijetnji. Bosna i Hercegovina se faktički nebi mogla odbraniti od bilo koje slabije države kada bi bile u pitanju hibridne prijetnje upućene od strane države agresora, a ne da razglabamo o jakim državnim silama poput Rusije, Kine, Njemačke i drugih moćnih država. U navedenom segmentu stojimo jako loše. Bosna i Hercegovina trenutno ne posjeduje

---

¹⁴⁰ Željko Cvrtila, Hibridni rat – suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, str. 6, web stranica : <https://www.bib.irb.hr/1086183> (datum pristupa 13.03.2023.)

ni jasnu strategiju u vezi hibridnih prijetnji koja bi nas zaštitila od nekog određenog djelovanja neprijatelja.

Većina razvijenih zemalja ima specijalizirane odjele za cyber operacije, pri vojsci, obavještajnim službama, dijelom policiji koji su namijenjeni za reagiranje u slučaju cyber ratovanja, ali BiH je tek na početnom nivou kad je o ovome riječ, a uz nezainteresiranost nadležnih jasno je kakva nam je pozicija!¹⁴¹

Od presudne je važnosti da nadležne institucije u Bosni i Hercegovini započnu suradnju kada je riječ o edukaciji, podučavanju, razmjeni iskustva sa jačim državnim silama koje su članice Evropske unije i NATO-a, te da svojim radom teže ka članstvu Evropske unije. Stečeno znanje od strane Evropske unije od velike koristi bi bilo da se odredi, definiše i primjeni u praksi strategija, standardi, tehnologija te osigurati potrebne ljudske i materijalne resurse u cilju osnivanja strategije i instituta koji bi se isključivo bavio hibridnim prijetnjama.¹⁴²

4.9. Subverzivna djelatnost

Prije nego što budu navedeni oblici subverzije, za one koji ne znaju za početak će se prvo opisati pojam subverzije. Subversion u prevodu s engleskog jezika znači rušenje. U praksi kada su u pitanju hibridne aktivnosti ona označava potkopovanje ili rušenje već postojeće vlasti ili političkog poretka. Subverzivno djelovanje obuhvaća razne oblike koje mogu da rezultiraju opasnima za vladajuću elitu. Također, pod subverzijom podrazumijevamo i pružanje pomoći i potpore pojedincima, skupinama ili organizacijama koje zagovaraju nasilno rušenje vladavinskog poretka ili njegovih vodećih ličnosti. Pojedini teoretičari iznose stavove da se subverzivno djelovanje mora provoditi i protiv dominantnih grupa ili organizacija koji provode razne političke ideologije i kulture poput patrijarhalnosti, individualizma i drugih oblika.¹⁴³ Temelj hibridnog ratovanja prema NATO-u se nalazi u subverziji.¹⁴⁴ Pri samom

---

¹⁴¹ Amina Čorbo-Zećo, Hibridni rat – Dodik i Džaferović ignorišu OSA-u, Nikšić šuti, Komšić o tome nije obaviješten, 2022. godina, web stranica : <https://nap.ba/news/97694> (datum pristupa 13.03.2023.)

¹⁴² Jasmin Ahić i Bakir Alispahić, Horizontalno i vertikalno hibridno djelovanje i/ili rat – studija slučaja Bosne i Hercegovine, 2019. godina, str. 18., web stranica : <file:///C:/Users/PC/Downloads/221-Article%20Text-668-3-10-20211224-1.pdf> (datum pristupa 13.03.2023.)

¹⁴³ Miroslav Krleža, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2021.godina, web stranica : <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58598> (datum pristupa 14.03.2023.)

¹⁴⁴ Hybrid warfare: A new phenomenon in Europe's security environment, Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague, 2015. godina, web stranica : http://data.idnes.cz/soubory/na_knihovna/A161212_M02_029_HH16_PP-EN-V1.PDF (datum pristupa 14.03.2023.)

djelovanju putem subverzije i njenih oblika, jedini cilj je da se napadnuta država uništi ili oslabi, kako bi bilo lakše ostvariti zacrtane ciljeve. U nekim slučajevima subverzija se zna proširiti i na konvencionalna djelovanja, sem ubacivanja špijuna, angažiranje medija, podmićivanja, zastrašivanja pojedinaca iz političkih krugova, dešavaju se i likvidacije i teroristički napadi.

Kada je riječ o subverziji na regionalnom i našem području, možemo istaknuti da je politička subverzija bila izuzetno prisutna u periodu početka oružanog sukoba na našem području, te naročito od 1990. do 1992. godine. U susjednoj državi Hrvatskoj, početkom oružanog sukoba, Srbija je svojim djelovanjem potpomagala političku subverziju, te je ona bila u to vrijeme usmjerena prema demokratski izabranoj hrvatskoj vlasti.¹⁴⁵

Također može se reći da je početak oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini vođen političkom subverzijom koja je obilježila njegov tijek (uvođenje paravojnih formacija na teritorij Bosne i Hercegovine), te važno za istaknuti da i današnjim mješanjem Republike Hrvatske i Republike Srbije u bosanskohercegovačku političku sferu ima zaostataka političke subverzije, te se može reći da je danas prisutniji nego ikad prije. Samim mješanjem susjednih država u političke predstavnike Bosne i Hercegovine može se reći da se takvim djelovanjem unosi nemir na našem području, te je to jedan od dokaza da i dalje u Bosni i Hercegovini nije postignut „istinski mir“, te se sve navedene djelatnosti pa i njihove posljedice provode za interese određenih pojedinaca kako bi sticali što veću materijalnu moć. Političkom subverzijom ostvaruje se značajan uspjeh susjednih država kada je u pitanju Bosna i Hercegovina i njeni građani, naročito u destabiliziranju države i njenog područja.

4.10. Prirodne katastrofe

Prirodne katastrofe su okarakterisane kao negativan utjecaj nakon prirodnih opasnosti ukoliko svojim posljedicama nanose štetu društvenoj zajednici. One mogu da uzrokuju gubitke života i nanose ekonomske štete za sobom. U svjetske prirodne katastrofe se ubrajaju zadrhtavanje tla, požari, šumski požari, poplave, grad, suše, toplotni talasi, snježne lavine,

---

¹⁴⁵ Nikica Barić, Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995. godina, Golden marketing – tehnička knjiga, Zagreb, 2005. godina, str. 84., web stranica : <https://www.bib.irb.hr/233701> (datum pristupa 14.03.2023.), Preuzeto od doktorske disertacije Brzica Nikola, Hibridno ratovanje i suvremeni sukobi, Zagreb, 2018. godina, str. 114-115., web stranica : https://www.fpzg.unizg.hr/download/repository/hibridno_ratovanje_i_suvremeni_sukobi_brzica.pdf (datum pristupa 14.03.2023.)

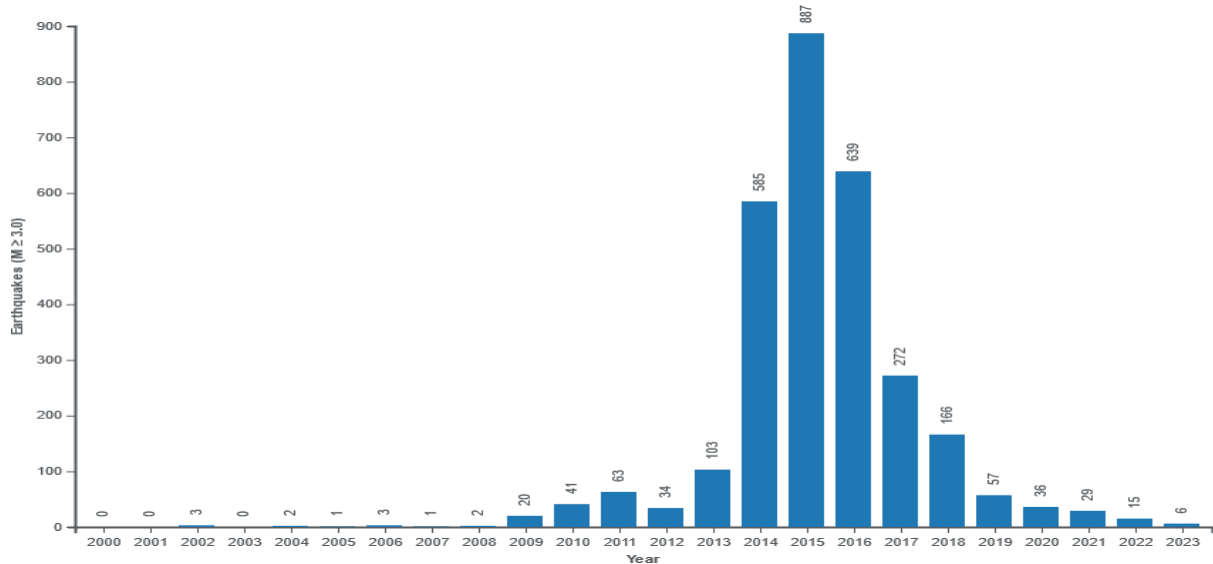
olujno nevrijeme, jaki vjetrovi, uragan, odroni i klizišta, vulkanske erupcije, ledene oluje, tornada, tajfun i cunami i druge okarakterisane prirodne pojave koje nanose štetu društvu. Kada je riječ o Bosni i Hercegovini i prirodnim katastrofama na našem području, aktuelne prirodne katastrofe u Bosni i Hercegovini su potresi, poplave, odroni i klizišta, požari i vrlo česti požari u šumama. Kada je riječ o prirodnim katastrofama, one nemaju svoju granicu niti djeluju na određeno područje (jednu državu). Prirodne katastrofe su vrlo nepredvidive pojave koje mogu zateći jedno društvo i nanijeti velike štete, kako njima, tako i građanima u susjednim državama, pa i širem regionu. Bosna i Hercegovina je poznata država sa brdskom planinskim prostorom pa se može reći da na tom području djeluje planinska klima, gdje su zime jake sa većim količinama snijega, dok je na sjeveru države prisutna kontinentalna klima, a na jugu države je aktuelna mediteranska klima gdje su zime kratke, a ljeta duža i toplija. Samim otapanjem snijega početkom proljeća, i većim oblinama kiše, neizostavno je da dođe do poplave većine rijeka, te tako poplave nanose neizmjerne štete domaćem stanovništvu, ali i regionu. Požari su naročito aktuelni na cijelom području Bosne i Hercegovine, ljeti, naročito u južnom dijelu Bosne i Hercegovine, i ostalim brdsko-planinskim područjima. Klizišta i odroni se javljaju gdje je planinski dio područja, uz kanjone rijeke gdje se nalaze prometnice itd. Kada je riječ o istinskim podrhtavanjima tla, oni su nepredvidivi, međutim u novije doba podrhtavanje tla se može izazvati raznim radnjama u čemu će biti više riječi u narednom dijelu teksta.

Pojedini primjeri prirodnih katastrofa koji nanose velike štete za sobom izazvani od strane sopstvenih država i pojedinaca:

- Oklohama, Savezna država SAD-a, bogata naftom i plinom, sve je više aktuelnija kada su u pitanju potresi koji nanose velike štete po prirodu i ljudskost stanovništva, izazvani frackingom (hidrauličnog frakturiranja) pomoću kojeg se bušotinama u tlo dolazi do nafte i plina. U navedenoj državi, u protekle dvije decenije skoro da nije bilo potresa, dok je se u zadnjih par godina drastično sve promjenilo. Danas potresi u Oklohami rastu i po broju i jačini potresa. Trenutno se događaju najmanje po dva potresa dnevno u navedenoj državi. Mnogi analizatori tvrde da iza ovog događaja stoji ljudski faktor. U Oklohami po podacima svako treće radno mjesto je u vezi nafte i

plina, te stručnjaci upozoravaju da će ovakav način poslovanja ekonomije i bogaćenja dovesti do neuporedivih većih gubitaka.¹⁴⁶

Slika 6. Grafikon koji prikazuje podrhtavanje tla u Oklahomi u vremenskom periodu od 2000. do 2023. godine.¹⁴⁷

- Vermilion energy, Kanadska firma koja se bavi pronalazištima nafte i plina i drugih gospodarskih sirovina, pokrenula je svoje poslove na državama Evrope, od kojih su Hrvatska, Mađarska i Slovačka. Firma Vermilion energy radi na principu tako što od državnih vlasti određene države zakupljuju velik broj zemljišnog posjeda kojeg su ranije analizirali i proučili kada su u pitanju fosilna goriva i druge sirovine koje mogu donijeti veliku ličnu materijalne koristi u interes firme. U Mađarskoj su zakupili približno 615.000 hektara, preko koncesija South Battonya i Ebes. U Slovačkoj svoj biznis su rasporedili na dvije odvojene zemljišne parcele, što čini približno 50.000 hektara. Kada je riječ o državi Hrvatskoj, Kanađani su zakupili približno 975.000 hektara, što navedenu firmu čini najvećim kopnenim vlasnikom zemljišta u njihovoj poslovnoj karijeri. Zemljišta u Hrvatskoj nalaze se uzduž granice sa Bosnom i Hercegovinom, te granicom sa Srbijom. Zemljišta u Hrvatskoj nalaze se u jugozapadnom dijelu države, ili sjevernom dijelu Bosne i Hercegovine koju samo

¹⁴⁶ Al Jazeera, Oklahoma na udaru potresa zbog nafte i plina, 2015. godina, <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2015/7/31/oklahoma-na-udaru-potresa-zbog-nafte-i-plina> (datum pristupa 14.03.2023.)

¹⁴⁷ Oklahoma earthquake swarms (2009-present), web stranica : [https://en.wikipedia.org/wiki/Oklahoma_earthquake_swarms_\(2009%E2%80%93present\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Oklahoma_earthquake_swarms_(2009%E2%80%93present)) (datum pristupa 15.03.2023.)

državna granica dijeli. Samim bušotinama kako bi se došlo do plina i nafte radi ličnog interesa, pojedini analitičari smatraju da je upravo ljudski faktor za to zadužan, te da je ljudski faktor upravo izazvao potres u Petrinji, gradu Hrvatske, koji je za sobom ostavio veliku materijalnu i ljudsku štetu. Potres je bio jačine magnitude 6,4 MW, te mnogi analitičari tvrde da je to tek početak izazivanja potresa na ovom području, te s vremenom se jačina potresa može proširivati i pojačavati, pa tako da postoji mogućnost da potres u navedenom Hrvatskom području, osjete i susjedne države kao što su Bosna i Hercegovina i Srbija. Svakako da ove informacije predstavljaju sigurnosne prijetnje i izazove za Bosnu i Hercegovinu ali i njene građane.¹⁴⁸

Slika 7. Slika poslovanja firme Vermilion Energy na području srednje i istočne Evrope.¹⁴⁹

- Rudnik uglja Gračanica, Gornji Vakuf – Uskoplje, je rudnik koji je sa zvaničnim radom počeo 1938. godine sa podzemnom metodom otkopavanja uglja. Rudnik je cijeli vijek funkcionisao odlično, te svojim radom nisu ugrožavali najbliže ljude koji su nastanjeni blizu rudnika, sve do nedavno. Po medijima i lokalnim pričama, rudniku je ponestalo rude na mjestima gdje su dosad iskopavali rudu. Predstavnici rudnika 2021. godine su ponudili najbližem stanovništvu za preseljenje na drugu lokaciju tako

¹⁴⁸ Officialna stranica firme Vermilion Energy, Central & Eastern Europe (CEE), 2021.godina, web stranica : https://www.vermilionenergy.com/our-operations/europe/cee/?fbclid=IwAR2dGRWlpr22fUQaxCcbTVUh9eGIF2W17TVv6LyPI1vYL_sEURWwzosJ8X4 (datum pristupa 15.03.2023.)

¹⁴⁹ Isto 128.

što bi im izgradili stambenu zgradu koja bi imala kapaciteta oko 500 ljudi, sasvim dovoljno da bi se cijelo okolno selo izmjestilo sa navedenog određenog područja. Međutim, naseljenici Donje Ričice su odbili da se preseljavaju i napuštaju svoja ognjišta. Naime, sve se ovo odvijalo 2021. godine, kada je postignut koalicijski dogovor između vladajućih političkih stranaka u vrijeme prošlih izbora (SDA i HDZ). Rudnik uglja Gračanica nakon pregovora sa mještanima 2021. godine su nastavili sa svojim ciljem, a to je proširenje uglja prema njihovim zacrtanim ciljevima i ličnim interesima. Rezultati kopanja uglja su bili veoma zapaženi, pa je tako radiosarajevo.ba objavio članak i pohvalio Rudnik uglja Gračanica da je ostvario veću proizvodnju od planirane 10.01.2023. godine.¹⁵⁰ Međutim, već nedugo nakon pohvale, uslijedile su negativne posljedice koje su nanijele strah i materijalnu štetu stanovništvu koje je odbilo napustiti svoje domove. Već 11.03.2023. godine dolazi do prvih klizišta na području gdje se nalazi lokalno stanovništvo, te je nakon prvih klizišta ugroženo osam obiteljskih kuća. Mediji iznose činjenice da se već godinama nastoji uz pomoć lokalnih i kantonalnih vlasti proširi rudnik uglja na način da se isele naselja koja se nalaze u blizini rudnika uglja. Unatoč pozivima mještana, tvrde da im se nitko od odgovornih iz rudnika, niti iz vladajućih struktura nije javio.¹⁵¹

Slika 8. Prikaz zemljišta izazvanog nesvjesnim ili namjernim radom Rudnika uglja „Gračanica“¹⁵²

¹⁵⁰ Radiosarajevo.ba, Lijepa vijest : Rudnik uglja „Gračanica“ Gornji Vakuf ostvario veću proizvodnju od planirane, 10.01.2023. godina, web stranica : <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/lijepa-vijest-rudnik-uglja-gracanica-gornji-vakuf-ostvario-vecu-proizvodnju-od-planirane/480257> (datum pristupa 15.03.2023.)

¹⁵¹ Uskoplje info, HRS : Nesvjesnim radom ugrožena hrvatska naselja, 11.03.2023. godina, web stranica : <https://uskoplje.info/hrs-nesavjesnim-radom-ugrozena-hrvatska-naselja/> (datum pristupa 15.03.2023.)

¹⁵² Izvor slike, isto 131.

Kroz par primjera možemo vidjeti da se prirodne katastrofe mogu izazvati ljudskim faktorima koji svojim nesvjesnim, nelegalnim i nemoralnim radnjama nanose veliku štetu kada su u pitanju materijalne i ljudske vrijednosti običnih građana.

5. SUZBIJANJE I PROTIVLJENJE HIBRIDNIM PRIJETNJAMA

U današnje vrijeme moderni sigurnosni izazovi s kojima se sureće Bosna i Hercegovina ali i države u regionu su veoma brzi i nepredvidivi. Bosna i Hercegovina je okarakterisana kao jedna slaba i ranjiva država kada gledamo iz globalne perspektive. Također trebamo biti svjesni da građani počinju što više da ne vjeruju u državne institucije i njihovom radu, što itekako predstavlja velik problem kada je u pitanju protivljenje hibridnim prijetnjama i težnja ka zajedničkom dobitku u korist cijelog društva. Pojave koje su sve češće na ulicama Bosne i Hercegovine su svakako vrlo česti protesti građana kao i nemarnog funkcionisanja sudova, što nam pokazuje da državne institucije vrlo slabo funkcionišu u obavljanju svojih dužnosti. Iz takvog slabog funkcionisanja institucija, naročito sudskih, stvorio se prostor za proširenju organizovanog kriminala iz raznih oblasti.

Da bi se riješile stvari u suzbijanju svih oblika kriminalnih aktivnosti, Bosna i Hercegovina se mora još odlučnije boriti protiv navedenih aktivnosti, te zaoštriti sankcije i razviti nove metode koje bi djelovale u pozitivnom smjeru. Naravno da se ovakve stvari mogu riješavati i suzbijati, međutim također smo svjesni da se Bosna i Hercegovina nalazi na vrlo pogodnom geostrateškom položaju koji je pogodan za vođenje prepirki između istoka i zapada, ali isto tako i pogodno području za tranzit i radnju raznih kriminalnih aktivnosti. Svakako da se Bosna i Hercegovina od nekih globalnih sigurnosnih izazova i prijetnji teško može odbraniti, jer su većinom hibridne aktivnosti provedene od mnogo jačih sila država. Svakako jedan od bitnih faktora za nestabilnost na našem području je i svakako zategnuti odnosi između država na cijelom Zapadnom Balkanu, što je jedan od faktora koji daju vjetar u leđa hibridnim aktivnostima i prijetnjama. Bez obzira da su moderne sigurnosne prijetnje učinile sigurnosnu situaciju još kompleksnijom, i sve je teže da se očuva i stvori jedan istinski mir na našem području, ali svakako da treba istaknuti da su države glavne zadužene za očuvanje mira i stabilnosti na svom području. Prvi korak ka suzbijanju i protivljenju hibridnih prijetnji što treba jedna država da učini je svakako suradnja sa susjednim državama, kao i drugim ostalim državama.

Prema Akrapu, od svih napada koji se mogu desiti od hibridnih aktivnosti, naglasak je stavio na informacijsko-komunikacijski sektor, energetski i vodeni sektor, te ih okarakterisao kao kritične infrastrukture jedne države. Također, treba napomenuti da nema suočavanja i suzbijanja od najjednostavnijih hibridnih aktivnosti pa sve do napadanja ključnih

infrastruktura određene države bez sveobuhvatne sinteze djelovanja državnog, javnog, privatnog i akademskog sektora. Svakako da su primarne mete napada upravo sektor kritične infrastrukture, te se napad izvršava prednostima cyber prostora. Svakako da ulaganja u zaštitu ključne infrastrukture države trebaju biti na jednom zavidnom nivou iz potrebe obrane interesa društva i države.¹⁵³

Prije nekoliko godina pojavila se ideja za osnivanjem sigurnosne zajednice koju bi činile zemlje Zapadnog Balkana u cilju međusobne suradnje kada su u pitanju suprostavljanja prema modernim sigurnosnim rizicima i prijetnjama. Svakako da je jedan od ključnih faktora za pružanjem sigurnosti i stabilnosti na našem području učlanjenje u Evropsku Uniju i NATO. Evropska Unija ulaže velike napore kako bi što bolje ona a i njene članice bile u pripravnosti da se suoče i suprostave hibridnim prijetnjama.

U Zajedničkom okviru za suzbijanje hibridnih prijetnji – odgovor Europske unije,¹⁵⁴ navodi se da su uvid u stanje, otpornost i odgovor okosnica djelovanja EU-a u pogledu hibridnih prijetnji. Svakako moramo poboljšati sposobnost za rano otkrivanje i razumijevanje zlonamjernih hibridnih aktivnosti u ranoj fazi te ojačati otpornost kritične infrastrukture (npr. prometne, komunikacijske, energetske, i financijske) u svojim društvima i institucijama kako bismo se mogli bolje oduprijeti napadima i lakše se od njih oporaviti.

Koraci i naponi koje Europska unija traži od svojih država članica u svrhu suzbijanja hibridnih prijetnji su bazirane prema sljedećim stavkama:

- Provoditi istraživanja o hibridnom riziku;
- Osnivanje jedinice za otkrivanje hibridnih prijetnji;
- Usavršavanje strateške komunikacije;
- Centar izvrsnosti za suzbijanje hibridnih prijetnji;
- Zaštita i otpornost kritičnih infrastrukture država;
- Povećanje sigurnosti energije u EU i povećanje otpornosti nuklearne infrastrukture;
- Sigurnost prometa i opskrbnog lanca;
- Jačanje otpornosti svemirskih sredstava;

---

¹⁵³Dušan Miljuš, Zaštita, Krize treba suzbijati na ishodištu, čim se pojave, web stranica : <https://zastita.info/hr/casopis/clanak/krize-treba-suzbijati-na-ishodistu-cim-se-pojave-25441.html> (datum pristupa 18.03.2023.)

¹⁵⁴ Europska Komisija, Komunikacija komisije Europskom parlamentu, vijeću, europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija, Strasbourg, 2021.godina, web stranica : https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/komunikacija-o-politici-prosirenja-eu-a-za-2021_1666694246.pdf (datum pristupa 18.03.2023.)

- Prilagođavanje odbrambenih sposobnosti i razvoj važan za EU;
- Mehanizmi pripravnosti i koordinacije zdravstva;
- Mreža timova za odgovor na računalne sigurnosne incidente (CSIRT) i tim za hitne računalne intervencije EU-a (CERT-EU) te Direktiva o sigurnosti mrežnih i informacijskih sustava;
- Ugovorno javno-privatno partnerstvo za cyberersigurnost;
- Otpornost energetskeg sektora;
- Otpornost financijskog sektora;
- Otpornost na cyber napade u prometnom sektoru;
- Borba protiv finansiranja terorizma;
- Mjere protiv radikalizacije i analiza potrebe za jačanjem postupaka uklanjanja nezakonitog sadržaja;
- Jačanje suradnje sa susjednim regijama i trećim zemljama;
- Zajednički operativni protokol i vježbe kako bi se poboljšala sposobnost donošenja strateških odluka kao odgovor na složene hibridne prijetnje;
- Ispitivanje primjenjivosti i praktičnih posljedica primjene članka 222. UFEU-a i članka 42. stavka 7. UEU-a u slučaju dalekosežnog i ozbiljnog hibridnog napada;
- Uključivanje sposobnosti vojnog djelovanja u suzbijanje hibridnih prijetnji u okviru zajedničke sigurnosne i obrambene politike te njihovo iskorištavanje i koordinacija;
- Suradnja EU-a i NATO-a u pogledu uvida u stanje, strateške komunikacije, kibersigurnosti te „sprečavanja krize i odgovora na nju”.¹⁵⁵

5.1. Preporuke za unapređenje u suzbijanju i odbrani od hibridnih aktivnosti i napada

Na temelju sveukupnog poznavanja hibridnih prijetnji i sustava u borbi protiv njih, iz više različitih zemalja, moguće je dati preporuke za unapređenje u suzbijanju i odbrani od hibridnih aktivnosti i napada.

- Poboljšanje i unapređenje zakonske regulative iz različitih kriminalnih oblasti koje su u mogućnosti da ugroze državu, društvo ili pojedinca te ih uskladiti po principima i standardima u skladu s državama EU;

---

¹⁵⁵ Europska komisija, Zajedničko izvješće Europskom parlamentu o provedbi Zajedničkog okvira za suzbijanje hibridnih prijetnji u razdoblju od srpnja 2017. do lipnja 2018.godine, Brussels, 2018.godina, web stranica : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=hr> (datum pristupa 18.03.2023.)

- Poboľšanje i unapređenje zakonske regulative kada je u pitanju cyber kriminal;
- Veća medijska promocija i upoznavanja građana sa oblicima hibridnih prijetnji, kako bi ih bili u stanju prepoznati i što prije reagirati nadležnim institucijama;
- Omogućiti građanima što veći stepen sigurnosti, te počinitelje kriminalnih radnji kažnjavati;
- Raditi na podizanju kvaliteta i same spoznaje hibridnih aktivnosti u obrazovnom sistemu;
- Uvesti studijski program za određene studijske fakultete koji se bave sigurnosnim temama na univerzitetima u Bosni i Hercegovini;
- Ujediti nauku, tehnologiju i državne institucije u rješavanju navedenog problema ;
- Preporuka nadležnim institucijama da ozbiljnije pristupe navedenom sigurnosnom problemu;
- Stvoriti registar u sigurnosnim institucijama te bilježiti najčešće aktivne hibridne aktivnosti, te težiti ka suzbijanju i suprostavljanju zabilježenih pojava;
- Veća uključenost države Bosne i Hercegovine u međunarodne projekte na navedenu temu;
- Suradnja sa susjednim i regionalnim državama;
- Članstvo ka EU i NATO-u.

Kao i u mnogim prethodnim periodima u kojima je ljudska zajednica pokazala sposobnost suočavanja sa izazovima i te sposobnost preživljavanja različitih opasnosti, i u ovom vremenu treba mobilizirati sve sposobne i odgovorne autore i strukture države i društva i iznijeti se sa hibridnim prijetnjama koje ugrožavaju njihovo dalje funkcioniranje.

6. ZAKLJUČAK

Moguće je tvrditi da je pojam hibridnog ratovanja aktuelan u posljednjih dvadesetak godina, te sve više dobija na značaju kako u institucijama koji se bave sigurnosnim prijetnjama, tako i u sferi društva ili običnih građana. Pri analiziranju hibridnih ratova zauzimaju se različiti stavovi o novom pojmu, ali ono što je sigurno jeste da pri analiziranju navedenog pojma možemo doći do saznanja i spoznaje mnogobrojnih problema s kojima se danas države i društva suočavaju.

Ono što je bitno istaknuti u vezi hibridnog ratovanja jeste da on čini sukobljavanje između država ili nevladinih entiteta, te pri sukobljavanju se upotrebljava jako širok spektar metoda koje su u današnjem vremenu pretežno prisutne nekonvencionalne metode, ali nije iznimka da se pri sukobljavanju upotrebljavaju i konvencionalne metode prema određenoj državi, društvu, grupi ili pojedincu. Svakako država koja napada putem hibridnih oblika za cilj ima kao i u svakom ratu pokoravanje neprijateljskog društva, te ostvarivanje političkih, ekonomskih i vojnih interesa u korist sebe i svog društva. Ono što je proširilo oblike hibridnih aktivnosti je svakako razvoj informacionih sistema, razvoj tehnologije, pojave modernijih vrsta oružja, te su dostupne mnogobrojne metode kako bi „jače“ države ostvarile svoje zacrtane ciljeve.

Ono što je interesantno da u današnjem vremenu posebice kada se govori o Bosni i Hercegovini permanentno se pokazuje nesposobnost vladajućih struktura da zaštite svoje političke interese, pa čak i živote svojih građana, i to na sopstvenoj teritoriji. Takav način vođenja države u današnjem modernom svijetu predstavlja jedan neuspjeh liderstva ljudi koji obavljaju određene funkcije, te se može zaključiti da je urađeno mnogo nepravilnosti i propusta u njihovom obavljanju dužnosti.

Izgradnja društvene otpornosti je jedan od načina suprostavljanja hibridnim aktivnostima, barem na domaćem terenu, ali opet treba imati na umu da agresor napade izvršava tako da svojom namjerom iznenadi protivnika. Međutim, ovo ne predstavlja lak zadatak, isto tako ne predstavlja dugoročno rješenje kada su u pitanju hibridne prijetnje, za cjelokupno suprostavljanje hibridnih prijetnji u svim sferama društva i cijelom državnom sektoru potrebna je posvećenost i dugoročni plan koji će svojim djelovanjem dati pozitivne rezultate državi i njenom društvu. Pri dugoročnom suprostavljanju hibridnim prijetnjama potreban je snažan politički angažman i kocept sigurnosti. Potrebno je planiranje, izgradnja svijesti,

bezbjedosne kulture i obrazovanja. Zatim, ključni ljudi na određenim funkcijama moraju da surađuju sa susjednim državama i njihovim djelatnicima i smislu potpomaganja i analiziranja situacije, prijetnji, sigurnosnih rizika, kao i procese planiranja i suprostavljanja svim negativnim sigurnosnim oblicima.

Bitno za istaknuti da oblici modernog hibridnog ratovanja zaista nude široke mogućnosti, ali postoji naravno i opcija neuspjeha, te one ne mogu da garantiraju pobjedu u vodećem sukobu jedne države protiv druge, neovisno u kojem se vremenu dešavaju. Nijedan koncept naveden u radu se nije dokazao kao onaj „pravi“, te je vrlo teško ostvariti vojnu pobjedu koristeći napade s kojima se već pokušalo napasti ili su od ranije poznati od iskustva drugih država. U budućnosti hibridni oblici ratovanja upućeni naročito između velikih sila, neće predstavljati već samoprozvanu pobjedu u sukobu, dok je na manje, slabe i krhke države kao što je u našem slučaju Bosna i Hercegovina vrlo lako izvršiti hibridni napad u bilo kojem obliku, te tako državu i društvo dovesti u neželjenu situaciju.

Jedan od najčešćih medija, područja za vođenje hibridnog ratovanja između moćnih sila je cyber prostor, te izaziva opasne učinke i posljedice u stvarnom svijetu, stvaraju se afere tamo gdje ih objektivno nema, s ciljem unošenja podjela, bavljenja samim sobom, zaustavljanja razvoja, poticanja nereda i nepovjerenja u državni sistem i institucije. Mediji posjeduju ogromnu moć jer svojim sadržajem i načinom izvještavanja, oblikuju percepciju javnog mnjenja, također mogu određene događaje i aktere staviti u različit kontekst i predstaviti na različite načine, kako bi kod „publike“ izazvali reakcije koje mogu voditi ka osudi ili odobravanju nekog čina, kao i glorifikaciji ili satanizaciji neke osobe. Stanovništvo počinje gubiti povjerenje u svoju administraciju, vlastitu državu naziva propalom, te konačno može početi iskazivati nezadovoljstvo koje dovodi i do sukoba. U društvu se tako stvara histerično nepovjerenje prema izvještavanju etabliranih i profesionalnih medija kada se radi o političkim temama.

Iz svega navedenog, moguće je zaključiti da se protiv Bosne i Hercegovine i njenih građana vodi hibridni rat. Budući koraci u skorijoj budućnosti u pogledu hibridnih aktivnosti, i što boljeg i kvalitetnijeg odgovora trebali bi ići u smjeru osnivanja instituta za istraživanje hibridnih sukoba, kako bi se ojačala sigurnost i svijest građana o tome da su hibridni sukobi stvarnost koje se ne treba plašiti, već ulagati maksimalne napore na njihovom ranom uočavanju i prepoznavanju, te im se u određenoj mjeri suprostavljati. Od velikog značaja bi bilo jačanje sistema javne, gospodarske i energetske sigurnosti, te stvaranje učinkovitog

sistema upravljanja krizama koje bi bilo u stanju da se suoči sa savremenim sigurnosnim izazovima i rizicima. Samim članstvom Bosne i Hercegovine u EU i NATO pružio bi se veći stepen stabilnosti i sigurnosti kao i društvene bezbjednosti građana Bosne i Hercegovine. Razlog jačanja sigurnosnog sektora u Bosni i Hercegovini je od iznimne važnosti u pogledu očuvanja mira i stabilnosti na ovom području, ali i regionu.

7. LITERATURA

Knjige:

1. Beridan Izet; Tomić Ivo; Kreso Muharem, Leksikon sigurnosti (drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo, 2001. godina;
2. Beridan Izet, Politika i sigurnost, Sarajevo, 2008. godina;
3. Bijedić Izet, Savremene političkogeografske karakteristike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2018. godina;
4. Cikotić Selmo, SAD-BiH Mogući transfer sigurnosnih rješenja, Sarajevo, 2010. godina;
5. Dautović Kenan, Sistem sigurnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2021. godina;
6. Dinarević Nazif, Demokratski nadzor nad službama sigurnosti, Sarajevo, 2008. godina;
7. Fakultet političkih nauka u Sarajevu, Godišnjak 2010./2011, Sarajevo, 2010./2011. godina;
8. Kico Ahmed ; Kapetanović Miralem, Bosna i Hercegovina i Zapadni Balkan (aspekti geopolitike i hibridnog rata), Sarajevo, 2019. godina;
9. McChesney Robert W., Bogati mediji, siromašna demokratija (komunikacijske politike u mutnim vremenima), Sarajevo, 2008. godina;
10. Termiz Dževad, Metodologija društvenih nauka, Sarajevo, 2009. godina;
11. Termiz Dževad, Specifičnosti metodologije istraživanja u bezbjednoj djelatnosti, Sarajevo, 2014. godina;
12. Termiz Dževad, Praktikum iz metodologije politikologije, Sarajevo, 2018. godina;

Internet izvori:

1. Ahić Jasmin; Alispahić Bakir, Horizontalno i vertikalno hibridno djelovanje i/ili rat – studija slučaja Bosne i Hercegovine, Izvorni naučni rad, 2019. godina; (<file:///C:/Users/PC/Downloads/221-Article%20Text-668-3-10-20211224.pdf>)
2. Akrap Gordan, Specijalni rat, Knjiga br.1., Zagreb, Hrvatska, 2012. godina; (<http://www.anakioski.yolasite.com/resources/ga-specijalni1.pdf>)
3. Aljazeera i agencije, Oklahoma na udaru potresa zbog nafte i plina, 2015. godina; (<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2015/7/31/oklahoma-na-udaru-potresa-zbog-nafte-i-plina>)
4. Avdić Avdo, Uz pomoć Ruskih i Srbijanskih specijalaca: Milorad Dodik formira paravojne jedinice u Republici Srpskoj, Žurnal, 2018. godina; (<https://zurnal.info/clanak/milorad-dodik-formira-paravojne-jedinice-u-republici-srpskoj/20914>)
5. Azinović Vlado, Al-kaida u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarnost?, Radio Slobodna Evropa portal, 2007. godina; (<https://www.slobodnaevropa.org/a/705656.html>)
6. Azinović Vlado; Bocan-Harčenko, Aleksandar Romanenko, Sergej Vukadinović Radovan; Jakšić Boško; Đuranović Draško; Sherr James; Jusić Muhamed; Omeragić Daniel; Hodžić Hazim; Ahić Jasmin; Prlenda Antonio; Bassuener Kurt; Stefes H. Christoph; Babst Stefanie; Pećanin Senad; Turčalo Sead; Bećirević Edina; Ćurak, Nerzuk, Rusija i Zapadni Balkan, Udruženje za promicanje euroatlantskih integracija BiH, Sarajevo, BiH, 2010. godina; (<https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/ai/pdf/brosure/Demokracija-i-sigurnost-br-4-5.pdf>)

7. Bartles K. Charles, Getting Gerasimov Right, Military Russian, 2016. godina; (<https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2016/>)
8. Berzinš Janis, Russias new Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy, Center for Security and Strategic Research, Latvia, 2014. godina, (<https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>)
9. Bettina Renz, Russia and Hybrid warfare – going beyond the label, University of Helsinki, 2016. godina; (https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf)
10. Bešlin Milivoje, Ruski udar na Balkan, XXZ Portal, 2017. godina; (<https://www.xxzmagazin.com/ruski-udar-na-balkan>)
11. Brodie Bernard, General Andre Beaufre on Strategy: A review of two books, Santa Monica, California, 1965. godina; (<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P3157.pdf>)
12. Brulić Anel, Savremeni sigurnosni izazovi u regiji Zapadnog Balkana, analiza trendova 2006.-2018., Fakultet političkih nauka u Sarajevu, Sarajevo, BiH, 2019. godina; (<https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/02/SAVREMENI-SIGURNOSNI-IZAZOVI-U-REGIJI-ZAPADNOG-BALKANA-ANALIZA-TRENDOVA-2006-2018..pdf>)
13. Brzica Nikola, Hibridno ratovanje i suvremeni sukobi, Doktorski rad, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska, 2018. godina; (https://www.fpzg.unizg.hr/download/repository/hibridno_ratovanje_i_suvremeni_sukobi_brzica.pdf)
14. Capital.ba, Od mlijeka u BiH najviše profitiraju stranci, BiH, 2022. godina; (<https://www.capital.ba/od-mlijeka-u-bih-najvise-profitiraju-stranci/>)
15. Centar za Evroatlantske studije, Širom zatvorenih očiju – Jačanje Ruske meke moći u Srbiji – ciljevi, instrumenti i efekti, CEAS, 2016. godina; (https://facebookreporter.files.wordpress.com/2016/06/ceas_studija_-_sirom_zatvorenih_ociju_-_jacanje_ruske_meke_moci_u_srbiji.pdf)
16. Centar za istraživačko novinarstvo, Arapski grunt u Sarajevu i okolini, BiH, 2020. godina; (<https://cin.ba/arapski-grunt-u-sarajevu-i-okolini/>)
17. Centar za sigurnosne studije, Studija o organizovanom kriminalu u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, BiH, 2014. godina; (http://css.ba/wp-content/uploads/2011/06/OrganizKrim_BHS.pdf)
18. Cincio, Christopher, Russian Hybrid Warfare in The Ukraina, Canada, 2017./2018. godina; (<https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/402/305/cincio.pdf>)
19. Cvetković Nenad, Pojam hibridnog rata, Beograd, 2019. godina; (<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf>)
20. Cvrtila Željko, Hibridni rat – suvremeni naziv za već poznate oblike ratovanja, Časopis, 2017. godina; (<https://www.bib.irb.hr/1086183>)
21. Čorbo-Zećo A., Hibridni rat – Dodik i Džaferović ignorišu OSA-u, Nikšić šuti, Komšić o tome nije obaviješten, Patna portal, 2022. godina; (<https://nap.ba/news/97694>)
22. Delegation of the European Union to BiH, Sigurnost: EU snažnije reagira na hibridne prijetnje, Članak, 2016. godina; (<https://europa.ba/?p=41746>)
23. Dodonov Roman; Kovalskyi Hryhorii; Dodanova Vera; Kolinko Maryna, Polemological Paradigm of Hybrid War Research, Kiev, Ukrajina, 2017. godina; (http://ispcjournal.org/journals/2017-19/DodonovKovalskyiKolinko_19.pdf)

24. Duraković Esad, Bošnjački političari nisu svjesni opasnosti, N1 BiH portal, 2018. godina; (<https://n1info.ba/vijesti/a241890-durakovic-bosnjacki-politricari-nisu-svjesni-opasnosti/>)
25. Duraković Esad, Država BiH je u smrtnoj opasnosti, ali..., Patna portal, 2017. godina; (<https://nap.ba/news/36578>)
26. Đapo Emir, Dodikove paravojne formacije „ Srbska čast“ i „Noćni vukovi“, SAFF Portal, 2018. godina; (<http://saff.ba/dodikove-paravojne-formacije-srbska-cast-i-nocni-vukovi-video/>)
27. European Commission, Hybrid Warfare: A new Phenomenon in Europe's Security Environment, NATO information Centr in Prague, Czech,2016. godina; (http://data.idnes.cz/soubory/na_knihovna/A161212_M02_029_HH16_PP-EN-V1.PDF)
28. European Commission, Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response, Bruxelles, 2016. godina; (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>)
29. European Commission, Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2021., Strasbourg, Francuska, 2021. godina; (https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/komunikacija-o-politici-prosirenja-eu-a-za-2021_1666694246.pdf)
30. European Commission, The Landscape of Hybrid Threats, Helsinki, Finska, 2021. godina; (https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/02/conceptual_framework-reference-version-shortened-good_cover_-_publication_office.pdf)
31. European Commission, Zajednički okvir za suzbijanje hibridnih prijetnji – odgovor Europske Unije, Bruxelles, Belgija, 2016. godina; (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=hr>)
32. Field Manual 5-0, The Operations Process, Department of the Army, Washington, 2011. godina; (https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN18126-ADP_5-0-000-WEB-3.pdf)
33. Field Manual 3-0, The Operations Process, Department of the Army, Washington, 2011. godina; (<https://irp.fas.org/doddir/army/fm3-0.pdf>)
34. Fridman Ofer; Kabernik Vitaly; Pearce C. James, .., Hybrid Conflicts and Infomation Warfare : New Labels, Old politics, Časopis, 2020. godina; (https://www.strifejournal.org/wp-content/uploads/2020/09/STRIFE_13_11_PENNEL_111_113.pdf)
35. Fukuyama, Francis, End of history and last man, The free press, Macmillan, New York, SAD, 1999. godina; (<https://www.democraziapura.it/wp-content/uploads/2015/01/1992-Fukuyama.pdf>)
36. Gashi Bejtush; Maqedonci Ejup, Hybrid threats – global challenge of modern times, Članak, 2017. godina; (<https://hrcak.srce.hr/file/288047>)
37. Gerasimov Valerij, Vojno-industrijski glasnik, Moskva, 2013. godina; (<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2019/0042-84261907323C.pdf>)
38. Glenn Russell W., Thoughts on „Hybrid“ Conflict, Small Wars Journal, 2009.godina; (<https://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf>)
39. Hadžović Danijal, Islamskom državom do Herceg-Bosne: Hrvatska politika priprema bodljikavu žicu za Bošnjake, Sarajevograd portal, 2018.godina; (<https://www.sarajevograd.click/islamskom-drzavom-do-herceg-bosne-hrvatska-politika-priprema-bodljikavu-zicu-za-bosnjake/>)
40. Hoffman Frank, Conflict in the 21st Century: the Rise of Hybrid Wars, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia, 2007. godina;

- https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_01_08.pdf)
41. Ilić, Sara, Hibridno medijsko djelovanje i hibridni medijski sustavi, Završni rad na sveučilištu u Osijeku, Osijek, Hrvatska, 2018. godina; (<https://repozitorij.aukos.unios.hr/islandora/object/aukos%3A378/datastream/PDF/view>)
  42. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Posjeta delegacije Islamske zajednice u Iranu, BiH, 2015. godina; (https://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=22530:posjeta-delegacije-islamske-zajednice-iranu&catid=201&Itemid=457)
  43. Ivanković Davor, Propagandni hibridni rat protiv EU vode Rusija i ISIL, Večernji list, 2016. godina; (<https://www.vecernji.hr/vijesti/propagandni-hibridni-rat-protiv-eu-vode-rusija-i-isil-1132664>)
  44. Ivić Mladen, Privredni razvoj Bosne i Hercegovine u uslovima globalizacije, Banja Luka, 2014. godina; (<https://univerzitetpm.com/wp-content/uploads/2017/03/32.-Privredni-razvoj-BiH-u-uslovima-globalizacije.pdf>)
  45. Jabin Suraiya; Wani Mudasir Ahmad, A sneak into the Devill's Colony – Fake Profiles in Online Social Networks, Članak, 2017. godina; (<https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1705/1705.09929.pdf>)
  46. Karahmetović Mirsada; Mujić Kenan; Đaltur Vahidin, Cyber kriminal i zaštita privatnosti u cyber svijetu, Stručni članak (<https://www.ceps.edu.ba/Files/DIT/Godina%206%20Broj%201/11.pdf?ver=1>)
  47. Karber A. Phillip, Lessons Learned from the Russo-Ukrainian War, U.S. Army, 2015. godina; (<https://prodev2go.files.wordpress.com/2015/10/rus-ukr-lessons-draft.pdf>)
  48. Kolobara Robert, Hibridne prijetnje u 21.stoljeću – teorija istraživanja nazivlja u Bosni i Hercegovini, Časopis, 2019. godina; (<https://hrcak.srce.hr/file/337151>)
  49. Korybko Andrew, Hybrid Wars : The indirect adaptive approach to regime change, Moscow, 2015. godina; (<https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2015/08/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf>)
  50. Križić Zdenček; Bechana Zinaida; Števkov Peter, Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment, Prag, Czech, 2015. godina; (http://data.idnes.cz/soubory/na_knihovna/A161212_M02_029_HH16_PP-EN-V1.PDF)
  51. Krleža Miroslav, Leksikografski zavod, 2021. godina; (<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58598>)
  52. Lasconjarias Guillaume; Larsen Jeffrey A., NATO's Response to Hybrid Threats, Wales, 2015. godina; (https://www.files.ethz.ch/isn/195405/fp_24.pdf)
  53. Lasić Igor, Ruska cijena hrvatske prehrambene sigurnosti, DW portal, 2022. godina; (<https://www.dw.com/hr/ruska-cijena-hrvatske-prehrambene-sigurnosti/a-61350938>)
  54. Latić Nedžad, Krajnje je vrijeme da raspitamo svoju politiku s Turskom, Kliker portal, 2018. godina; (<https://kliker.info/nedžad-latic-krajnje-je-vrijeme-da-preispitamo-svoju-politiku-sa-turskom/>)
  55. Lesinger Gordana, Upravljanje medijima i informacijama u hibridnome medijskom sustavu, Sveučilište u Osijeku, Hrvatska, 2018. godina; (<https://hrcak.srce.hr/file/310626>)
  56. Mandić Ivica, Definiranje rata 21. stoljeća, Pregledni rad, 2016. godina; (<https://hrcak.srce.hr/file/250352>)
  57. Marković Ivo, Livanjska deklaracija je plod mržnje i podrška političkom monstrumu Herceg-Bosni, InfoBrčko portal, 2018. godina;

- <https://www.infobrcko.com/vijesti/item/13598-livanjska-deklaracija-je-plod-mrznje-i-podrska-politickom-monstrumu-herceg-bosni.html>)
58. Matika Dario, Nevojno ugrožavanje sigurnosti i suvremeni rat, Hrvatska, 2009. godina; (<https://hrcak.srce.hr/file/73574>)
  59. Mattis James; Hoffman Frank, "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars", Naval Institute, USA, 2005. godina; (https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf)
  60. McCuen Colonel John, Hybrid Wars, Army U.S., 2008. godina; (https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20080430_art017.pdf)
  61. McCulloh Timothy; Johnson Richard, Hybrid Warfare, Joint Special Operations University Tampa, Florida, 2013. godina; (<file:///C:/Users/PC/Downloads/744761.pdf>)
  62. MCDC, Countering Hybrid Warfare, Multinacionalni projekt (EU), 2019. godina; (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf)
  63. MCDC, Understanding Hybrid Warfare, Multinacionalni projekt (EU), 2017. godina; (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mcdc_hybrid_warfare.pdf)
  64. Milošević Davor, Pojmovno određenje fenomena hibridnog ratovanja, Vojska Srbije, Srbija, 2018. godina; (<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2018/0042-84261803300M.pdf>)
  65. Mitrović Miroslav, Savremeni izazovi upravljanja nacionalnom bezbjednošću u hibridnome bezbedosnom okruženju, Ljubljana, Slovenija, 2017. godina, (<https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=40610509703108107901809209006809803001700303804406703312210009610209203112408603000700701905511900603021109122009094121106000030087011040086066122096113127095121107018022032074117122115024120069093126113068118004098089092009005097099068118104080083069&EXT=pdf&INDEX=TRUE>)
  66. Monaghan Sean; Countering Hybrid Warfare: So What for the Future Joint Force? (https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/prism/prism_8-2/PRISM_8-2_Monaghan.pdf)
  67. Morača Milutin; Jakšić Pavle; Drljević Savo; Lončarević Đuro; Klišanić Vjekoslav, Tomac Petar; Perišić Milislav, Ogledi iz istorije ratne veštine, Beograd, 1995. godina; (http://www.vojnodelo.mod.gov.rs/multimedia/file/vojna_biblioteka/vbk-06-1955-Mering-1_deo-1-151.pdf)
  68. Muhamedbegović Almir, Vuk, baka i izvoznici struje, Nomad.ba portal, 2021. godina; (<https://nomad.ba/muhamedbegovic-vuk-baka-i-izvoznici-struje>)
  69. Mušinić Ervin, BiH na udaru propagande iz Srbije i Hrvatske, stručnjake brine šutnja bošnjačkih političara, Klix.ba portal, 2017. godina; (<https://www.klix.ba/vijesti/bih/bih-na-udaru-propagande-iz-srbije-i-hrvatske-strucnjake-brine-sutnja-bosnjackih-politicara/171130030>)
  70. Nacionalno vijeće za kibernetičku sigurnost Hrvatske, Izvješće o provedbi akcionog plana za provedbu nacionalne strategije kibernetičke sigurnosti u 2020.godini, Zagreb, Hrvatska, 2021. godina; (<https://www.uvns.hr/UserDocsImages/dokumenti/informacijska-sigurnost/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Akcijskog%20plana%20za%20provedbu%20Nacionalne%20strategije%20kiberneti%C4%8Dke%20sigurnosti%20u%202020.%20godini.pdf?vel=985191>)

71. National Coordinator for Counterterrorism and Security, Analysis of the hybrid threat, Članak, 2019. godina; (file:///C:/Users/PC/Downloads/WEBversie+Chimaera_ENG_5aug2019.pdf)
72. Nato Review, Hybrid war – does it even exist?, 2015. godina; (file:///C:/Users/PC/Downloads/Hybrid_war_does_it_even_exist.pdf)
73. Nikolaidis Andrej, Izbori u BiH još jedni u nizu u koje će se umiješati Rusija, Aljazeera, 2018. godina; (<https://balkans.aljazeera.net/opinions/2018/2/1/izbori-u-bih-jos-jedni-u-nizu-u-koje-ce-se-umijesati-rusija>)
74. OEBS, OEBS i savremeni bezbedosni izazovi, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju u Srbiji, Beograd, Srbija (<https://www.osce.org/files/f/documents/b/f/216971.pdf>)
75. Pajević Maid; Milanović Sedžad; Selmić Mirzo; Korajlić Naida, Organizaciono prilagođavanje obavještajne službe savremenim sigurnosnim izazovima, Mostar, 2013. godina; (<https://www.ceps.edu.ba/Files/DIT/Godina%204%20Broj%202/3.pdf?ver=1>)
76. Pećanin Senad, Već viđeno, N1 BiH portal, 2018. godina; (<https://n1info.ba/kolumne/kolumne-ba/a243196-kolumnaor-senad-pecanin-vec-vidjeno/>)
77. Pindjak Peter, Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together, NATO Review, 2014. godina; (<https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/11/18/deterring-hybrid-warfare-a-chance-for-nato-and-the-eu-to-work-together/index.html>)
78. Pusttai Wolfgang; Kotoulas Ioannis, Geopolitics of The War in Ukraine, Atene, Grčka, 2022. godina; (<https://www.aies.at/download/2022/Geopolitics-of-the-War-in-Ukraine-FINAL.pdf>)
79. Radiosarajevo.ba, Lijepa vijest : Rudnik uglja „Gračanica“ Gornji Vakuf ostvario veću proizvodnju od planirane, Sarajevo, BiH, 2023. godina; (<https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/lijepa-vijest-rudnik-uglja-gracanica-gornji-vakuf-ostvario-vecu-proizvodnju-od-planirane/480257>)
80. Radkovets Yuriy, Today's Russia's „Hybrid Policy“ as a Strategy for the Implementation of Its National Geopolitics, Independent Analytical Center For Geopolitical Studies Borysfen Intel, 2015. godina; (https://bintel.org.ua/en/nash_archiv/arxiv-voyenni-pitannya/arxiv-gibridnia-vijna/gibrid-politics/)
81. Ranogajec Vera, Psihološki rat, Studentski rad, 2000. godina; (<https://hrcak.srce.hr/file/5025>)
82. Republika Info, Izraelski biznismen i direktor Aluminijska novi predsjednik Židovske općine Mostar, BiH, 2022. Godina; (<https://republikainfo.com/izraelski-biznismen-i-direktor-aluminijska-novi-predsjednik-zidovske-opcine-mostar/>)
83. Ristić Brankica, Tajne službe prete Srbiji: Jednu nismo očekivali, Sputnik Srbija, Srbija, 2017. godina; (<https://lat.sputnikportal.rs/20170711/spijuni-srbija-cia-rusija-1111882547.html>)
84. Samardžić, Nikola, Rusija nastoji da učvrsti svoj destruktivni utjecaj na Baltiku i na Balkanu, Portal građanske Vojvodine „Autonomija“, 2017. godina, (<https://autonomija.info/nikola-samardzic-rusija-nastoji-da-ucvrsti-svoj-destruktivni-uticaj-na-baltiku-i-na-balkanu/>)
85. Stoltenberg Jens, Zero-Sum? Russia, Power Politics, and the post-Cold War Era, Brussels, 2015. godina; (https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118347.htm)
86. Svirčević Miroslav, Strategijska dubina Turske spoljne politike, Nova srpska politička misao, 2010. godina; (<http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html>)

87. Šušnica Srđan, Paravojske i Srbija čekaju pogodan moment za udar na Bosnu i Hercegovinu, SAFF portal. 2018. godina; (<https://saff.ba/srdjan-susnica-paravojske-i-rusija-cekaju-pogodan-momenat-za-udar-na-bih/>)
88. Šušnica Srđan, Prodaja RŽR Ljubije (prvi dio), Impuls portal, 2018. godina; (<https://impulsportal.net/index.php/impuls-teme/impuls-istrazuje/15873-srdan-susnica-prodaja-rzr-ljubije-prvi-dio>)
89. Tuđman Miroslav, Informacijska znanost i izvjesnice, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska, 2002. godina; (<https://www.bib.irb.hr/101890>)
90. Tuzlanski.ba, Okončana kontrola stranih firmi u BiH: Na stotine stranaca će biti protjerano, Tuzla, BiH, 2016. godina; (<https://tuzlanski.ba/infoteka/okoncana-kontrola-stranih-firmi-u-bih-na-stotine-stranaca-ce-bitiprotjerano/>)
91. Uskoplje.info, HRS : Nesvjesnim radom ugrožena hrvatska naselja, Uskoplje, BiH, 2023. godina; (<https://uskoplje.info/hrs-nesavjesnim-radom-ugrozena-hrvatska-naselja/>)
92. Vele Faruk, Ko je Ivica Lučić: Šef zloglasnog SIS-a optužuje Bošnjake da žele novi rat, Radiosarajevo.ba portal, 2018. godina; (<https://radiosarajevo.ba/vijesti/regija/ko-je-ivica-lucic-sef-zloglasnog-sis-a-koji-optuzuje-bosnjake-da-zele-novi-rat/291146>)
93. Veleučilište Velika Gorica, Dani kriznog upravljanja, Grupa autora-zbornik radova, Velika Gorica, Hrvatska, 2011. godina; (<https://dku.hr/wp-content/uploads/2016/09/zbornik2011.pdf>)
94. Vermilion Energy, Central & Eastern Europe, Canada (https://www.vermilionenergy.com/our-operations/europe/cee/?fbclid=IwAR2dGRWlpr22fUQaxCcbTVUh9eGIF2W17TVv6LyPI1vYL_sEURWwzosJ8X4)
95. Vijeće Ministara BiH, Procjena prijetnje od organizovnog kriminala u BiH za period 2017.-2020.godina, Sarajevo, BiH, 2016. godina; (http://www.msb.gov.ba/PDF/OCTA_BiH_2016_Final_usvojena_08032017.pdf)
96. Wikipedia, Oklahoma earthquake swarms, 2009. godina; ([https://en.wikipedia.org/wiki/Oklahoma_earthquake_swarms_\(2009%E2%80%93present\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Oklahoma_earthquake_swarms_(2009%E2%80%93present)))
97. Vračar Milenko, Diskurzivni pristup fenomenu „hibridnog ratovanja“, Beograd, 2018. godina; (http://www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/69_2017_7_20_vracar_1534761013.pdf)
98. Zaštita.info, Akrap Gordan, Krize treba suzbijati na ishodištu, čim se pojave, Članak, 2020. godina; (<https://zastita.info/hr/casopis/clanak/krize-treba-suzbijati-na-ishodistucim-se-pojave-,25441.html>)
99. Zhyhlei Iryna; Legenchyk Sergiy; Syvak Olena, Hybrid war as a form of modern international conflicts and its impact on accounting development, Žitimir University, Ukrajina, 2020. godina; (http://www.uwm.edu.pl/cbew/2020-11-1/15_Zhyhlei-I-in.pdf)
100. Zorić Nenad, Rizičan trenutak: Krupan korak ka raspadu Bosne – u tri dela, Sputnik Srbija portal, 2017. godina; (<https://lat.sputnikportal.rs/20171130/sta-ce-bitisa-bosnom-posle-haga-bosna-1113632312.html>)

